
KÖPRÜLÜ KÜT.
14
M. ASIM BY.

بسم الله الرحمن الرحيم

شیخ العارفین غوث الواصلین الشیخ یونس افندی حضرتلرینکدر مصری افندی
حضرتلری قدس الله سره ورحمة الله علیهما وعنه شرح بیورمشلردر

جقدم اریک دالنه ییدم انی یوزومی — بستان ایسی قاقودی دیرنه ییرسن قوزومی

کروبیچ قویدم قازانه یوزاز ایلر قیناتدم — نه دردیکوم صورانه یانوم وبردم اوزومی

ایلک ویردم جولحه یه صاردب بوتمی ایتمش — بجد بجد اصمرلر کلسون السون بزنی

بر سرجه نک قنادین قرق قاتلی یوکلتدم — حقت دخی چکه مدی شونملی قالدی قاریلی

بر سینک بر قارتالی صالدی اوردی ییره — یلان دکل کرچکدر بنم کوردم توزونی

بر کوت ایله کولندم السزایاغم الدی — شونیدنصره دم کوندردی اوزومی

قاف طاغندن بر طاشی شونیله آتدیر بکا — اوبیلک یوله دوشدی بوزه یازدی یوزومی

بالق

بالق قوانه جقمش زفت توزنسوسن قورمغه — لیلک قودق طوغرمش نقطه شونک سوزونی

یونس بو سوز سویلمش هیچ بر سوزه بکزمز — اریندر مجلسنه معنی بوددر یوزنی

جقدم اریک دالنه ییدم انده یوزومی
بستان ایسی قاقودی دیرنه ییرسن قوزومی

بونیدن مراد اولدرکه هر علمک بر دورلو میوه سی اولور ظاهرده هر میوه نک مخصوص شجری اولدوغی کبی کذلک هر علمک بر مخصوص التی وار در انک ایله حاصل اولور مثلا علم ظاهرک حصولنه الت علم لغت علم صرف علم نحو علم منطق معانی علم اداب وکلام واصول وتفسیر وحدیث وحکمت وهیئت کبی وعلم باطنک حصولنه دخی الت اولان خلوص دائم مرشد کامل نفسی ایله ذکر بر دوام قلت طعام قلت کلام قلت منام عزلت عن الانام وعلم حقیقتک التی ترک دنیا وترک عقبا وترک وجود یس اندی عزیز حضرتلری قدس سره اریک ویوزم وجوز دکرانیمه دن مراد اولان شریعت وطریقت وحقیقته اشارتدر زیرا که اریک ظاهره نیو روایجی بتمز بر میوه در حجلا اریک کبی لر وار در ظاهر علمنه دلالت ایدر ویوزم علمک باطننه مثالدر زیرا که اوزم هم نیور وهم نیجه دورلو نعمتلر انی وجوده کلور مثلا بکمز کوفتر وتورشی وسرکه کبی ودخی بو مرکز امثالی نیجه دورلو نعمتلر حاصل اولور لکن ایجنده بر مقدار باده معه

وتجنب وتذکیر نفس چکیلردکی اولمغله علم باطن دینور حقیقت دینلمز اما چونکه صرف حقیقته مثاللدر
زیرا چونکه ایچنده اصلا یابانه اتنه چوق برتنی بوقور جمله‌سی بیتور ونیجه امراضه دخی شفا ایچون
مرهملر ومعجونلر حاصل اولور ایمدی بهر کم که اریک اغاجندن اوزم طلب ایده احمقدر قوری یره
زحمت چکر وامکی هبا اولور حاصلی جفا ومحصولی عنا در ایمدی بو مقدمه معلوم اولدی ایسه
بوندن صکره بلکه برکمسنه ظاهر علمنک صلاحنی وفسادینی بلمک مراد ایلسه انی شریعت
مطهره‌دن طلب ایلسون وکتب فقهدن وحدیث شریفه مراجعت ایلسون واگر
باطن علمنک صلاحین وفسادین بلمک مراد ایلسه ونزول ترقیسنی بلمک مراد ایلسه انی
مرشدین متقینی واصول اسما ایله علم تعبیره وکوکل کتابنه مراجعت ایلسون هرکون کندویه
نه واقع اولورسه مرشده عرض ایلسون هر حالی مرشده اعلام ایلسون ودخی برکمسنه‌دن علم
حقیقت معرفت نفسیدر که عین معرفت ربدر پس بو نوع علمک ذوقنه ووصالنه ایرمک
استین کمسه ریاضت قوتنه آتش ایله مرشدک تربیه‌سنه ونفسک جمیع ارذولرینی وانانیت
اخلاقنی یاقوب وکوکلدن نفی ماسوا ایله بالکلیه وجود ظلمی محو قلدقدن صکره عین وجود حقیقی
اولوب فناسی عین بقا اولمغله اولور ایمدی بو اوج علمک شعبه شعبه طریقلری واردر اگر کوکلی
ایله طلب اولورایسه امیددر که از زمانده مقصود حاصل اولور نتکم اریک ویوزم وجوز شعبه
شعبه شجره‌لری اولوب ومیوه‌لرینی کندی شجرندن طلب اولنمق گبی پس امدی ظاهر علمک برکمسنه
ایشته کن علم باطنی وعلم حقیقتی ظاهر علمی ایله اله کتورمک استرسه علم باطن وعلم حقیقی برالای زحمت

دبر نیجه منفعت چکر مثلا کندو کلکندن اسمایه مداومت ایده وداور جلردتوب وجلوتر وعزلتن چکه
الخلیل شخصک مثالی بهمان اریک اغاجندن اوزم طلب اتمکه بکزردیمک اولور رب صاحبی مرشد
کاملدر نیچون بیرسین قوزومی دیو فاقدونمی تنبیه درکه نیچون یوق بیره زحمت چکوب وریاضتلر
ایدرسین یوقسه بو اوج علمی برعلم ایله اله کتورمک استرسین بو همان غلط فکردر زیرا هر برنک
شعبه علمی واردر دیو اهلی اولسن بو بر کبی کندی رأی ایله سلوک ایدنلری کوردکده ازار ایدوب
نیچون کندی وجودینه زحمت ویررسین که لازم اولان بودرکه هر میوه‌نک جنس اغاجندن حاصل
اولدیغنی بلوب انون حصولنه ملازم اوله‌سین سنک مثالک بوکه بکزرکه برکمسه اوغورلین
برباغه اریک ویوزم ییمکه جیقه بوستانجی انی کوردکده نیچون بیرسن قوزومی دیدیکی بودرکه
اریک ییمک ایچون کیرمشسن اما السنده جوز سلکه چوق طاشی وار وجوز اغاجنه چیقمشسن اریک
ییمک نیتی ایله پس اریک علوم شرعیه‌دن بهره‌مند اولان مؤمنلرک مثالیدر وجوز علوم حقیقتک
مثالیدر بوستانجیدن مراد مرشد کاملدر اولیه اولنجه حقیقت مرشد کاملک علمی وملکی دروانک
علمی والتی ان بلکه ملکه واستعداد حاصل اتمکدر اما مرشد کاملک اذنی شرعیه سیله ریاضت قده در
اکا کمال تسلیمدر وکندی رنکندن چیقوب مرشدک رنکیله هم رنک اولمقدر پس امدی مرشد
کاملی کورسه که برکمسه کندی ایله علم اسمایه وریاضته مداومت ایدر اکا جواب ویررکه نیچون صاحب
اذنسز باغچه‌یه کیررسین علم اسما طریقت حقیقت مرشد کاملک باغچه‌سی وملکیدر مداومت اسما
ریاضت نفس اول باغچه‌نک قاپوسیدر پس هر کیمسنه کلکندن سلوک ایدرکه بریسی طریقت
ومرشدنمز برک دستورسز باغچه‌سنه اوغرلجه کیرمش اولور بونک امثالی اکا بکزرکه برکمسه

برالای دولکر التی بازارده فراد اولنورکن تعشق ایدوب اما دولکرلر صنعتنی بلمز و اول السنه‌لرک
ادنی دخی بلمز دولکرلک ایشلمکه مباشرت ایده‌کن اول ایشلدوکی ایشی نه دورلو آلت الوبردوکنی
بلمز کسه ایله اوله چوق محللی دشنره ایله کسمک استرسن انی بر استاده‌سن صنعت اوکرنسی المش
سنک استاده خدمت ایتدوکک یوق نیچون الدن صنعت اوکرنمدن دیو طعن ایدر اکرچه
آلتلری اقچه‌سیله بازاردن المشدرکن بلمز عزیز حضرتلری دخی بو بیتدن مرادی بودرکه مرشدسز
شریعت و طریقت و حقیقته کندی رای ایله و عقل واسطه‌سیله یول بولورین دیو عبث یره سعی
ایدوب تضییع اوقات ایدوب عمرک هبا ایدنلری تمثیل طریقی ایله بیان بیوردیلر یعنی بویله اولان
کمسنه‌لرک حالی اکا بکزرکه برمیوه قنغی شجره‌ده حاصل اولور بلمیوب کوکلی اریک ارزو ایدر جوز
اغاجنه چقر انده تردیو طلب ایدر بوزوم استدوکی وقت اریک اغاجنه چقر بوستانجیدن
سؤال ایدرسه خبردار اولمز ایدی بوستانجیدن مراد مرشد کاملدر مرشدسز یولده کیدنک مثالی
بوکه بکزرکه زیرا اتمی اولان جلد رنکلری فرق قیلمس ایدی پس یونس امرم حضرتلری بو حالی کندویه
نسبت ایتدی جائزدرکه کندی بر زمان مرشدسز چالشوب برنسنه حاصل ایده‌میوب آخر الامر
طابه‌ق امرم که یونسک مرشدیدر صکره یونسی ارشاد ایتمش اوله و بو دخی جائزدرکه
کندویه خطاب و سائرلره تنبیه تعریض اوله

کره‌یچ قویوم قزانه بوراز ایله قیناندم
نه دردیو صورانه بانوم ویردم اوزونی

یونس امرم حضرتلری بو بیتدن مرادی ریاضت ایدوب اوراد اسما اوقومغه مداومت ایدنلرک

چکدوکنی

چکدوکنی زحمت و مشقتی تحصیل طریقی ایله بیان ایدرلر یعنی همان روزکار ایله چامور قنیدوب
یمکه ویرورمکه بکزرلر زیرا برکمسنه کنده ویه نه برابه استدوکی آدمه دخی آنی ویررلر پس ایمدی
روزکار ایله کرچه‌بدن طعام اولسه پشمک دکل بلکه طوکار و خام قلور بونک خود قاباده‌دوکی
چامور یمکه صالح طعام دکل بونک کبی ریاضت دخی چامور طعامه بکزر چامور غدای
بدن اولمدوغی کبی اجازتسز ریاضت و اصول اسما و اوراد دخی غدای روح حاصل اولمز
پس ایمدی غدای روح حاصل اولمیجق صرف ادنه والهامات ربانیه حاصل اولمز بلکه چامور
ینیلره مرض جسم حاصل اولدوغی کبی اول ریاضتدن مرض قلب حاصل اولور و سوء
خلق و وساوس شیطانیه و افکار فاسده و عجب مثللی نسنه‌لردرکه و بلکه بونلرده مهلک
قلبده حاصل اولور و عزیز حضرتلری دخی بوراز ایله قیناتدم دیدوکی ماء محمدیه ایله تلقین
مرشد اولمدوغنه اشارتدر برمثال دخی بودرکه بوراز صاووق روزکاردر و صوق
میوه هلاک ایدر کمالا یرکورفرا میدی بارد مجاهده ایلر بنسنه حاصل اولمز پس سالکده راه
خدا اولان جانک استعدادی قاونیه ترفعلجه اکر ایتشمزسه یا خود مرشد کاملک نظری
بلور ینه طالب راه حقیقت اولان کندوسنی تسلیم تام ایله مقابل قلمزسه اکمی هبادر
وهرنه قدر سعی بلیغ ایدرسه توحیدک مرشد نفسی اولان حرارتن بولوب جکرین بریان
و خام قلبنی طبخ ایدوب کماله ایتشمز پس ایمدی بونک کبی کمسنه‌لر مرشدان طریقندن
غدای روح حاصل ایتمیوب عاقبت الجاده دوشر و جاده محمدیه و طریق مشایخ

احمدیه اسرارندن محروم اولور. هم ضال هم مضل اولور نعوذ بالله تعالی شیطان اولیاسی
اولوب سوء خاتمه یه بونلرک کبی عمللر سببی کللی دربونلرک کبی مرشده راه گیتمکین
دورخنه بر اهل سلوکک دونه جک اولورسه حال بوکه بر آدم آمی اوله دردمندی دخی
یولدن چیقروب هلاک اتمکه سبب اولور پس سلوک اهلنه بونلرک کبی بارد نفسلو
سالوس شیخلردن احتراز زیاده لازمدر که تمیز ایلیه فرقه ضاله مسلکه دوشوب
هلاک اولمیه پس عزیزک بو بیتدن مرادی طالبی عنودی مجاهده ایتمکدن منع ایدوب بونلرک
امثالی کیمسه لرله مقارنتدن تحذیردر

ایلک ویردم جولحه یه صارب بوموق ایتمه مش

بچه بچه اصمرلر کلسون السون بزینی

قال المصری بو بیتدن عزیز حضرتلرینک مرادی شیخلری ناقص مرشدلرک احوالنی بیان ایدرلر امدی
طالب حق اولان اکر مرشد کامل لازم اولدوغی بیاندن صکره هر ناقص شیخی مرشد کاملدر
دیوب دروندلدن تسلیم رضا کوسترمیه تا بر مرشد کامل وارد ایدر و عاقل بولمغه سعی بلیغ و کوشش
تام ایده. اندن صکره تسلیم رضا کوسترمک لازم اولدوغنی بیان ایدرلر که سالک اولان کیمسه
نیم قلب دیرانمی ودل برشانمی بر مرشد کامله تسلیم ایتدم سلامت قلب بولمق ایچون دیوب
تسلیم تام کوستروب ارشاده منتظر ایکن اول مرشد ظن ایلدیکی کیمسه امراض قلبیه سندن
بردردینه درمان و مجروح اولان جراحتنی برمرهم نشانی و علاج کافی ایتمدیکن خلافت

مقامنه

مقامنه ایردکلریندن صکره اتمک تمام اولدی دیو پس بوندن معلوم اولدی که تربیه ده
ناقص اتمش زیرا جولحه دن مراد مرشد کاملدر ایلکدن مراد تفرقه اولادر بوملقدن مراد حال
جمعیتدر که سالکی وساوس شیطانیه ایله مشوش اولان قلبی نور اسما و ضیا و نور اوراد
واذکار و توحید ایله قلب تجمع ایدوب آیینۀ قلبی مجلا اولور. ارشاد مقامنه قدم اول بصمقدر
وبزدن مراد فرق بعد الجمع اشارتدر که کمال بوندهدر پس بو بیت دل او بر شیخه تسلیمدن
مراد نه ایدوکن بلدرر که تا طالب راه حقیقت اولان کیمسه آگاه اولور. مقصود نه ایدوکن بیله
که مرشده واردیغی زمان مرشد کاملی یوخسه ناقصمی معلوم ایدینه زیرا که دردی بیلمینجه درمان
بولنمز اول طالب راه حق اولان کیمسه بیلمک کرکدر که مرشده وارمقدن مقصود کندی
وجودنده بالقوه قونیلان کمالات انسانیه یه بهره ایله بالفعل فعله کلمه سنه سعی ایتمک
نیچه اولور مثلا ارجکردک کنه وسنی بر باغبانه تسلیم ایدر و حال دلی ایله دیر که ای اوستاد
باغبان جانکو کلدن بر خوش تربیه ایله تا که بنم درونمده بالقوه وضع اولنان کمالات باطنه
ظاهر اولور. و صداقتله خدمت ایدوب استعداد اولتیم ظهور ایدرسه یری یه بیوز ویر بیوز
یری بیک ویری بیک تمیش اوله امدی باغچه وانک ایوسی تربیه سندن بلّو اولدوغی
کبی مرشد حق دخی کنه وسندن بعث کرده اولان سالک راه خدا اولنلری منازل مقصوده
ایرکورمسنده بلّو اولور اما عزیزک ایلک ویردم جولحه یه دیو تمثیلی غایت لطیف تمثیلدر
زیرا اکرچه کمالات انسانیه ده اطوار منازل چوقدر لکن اصول اوج نوعدر بری فرق

بری جمع و بری جمع الجمع کہ مشایخ اصطلاحنده فرق بعد الجمع دیرلر پس امدی ایلک فرقه اشارتدر
اصل مقصود ایسه ایلک یوموق اولمق دکل بلکه مقصود دیمز اولمقدر اول ایسه دخی یوموق بله
اولمش امدی حقی اکلمق ایسه اندر زیرا نشوایدر و دلائلی جوقدر اما حقی وصولدن صکره دونلو
خلقی بولمق کوجدر زیرا بولان کمسه نک مستقل وجودی یوقدر کمال ایسه بینه دونوب
خلقه حقی خلقه خلقی بولکو کثرتده وحدت وحدتده کثرت بولکو احدهما ایله آخردن
محجوب اولمقدر امدی عزیز حضرتلری دیمک استر که جولحه که مرشد کاملدن عبارتدر بنم همنوز
ملیمک اسکی پریشانلمغی طور رکن و نفسم امارکن تائب ایکن پس کامل اولدک دیو خلاف
لاف کذاف ایله خلافت ویروب کندی کبی بر شهرت کاذبه ایله اسیر نفس اماره ایدوبم
دریسن ای مرشد مقامنده اولان ناقص دخی بنم صنعت نشر بتیم اخلاق حمیده یه تبدیل
ایتمدین هم انی تحلک و خلافت عرض ایدرسک بنم خود شجرهٔ منتهامز یعنی کنز رکن
و اول درخت تانبک بوداغنده عروج ایتمدین ممش تکلیف ایدرسن بنجه ممکن اولور
انک میوه سن ال اوزنمق که مخبر صادق بیورمشدر الشریعة شجرة والطریقة اغصانها
والحقیقة اوراقها والمعرفة اثمارها امدی بو حقیر بیچاره مصری در عزیز حضرتلرینک
بیچارهٔ اصلر لردیو غایب صیغه سیله بیان ایتمه سن مرشدک مرادی ایله طالب حق اولانک
مقصودی اوزاق اولکو ودخی مرشدک حالی طالبه معلوم اولکو و طالبک درون
عالمندن و باطن احوالندن طالبک مرشده حقیقتدن مرشده معلوم اولمدوغندن اشارتدر

زیرا طالب بوموق اولمدوغندن بلک مثلا مرشد ناقص اولدوغی طالبه معلوم اولمز ولکن مرشد
کندی کامل و مکمل ظن ایدوب و یاخود مرشد دخی کندی ذاتنک نقصانن بلور و طالب راهه
تجربه طریقی ایله سویلر اوله یعنی کوین یم بنی مرشد کامل بریته الدانز مؤاخذه ایدرمی دیو اما طالب
ایسه مقدم انک ناقص اولدوغنک اکلدی بو فقیر بیچاره مصری یونس حضرتلرینک بو طقوز
بیتینی بعض اخوان التماس ایتمکله تسویه اولنوب سکز آی مقداری کاغدلر اسمن شویله
بر ترتن قالمشدی و قالمغه سبب بو ایدیکه عجبا بو ابیاته استنباط اولنان معنی لر عزیز حضرتلرینک
مرادی مختاری اوزره اولدیمی یوقسه خطای محض میدر دیو فکر ایدرکن ناکاه بر کیجه واقعه عالمنده
یونس امرم حضرتلری ایله روحانیلری ملاقات اولکو عظیم بشاشت ایله التفات ایدوب بیوردیلر که
ای برادر بنم اول ابیات عرام تحریر ایلدیکک شرحی بیانه حقیر که فقر الطریق حق اولسلر
منفعت بولسونلر ولکن ایلک وبردم جولحه یه بتینه یازدیغک معنای حقیر برم مرادیمز
اوزره دکلدر آسمه شو معنای یازدیلو بو محلده یازیلان معنای اخراج ایدوب عزیزک فرمانی ایله بو معنا یازلدی

برسربه تک قنادیک قرق قاتلی یه یوکلتدم

حضرت دخی حکیمدری شویله قالوری قاربلی

قال المصری بو بیت طریقت علمانک شرفتنی و دخی لزومنی و سلوک اهلنک طریقتی حقیقه راغب
وجود سعی ایلمه سی بیانندر و دخی ظاهر تصحیحدن صکره باطن طرفنه اهتمام زیاده اولمسی لازم
لوازمدن اولدوغی بیان ایدر زیرا علمانک ظاهری اسانور سبب بودر که فقها و علما استنباط
مسائل شرعیه ده مبالغه ایله اهتمام ایدوب اجتهاد ایله مشرد اولایات کریمه و حدیث شریف

ایله بیان اولنمشدر اما باطن علمی زیاده کوچدر امدی اکر بونی بیلدک ایسه فاکلی یورتمک
ظاهر علمنه متابعتدر وقف دله اوچمق باطن علمنه متابعتدر پس باطن اهلنک علمی ظاهرک
اولان اهل زیاده آغرکلور زیرا اوبله اولان علم بهرنه دکلو چوق اولور ایسه اساندر اما بهاسی
دخی سما کبی دراز در ولکن خلوص ایله اولان علم [illegible] کوچدر و عادتی اغردر نه قدر آز
اولورسه ده بینه بهاسی زیاده درالتون کبی مثلا زیرا تفکر ساعة خیر من عبادة سبعین
سنة وجذبة من جذبات الرحمن توازی عمل الثقلین در ودخی بونلرک کبی ترکی واردر
علمی فاکلی ایله کیتمک دکلدر زیرا طریقت اهلی اولانلر اول امرده دنیای ترک ایلمکدر وملکوت
عالمنه طوغری اوچمغه قنادلر لازمدر بونلردن مراد یقین ایله اولان طاعات وعبادتلردر لهم اجنحة
نطیر بغیر ریش الی الملکوت رب العالمین یعنی اهل اللهک قنادلری واردر توی یوقدر
زیرا انلرک قنادلری نوردندر ملکوت عالمنه طوغری اوچرلر اول قناد بونلرده ترک دنیا
وترک عقبا وترک لذاید نفسانیه وتعیین مشایخ ایله وما یة محمدیه واصول اسمائیه مداومت
ایله ورياضت شرعیه ایله در حاصل کلام دیمک اولورکه طریقت اهلنک اکا دایما نک
نظرینه سرچه قوشندن دخی احقر کورینور انک صدقی خلوصی ویقینی وحسن اعتقادی فرق
ایدرک کوکلنه مثلا بوکلتک احکمز زیرا بونلرده واردر ترک دنیا اما عابدلرده ایسه حب دنیا
وحب مال وحب جاه وحب اولاد واردر پس ترک دنیا رأس کل طاعة وعبادة وحب دنیا
رأس کل خطیئة امدی برکمسنه برنجو مقداری جواهر فرق فاکلی یه یوکلتدم حکمدی دیسه

مرادی

مرادی اول جواهرک قیمتی دیمک اولور صد ذاتنده بر پاقله قدر جواهری ایکیوز التونه فرخت
ایدوب فرق فاکلی یو کلتمک ممکندر پس بو تمثیل اهل حالک ادنی مرتبه‌سندن بربیرر
وهم فقرای اهل طریق اولنلر عوامک واهل ادیانک نظرینده سرچه قدر قدری یوقدر
ودخی سرچه قوشنک غایت احقر بیر چو سماده پرواز ایدرقادر دکلدر اوراق سفر ایده‌مز
اما اعلا مرتبه‌ده اولنلر شاهینلر وطوغانلر وعنقا طیورلر کبی یقین عالمنه پرواز ایدرلر پس
ایمدی انلرک برینک علمی وتعیینی فرقی یوز بینک فاکلی دکل بلکه بوکوک دیر ترجمانی کورسیله حکمز والله اعلم بالصواب

برسنک برقنادنی صالیه‌دی اوردی یره
یالان دکل کرچکدر بنده کوردم توزونی

بو بیت اهل دنیادن بعض مناصب وجاه وریاست ایله دعوای کمال وعلمده وتحصیلات
وفلسفیات ایله کامل کچینن جیفهٔ دنیایه مانند زاغ سیاه مایل اولان دنیا قورغونلرینک واهل طریقت
اولان فقرانک کوزه دور وحقیر اولوب حقارت نظری ایله بقوب منکر اولیا اولنلرک
ومسکنت لباسیله کزن عرفان حاللرین بیان ایدر یعنی بونلرک ظاهرده فقر فنالرک وتذلل
ومسکنتلرکی کوروب استهزا ومسخره طریقی ایله طائفهٔ علیه‌دن بعض منکرانه سؤال ایلیوب
دکوزلرینه سنک قدر کورنمین عرفان ایله سوزه شلیوب وعرفانه کلدکن اول سنک
ظن ایلدیکین مسکین بیو کلکده قرتال کبی اولان دنیا پرست رؤسا ایله ابو علی وقت اولان
علما دانشمندان کبی قالدر بیره اوردون یعنی عرض وناموسی پایمال ایدوکن بیان ایدر
یعنی اول کوزه خور وحقیر اولان عظمت وشهرت ایسی اولان فلان افندی حضرتلرینی غلبه ایلیوب

الزام ایدی عزیز حضرتلری بنده کوردم توزون دیدوکی سلوکلری عالمنده نیجه عالم لمنه لر کنده ولره
الزام ایتمک طریقی ایله بعض سؤاللره شروع ایدرلردی عزیز حضرتلری سؤاللرینه جواب ویردکدن
صکره کندولر دخی انلره بعض سؤال ایدوب جوابلرینه عاجز قلدوغن بیان ایدر یعنی اول حالده واقع
اولدی وانک کبی قرتال کیجنن قوزغونلری یره اورلر یعنی بنده دخی راست کلوم دیو حکایت ایدر قال
النبی صلی الله تعالی علیه وسلم من اخلص لله اربعین صباحا تفجرت ینابیع الحکمة من قلبه
علی لسانه حق بودرکه برکیمسه قرق کون خالص مخلص صباحه داخل اولوب یعنی قرق کون
صباحه خلوص اوزره عبادت وطاعت وذکر وتسبیح اوزرینه اولورسه علم بو کارلری انک قلبنده
لسانی اوزرینه جاری اولوب حکمتدن تکلمه قادر اولور ایدی امر بویله اولنجه اهل سلوک خوددکی
قرق هفته وکمی قرق آی وکمی قرق ییل صباحه داخل اولمشلردر یا عمرین قرق کون خلوص
کورمین کوکل غالب اولسه عجب دکلدر ایدی قرتال نه قدر کوزده بیوک ایسه دائما غداسی جیفه در
وکندیدن جیفجی دخی جیفه در اما آرو نظرده هر نقدر کوچک ایسه غداسی لطیف رایحه لو
انواع شکوفه اولمغله کندوده ظهور ایدن فاخر ولذیذ بالکبی درکه نیجه دورلو دورلو درده
دوا درامدی طعاوت همین مثللو ایله مناسبتی اولمدوغی لطریق الاولی در

برکوت ایله کوشده الشرا باغم الدی

شو بنده بصیره دم کوشیردی اوزومی

بو بیت دلاویز بونون اول کلام بیتدن عجب الکلدنغندن نیه طالب راه حقیقت اولنلره
لسان نفس طریقی تعلیم ایدوب بیورر که کوتون مراد نفسدرکه کوزینه حب شهوات مزین اولمشدر
دائم ازوی شهوات ایدرلر ایدرلرسه دن مراد شیطاندر که ناردن خلق اولمشدر انک نی غضب

صفتی اول آتشک بالکلیه ندر ونفس بر طفل کبی درغداسن ویرمزسک کسلر ولکن اصلندن
برحرارت ویبوست حاصل اولور دیو حرارت غالب اولوب برودت ورطوبت که نفسک
اسنده وکی طرفی درکه اکل وشرب بدرینه نفسک مرادکن ویرکه مضطرب اولوب مرادم ویردم یعنی
مرادم اوزره نفسی بوینی ایدوب یکه مرم دیکر بو بیت بو قاروده که بنیانک ضدیدر یعنی دیمک
استرکه صورتا هر نه قدر ضعیف وحقیر ایسه ده دهر عدوه غالب اولدم اوذن حقیله اما نفس
ملعون شیطان بالکلیه غالب اولوب الترندن خلاص اولمادم دیکر واوزومی کوشیردی بو بیده
تنبیه واردرکه سالک عارف هر نه قدر نفس شیطان غالب اولورسه ده بنه کندی وجودینی نفسک مغلوبی
بلمک کرکدر اکر مغلوب دخی دکل ایسه دعوای اهلی اولمیه وفنا وذل وافتقار اهلی اوله کندو زلی
دائم عاجز وذلیل کوستره ونفسی عجبدن منع ایلیوب عجبه دوشمیه صاقنه زیرا هر کیم که نفسی
بلمدی وکندوی ایله دوست اولدی جمله دشمن اولدی اکر عزیز ایسه ده هر کیم که نفسی ایله عداوت
اوزره اولدی ودائم نفسه مخالفت اوزره اولدی جمله دوست اولدی وهر عدوه غالب اولدی
هر نه قدر زلیل ایسه ده پس امدی کوتون مراد شهوات نفسانیه صفتیدرکه جاذبه در یعنی
الی وارایاغی یوق مراد نفسدر السردن مراد غضب بشریه نک صفتیدرکه رافعه در یعنی
الی ایاغی بوقدر مراد شیطاندر یعنی مراد اللهه موافقت ومرادات نفسه وشیطانه مخالفت اوزره
اولدم نفس غالب اولمق وقتنده شیطان نفسه یاردم ایدوب غضب صفتی ایله نفسه معاون
اولوب وایکیسی بر اولوب بکا غالب اولدیلر ودخی عبادات وطاعاته رغبت ایتدکجه شیطان
بنی منع ایدوب دفع ایدردی بن فارغ اولمزدم نفس شیطانه یاردم ایدوب اوزریمه کسل ارلوب
عبادات ترکنی سودیردی دخی عبادات ترکندن بکا لذت واردی دائم بونلر ایله جنک

محاربه ومجادله ایله کاه غالب وکاه مغلوب اولور بالکلیه اللرندن خلاص بولمز وشرلرندن امین
اولمدم دیو سلوکک اهلنی بو ایکیسی ایله دائم مخالفت اوزره اولمغه قنده ر رامدی نه عجب سنکر که
دیولر و پریلر ودخی قهرمانلر ونریمانلر وانبیا وسلیمان علیه السلام کبی نیجه لر جنکک ایلمشدر نفس شیطان
نه برمرد دشمندرکه وایکیسنک الندن انبیا واولیا مغلوب اکلدن برآن خالی اولمامشلردر
بو ایکیسنک اللرندن خلاص اولمز مکر بالکلیه کندیلکندن بالکلیه فانی اوله اول قورتیلور
بونلرک الندن الحق   والله اعلم بالصواب

قاف طاغندن بر طاشی شویله اتدیلر بکا
اویله کلدی یوله دوشدی بونه یازدی یوزمی

عزیز حضرتلری قاف طاغندن مراد شریعتلری شرع مطهره محمدیه درکه جمله امت محمدیی احاطه ایدوب
دائره سنده المشدر علماء عظام اول قاف شریعت اوزرندن هر جانبندن احوال خلقه ناظر
اولورطورلر که اگر بر جانبندن بر خلل ظهور ایدوب اطرافنده اول خلل ظهور ایدن طاشه اوروب
شرعاً اکا قتل ایجاب ایدرسه یا خود حد شرعی یا خود تعزیری یا خود تادیبی لازم کلورسه فی الحال
اول امری اجرا ایدوب اول طرفک ثقیللری یرین تعمیر ایدرلر زیرا عالمک نظامی وانتظامی
انلرک وجودلری سببیله در هر نه یوزدن بو دین اسلام وشرع شریفه مخالف بر کمسنه کورسه لر
یاخود استماع ایله لر من عند الله بو ذره قدر غیرت دینیه دوشر وانی شرعله منعه زیاده چالشورلر
پس بو قویم ودین مستقیم بو وجهله خلل وزللدن مصون ومحفوظ اولور وامن قیامته
وارنجه باقی اولور مشایخ عظام طریقت اولان عزیزلرک ایسه اکثریا سوزلری مطلق اولمغله
فهمی غایت مشکل اولور علما بونلرک مطلق کلاملرک شرعه مخالف ظن ایدوب اکثریا طعن

طاشنی بونلرک اوزرینه یاغدیروب دخل وتعرضدن خالی اولمزلر ولکن اول سوزلردن
مشایخ عظامک مرادی علمانک فهمنه طلوع ایدن معنا اولمامغله انلرک طعن طاشلری
مشایخه طوقنمیوب خلاص اولورلر زیرا اوزرینه هجوم ایتدکلرنده سویلدوکی کلامک شرع
شریفه موافقتنی بیان ایدوب اول طعن طاشندن خلاص اولورلر اول طعن طاشی مشایخه
یتیشممش اولور پس یونس حضرتلری بیوررلرکه علمانیم مطلق کلامم فهم ایتمیه کلرکه طعن
طاشنی قافدن آتدیلر اما بنم مرادم انلرک اکلادقلری کبی اولمامغله طاش یول اوزرینه سنوع
قالدی اویله کلدی یوله دوشدی دیدوکی مراد اویله کوناک اوزرینه سیدر علم ظاهرده زیرا علمک
عقایدی واحکامه متعلق اولانکه علم کلام وعلم فقه درکه علم ظاهردر وعلم حقیقت که اول علم
باطندر رامدی عزیز حضرتلری دیمک استرکه علماء ظاهر زیاده فهم اولنسلری علمیله طعنی یول
اوزرینه دکدر اویله کلدی یول اکا اشارتدر بونه یازدی یوزمی دیدوکی یغی ازقالدیکی
مرادیمی اکلیلر بو سری اوزرینه لازم اولان علمی اننه کشف ایتمش اولام دیو قورقدم که افشاء
سر بیتده کفردر تفسیر قاضی ده یا ایها الرسول بلغ ما انزل الیک من ربک آیتنک
تفسیرنده درکه اسرار الهیه دن بعض سرلر وار درکه افشا حرامدر واحیاء علوم دن زین العابدین
حضرتلرندن منقولدر یقولون لی انت ممن یعبد الوثنا معناسن بیانه لازم دکلدر اهلنه
معلومدر والله اعلم بالصواب

بالق قواغه چیقمش زفت توزنی سن قورمغه
لیلک قودوق طوغرمش تقه شونک سوزنی

بالق الهام طریقی ایله کوکلده وارداولان معرفة اللهدرکه دریا توحید الهیه ده اولور واول دریا دخی
فضاء دل عارفده اولور کاه تموج ایدوب اراسندن طشره کلنلرک عارف ساحلده اولنلره

بزل دنیا ایدرلر تنندن جان دل غدای روحانی حاصل اولور قواق بر میوه سز بوی کوزل شجره در

بونرن مراد دعوای معرفت ایدن زاهد خشکدر که اسیر ریاستدر اهل الله عظامک عبادت اصطلاحاتنده

بعض کلمات حفظ ایلیوب بانه کلام کندولری بغلودر دمنلره اول معارف کندو حالی اوزره حاصلی

اولمق اوزره صاتار مقصودی اکل دنیا در اخرنی ویروب الور زفت تورشی سی دیدوکی اولدرکه

نه کندو حفظ ایدر ونه دکلینلر حفظ ایدر کندی دخی حفظ ایتمز زیرا بلورکه کندی حالی دکلدر ودکلینلر

حفظ ایتمز که جانانه کلمین معرفت لذیذ اولمز بونک مثاللری کاملکرن برسیی بویله وصف وبیان

ایلمشدر اما الخیام تکمیامهم دارند لطفی لغیرنا معرفت سوزین جاهل دلنه الور دنیا

یمک ایچون عارف ان کوررتجاهل ایدر ومعارف سوزین بر خوب غیری کسوزلره اغاز ایدر

شرایه وکن کامل اولنلر طورلر زیرا الیلک قودق طوغرمش دیک کبی اولورغز بر حضرتلری

لیلک ذکر ایتدوکی مراد اهل الله عظامدر زیرا لیلک ظاهرده اکل شرب وتناسل یوزندن

اولان حالنی خلقه کوسترر اما بر سفری وار در انی کمسه بلمز که اول سفری نیره کیدر کذلک

عارف بالله اولان کاملرک ظاهر حاللری خلقه در اما باطنلری احوالن کمسه بلمزکه نه منوال

اوزره در عارف بالله اولنلرک کوکلی نه مطالعه در ونه حالده دریوی قات کوکلری درتنی

وکرسی ارالره عرفان قنده اولدوغن بولهمز پس امدی عزیزک لیلک قودق طوغرمش دیدوکی

الکثر باهل الله عظام سرّی حالیله مقید اولورلر باخصوص بالغک قواق اغاجنه چقدوغن

کوردکه زیاده بلکه غیب قبه لرینک التنده نهان اولورلر وحاللرک ستر ایچون جاهلانه وخلط کونه

مسخرهلق سوزلر بجار ایدرلر دائم رفعتده اوله لیلک کاه اولورکه جاهلانه حرکت ایدوب

کوکس

کندوسن خلقه اویله کوسترر که خلق انکا التفات ایتمه سوزلر سفرمدن کیرو قلمیام دیو خلق اب

فوائدک اینانورلر لیلک سوزینه طعن ایدوب بقه شونک سوزن دیو تعییب ایدرلر اما اهل

اولنلر الکینک دخی سوزینه تعجب ایدرلر والله اعلم

یونس بر سوز سویلمش هیچ بر سوزه بکزمز

ارنلر مجلسنده معنی بوزر بو زننی

صد ذاتش یونسک بو سوزی کبی سلفدن کلان مشایخ عظامدن صدور وظهور ایتمش دکلدر کرچه

صورتا ظاهر لیات ومسخریات وملعبه صبیانه مشابه بر سوزدر اما باطنا اراسبی الله اولان اولیاء الله

اسرار الهی ومعانی حقانی نامتناهی انکارینک یوزلرینه نامحرمدن ستر ایچون چکلمش بر طوف

نقاب مثالنده در که نامحرم اولنلرک کوزی کورمیه وانی دخی ارمیه یونه بو بیت صحیح

اولور هر بر عاشق بو یولده بر دورلو نشان دیمش بر نشان دیدی نشانمدن ایری وقصدینک

بر مثالی دخی بودر که بوزاغونک یوزینه کیربه درسیدن بورونسالق باغلیوب انای ممه سین

امزره سین دیو امدی نامحرم اولنلره هر بر بیتک معنای سرونی ویرمز ردّ ایدر

بو قصیده اغرب الغرایبدن اولوب مثلی کلمدوکندن الحق

یونس حضرتلرینه مخصوصدر غیره دکلدر والله

اعلم بالصواب تمت شرح القصیده

للامام یونس المصری

قدس الله سرهما

تمت

تفسير محمد غزنوى

بسم الله الرحمن الرحيم

لك الحمد يا من بيده الملك وهو على كل شيء قدير والصلوة والسلام
على سيدنا محمد السراج المنير وعلى آله واصحابه وتابعيه اجمعين.
فيقول العبد الفقير المحتاج الى العفو الرحمي
يعقوب بن عثمان بن محمود بن محمد الغزنوي ثم الجرخي ثم السرزي
رحمهم الله قد التمس مني زمرة من الاحباب والاصحاب ان اكتب لهم
تفسير الفاتحة وسورة الملك الى آخر الكتاب منتخبا من التيسير
والكشاف والكواشي وغيرها بالفارسي لينتفع به الخواص
والعوام من الناس فاجبتهم الى ذلك وان لم يكن مقامي
هنالك والله تعالى المستعان وعليه التكلان الحديث
قال النبي صلى الله عليه وسلم مفتاح القرآن التسمية وقال
ابن عباس رضي الله عنهما اجلال القرآن اعوذ بالله من الشيطان الرجيم
ومفتاحه بسم الله الرحمن الرحيم بدان اي عزيز كه عبد الله بن عباس
رضي الله عنهما شاه مفسرانست روايت ميكند كه اجلال قرآن
يعني بزرگ داشتن قرآن اعوذ بالله را گفته است وكليد قرآن
بسم الله الرحمن الرحيم گفته است ودر حديث بروايه ديگر نيز
چنين است كه كليد قرآن نام خداي عز وجل گفته است يعني
بسم الله الرحمن الرحيم واين فقير نيز ميخواهد كه افتتاح اين سخن

با اين دو وعده مرتب باشد وفوايد كه در اعوذ بالله وبسم الله الرحمن الرحيم
است به بندگان از خداي تعالى فرا رسانده شود اهل معرفت
گفته اند كه اعوذ بالله كلمه ايست كه مقربان باو قربت جويند
وترسكاران باو عصمت يابند وگناه كاران باو پناه يابند
وگريزندگان باو بحضرت الوهيت باز گردند ومحبان باو مباسطت
جويند حضرت باري تعالى مر نبي خود را فرمود كه فاذا قرأت القرآن
فاستعذ بالله من الشيطان الرجيم يعني بگوي كه پناه ميخواهم وامان ميخواهم
ونگاه داشت ميخواهم وياري ميخواهم وفرياد ميخواهم بخداي تعالى از ديو
دور گشته كه دور از رحمت خداي تعالى است الشيطان از شطن
مشتق باشد اي بعد قال الشاعر فاضحت بعد ما وصلت بدار شطون
لا تعاذ ولا تعوذ معني اين بود كه پناه ميخواهم از ديو هلاك شونده
بغضب خداي تعالى در دنيا وآخرت چون شيطان الشاط باشد
قال الشاعر تشيط على ارجائه ابطل الرجيم رانده وتغرين كرده شد
وروى ابن عباس رضي الله عنهما عن النبي صلى الله عليه وسلم انه قال
المعلم اذا قال للصبي قل بسم الله الرحمن الرحيم فقال الصبي
بسم الله الرحمن الرحيم كتب الله براءة للصبي وبراءة لابويه
وبراءة للمعلم من النار يعني استاد بگويد بچه را كه بگو بسم الله الرحمن الرحيم
وبچه بگويد بسم الله الرحمن الرحيم حق تعالى فرمايد براءتي نويسند كه
اين بچه را با آتش دوزخ كار نباشد واستاد وي را وپدر ومادر
وي را بيك گفتن بسم الله الرحمن الرحيم چهار كس از آتش دوزخ
خلاص شوند وعبد الله بن مسعود گفته است كه هر كه خواهد كه

نجات یابد از نوزده فرشتهٔ عذاب که بر دوزخ موکلند که
علیها تسعة عشر بسم الله الرحمن الرحیم را بگوید که نوزده حرفست
با خلاص تمام تا خلاص یابد و در روایت آمده است که اول چیزی که
قلم نوشت در لوح محفوظ بسم الله الرحمن الرحیم بود
اول چیزیکه بآدم علیه السلام آمده بود بسم الله الرحمن الرحیم بود
بسم الله الرحمن الرحیم امان اهل آسمان و زمین است
بسم الله الرحمن الرحیم کلمهٔ جوازست یعنی بندهٔ مؤمن ببرکت او
از پل صراط بسلامت بگذرد بسم الله الرحمن الرحیم مهر قبول
خداوندست مر موحدانرا و از جابر بن عبد الله روایت کرده شده
است که چون بسم الله الرحمن الرحیم بآدم علیه السلام فرود آمد
ابرها از روی آسمان دور شد و بطرف مشرق رفت و بادهای سخت
مخالف ساکن شد و دریاها روان شدند و بهایم یعنی ستوران
منقاد و فرمان بردار شدند و دیوانرا از آسمان بیرون کردند
و حضرت حق سبحانه و تعالی سوگند یاد کرد و گفت بعزت و جلال من که
بر هر بیماری که نام مرا بگویند با خلاص شفا دهم و بر هر چیزی که
نام مرا با خلاص بگویند برکت دهم فدای چیز و هر که بسم الله الرحمن الرحیم
با خلاص بگوید در آید در بهشت و اهل معرفت گفته اند بسم الله
کلمهٔ قدسیه است از کنز هدایت و خلعت ربوبیت است
از خلع ولایت و وصلت و قربت بر اهل هدایت و رحمت خاصه
است مر اصحاب حقایق را و روایت کرده شده است از امام جعفر
صادق رضی الله عنه که همه کتب سماویه مودعست در قرآن و همه قرآن

مودعست

مودعست در فاتحه و همه فاتحه مودعست در بسمله و همه علم بسم الله
مندرج است در باء بسم الله و معنی باء بسم الله اینست که ای بی ما کان
و بی ما یکون یعنی هر چه بود بمن بود و هر چه باشد بمن باشد پس اشارت
بود باین که والله بکل شیء محیط روایت کرده شده است از رسول
صلی الله علیه و سلم که در بهشت چهار دریا باشد دریای از شهد و دریای
از شیر و دریای از خمر و دریای از عسل و ازین دریاها جویها
روان میشود در منازل بهشتیان کما قال الله تعالی فیها انهار
من ماء غیر آسن و انهار من لبن لم یتغیر طعمه و انهار من خمر لذة للشاربین
و انهار من عسل مصفی روایت کرده شده است بر ساق عرش نوشته
شده است که بسم الله الرحمن الرحیم چشمهٔ آب از میم بسم الله بیرون می آید
و چشمهٔ شیر از هاء بسم الله بیرون آید و چشمهٔ خمر از میم الرحمن بیرون
آید و چشمهٔ عسل از میم الرحیم بیرون آید و نقل کرده شده است
بسم الله الرحمن الرحیم آغاز میکنم بنام خدای نیک مهربان
و نیک بخشاینده است یعنی بالوهیتش شناختند عارفان
رحمن است یعنی بمهربانیش روزی یافتند عالمیان و رحیم است یعنی
ببخشش نجات یافتند گناهکاران آغاز کتاب حق تعالی باین سه اسم شد
از بهر آنکه بنده را سه حالست حال این جهان و حال گور و حال آن جهان
چون معبود وی الله است درین جهان کارسازی وی از وست
رحمن و مهربان وی در گور اوست رحیم بخشاینده در آن جهان
و آمرزندهٔ گناهان اوست نام او را بگور خواهم برد چونکه او یار مهربان منست
و علمای دین گفته اند که مر الله تعالی را سه هزار نام است هزار نام او را

فرشتگان میدانند و بس و هزار نام او را پیغمبران میدانند و بس و از هزار
دیگر سیصد نام وی در توریة است و سیصد نام دیگر در انجیل و سیصد
نام دیگر در زبور است و نود و نه نام دیگر در قرآنست و یک نام است که
جز از خدای تبارک و تعالی کس آن نام را نمیداند و بازگشت معنی این سه هزار
نام با این سه اسمست بسم الله الرحمن الرحیم پس هر که این سه نام را
بداند و خدای را بآن خواند گویا که خدای تعالی را بآن سه هزار نام خواند
باشد و یاد کرده باشد بدانکه بعض علما گفته اند که سورهٔ فاتحه تعلیمست
از حق تعالی مر بندگان را که چون حمد و ثنا گویند و معنی الحمد لله اینست که
بگویند که همه سپاس و ستایش یعنی صفت کردن نیکیها مر خدای تعالی راست
رب العالمین که پروردگار عالمیانست الرحمن الرحیم
نیک مهربان و بخشاینده است و بعضی گفته اند که این اخبارست
از حق تعالی به بندگان باین که همهٔ حمد و ثنا مر خدای تعالی راست
بدانکه سبب نزول این سوره بقول امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه
و عبد الله بن عباس رضی الله عنهما در مکه بوده است و اول سوره که آمد
اینست عبد الله بن عباس رضی الله عنهما گفت رسول الله صلی الله علیه وسلم
فرمود که چون بصحرا میرفتم آوازی شنودم که یا محمد انا جبرئیل
وانت نبی هذه الامة شخصا نورانیا علی سریر من ذهب بین السماء
والارض و من گریختم تا مرا ورقه بن نوفل گفت چون آواز بشنوی (داری)
مگریز و گوش دار تا چه میگوید همچنان کردم چون آواز آمد یا محمد
گفتم لبیک گفت بگوی اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا رسول الله
باز گفت بگوی الحمد لله تا آخر سوره و آواز کننده جبرئیل بود علیه السلام

و رسول علیه السلام فرموده ان فی سورة الفاتحة سبعین شفاء
و فی روایة فاتحة الکتاب شفاء من کل داء الا السام ای الموت
یعنی در فاتحه هفتاد رنج و درد را شفاست و بر روایت دیگر فاتحه
شفاء همه دردهاست مگر مرگ را در فضیلت این سوره
احادیث بسیارست رسول الله علیه السلام فرموده است که
... نبی علیه السلام گمراه نشدی
... ام گمراه نشدندی و اگر در
... سخ نشدندی یعنی خوک
... راه راست یافتند
و هر مسلمانی که این سوره را یکبار بخواند گویا همهٔ قرآن خوانده
باشد و گویا که بر همهٔ مسلمانان صدقه کرده باشد الحمد لله
همه ثنای خدای را سزد که هر چه کند حاکمست شکر وی را واجبست که
از وی بیشمار نعمت است ثنای او گوی ای بنده تا شناسایی یابی
و شکر وی گوی تا عطا یابی. راست شو تا دیدار او را یابی. که بخشاینده
در دو جهان ویست و مهربان در بهشت جاودان بر دوستان ویست
مالک یوم الدین یعنی پادشاه روز قیامت اوست که دوستان را
نوازد بلطف و دشمنان را گدازد بقهر در وقت دادن جزا و سزا
ایاک نعبد بگوید ای بنده کانکه مر ترا بندگی میکنیم و بسی اهل معرفت
گفته اند که العبادة شغل کلک به و هو شغل القلب بمعرفته و شغل
الروح بمشاهدته و شغل النفس بخدمته و شغل اللسان بمدحته
یعنی عارفان گفته اند که معنی عبادت آنست که بنده همهٔ اعضای خود را

در روز ... و ... و ... از ... و ... و ... الجنید ...
و ... شفا و ... از ... و ... در ...
آدم ... از ... و ... و ... را ...
با ... سبحانه و تعالی

فرشتگان میدانند وبس وهزار نام اورا پیغمبران میدانند وبس وازهزار
دیگر سیصد نام وی در توریة است وسیصد نام دیگر در انجیل وسیصد
نام دیگر در زبور است ونود ونه نام دیگر در قرآنست ویک نام است که
جز از خدای تبارک وتعالی کس آن نام را نمیداند وبازگشت یعنی این سه هزار
نام باین سه اسمست ب[illegible] که اسم به نام را
بداند وخدایرا بآن خواند [illegible]
باشد ویاد کرده باشد بدا[illegible]
از حق تعالی مر بندگانرا [illegible]
بگویند که همه سپاس وستایش یعنی صفت کردن [illegible]
رب العالمین که پروردگار عالمیانست الرحمن الرحیم
نیک مهربان وبخشاینده است وبعضی گفته اند که این اخبارست
از حق تعالی به بندگان باین که همه حمد وثنا مر خدای تعالی راست
بدانکه سبب نزول این سوره بقول امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه
وعبد الله بن عباس رضی الله عنهما در مکه بوده است واول سوره که آمد
اینست عبد الله بن عباس رضی الله عنهما گفت رسول الله صلی الله علیه وسلم
فرمود که چون بصحرا میرفتم آوازی شنودم که یا محمد انا جبرئیل
وانت نبی هذه الامة شخصا نورانیا علی سریر من ذهب بین السماء
والارض ومن بگریختم تا مرا ورقه بن نوفل گفت چون آواز بشنوی
مگریز وگوش دار تا چه میگوید همچنان کردم چون آواز آمد یا محمد
گفتم لبیک گفت بگوی اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمدا رسول الله
باز گفت بگوی الحمد لله تا آخر سوره وآواز کننده جبرئیل بود علیه السلام

ورسول

ورسول علیه السلام فرمود ان فی سورة الفاتحة سبعین شفاء
وفی روایة فاتحة الکتاب شفاء من کل داء الا السام ای الموت
یعنی در فاتحه هفتاد رنج ودرد را شفاست وبر روایت دیگر فاتحه
شفاء همه دردهاست مگر مرگ را در فضیلت این سوره
احادیث بسیارست رسول الله علیه السلام فرموده است که
اگر این سوره در توریة بودی قوم موسی علیه السلام گمراه نشدی
واگر در انجیل بودی قوم عیسی علیه السلام گمراه نشدندی واگر در
زبور بودی قوم داود علیه السلام مسخ نشدندی یعنی خوک
وحمدونه وهمه مؤمنان باین سوره راه راست یافتند
وهر مسلمانی که این سوره را یکبار بخواند گویا همه قرآنرا خوانده
باشد وگویا که بر همه مسلمانان صدقه کرده باشد الحمد لله
همه ثنای خدایرا سزد که هرچه کند حاکمست شکر ویرا واجبست که
ازوی بیشمار نعمت است ثنای او گوی ای بنده تا شناسائی یابی
وشکر وی گوی تا عطا یابی. راست شو تا دیدار او را یابی که بخشاینده
در دو جهان ویست ومهربان در بهشت جاودان بر دوستان ویست
مالک یوم الدین یعنی پادشاه روز قیامت اوست که دوستانرا
نوازد بلطف ودشمنانرا گدازد بقهر در وقت دادن جزا وسزا
ایاک نعبد بگویید ای بندگان که مر ترا بندگی میکنیم وبعضی اهل معرفت
گفته اند که العبادة شغل کلک به وهو شغل القلب بمعرفة وشغل
الروح بمشاهدة وشغل النفس بخدمته وشغل اللسان بمدحته
یعنی عارفان گفته اند که معنی عبادت آنست که بنده همه اعضای خود را

بعبادت مشغول دارد دل را بمعرفت وروح را بمشاهدت ونفس را
بخدمت وزبان را بمدحت نعبد از عبادتست یعنی بندگی کردن
و یا از عبودیتست یعنی بنده بودن نیز میشاید که باشد یعنی ترا بنده
میباشیم وپس دادن مال برای زکات وصدقه عبادتست ورضا دادن
بنده بگرفتن مال بظلم عبودتست وعبودت را درجه بسیارست
ودر حدیث آمده است که یک درم که ظالم بظلم بگیرد ثواب آن
بهترست از صد هزار درم که بنده بصدقه بدهد عبودت بنده بودنست
لقوله تعالی واعبد ربك حتی یاتیك الیقین علماء ظاهر
میگویند بندگی کن تا غایتی که ترا مرگ بیاید وعلماء باطن میگویند که
بندگی کن تا غایتی که ترا یقین شود بعد از آن بنده باش وچون بنده
شدی ترا رضا باید داد بانچه مولی تعالی بتو بکند باد و قبله
در ره توحید نتوان رفت راست یا رضای دوست باید یا رضای خویشتن
و قهر ولطف محبوب حقیقی یکسان شود عاشق بر قهر و بر لطفش بجد
این عجب من عاشق این هر دو ضد شیخ محقق خاوند سعید کابلی رحمة الله علیه
میگوید کر مرا دوزخ بسوزد گو بسوز ور مرا جنت نباشد بوستانی گو مباش
من سک اصحاب کهفم بر در مردان مقیم گر دهد در من نگردم استخوانی گو مباش
واین مقام محبت ذاتیست اللهم ارزقنا وعبودت مقام رضاست بقضا
اگر کمال طلب میکنی چو کار افتاد بقضا غم مکنی ورضا دهی بقضا
وترک چون وچرا کن که شرف بنده بودن یافته شد تاج کرامت وخلعت
امامت وجود گرفت وسبحان الذی اسری بعبده اشارت بدانست که
یا عبادی لا خوف علیکم الیوم ولا انتم تحزنون نتیجه اینست که گفتم نای غزنوی

این عجب من عاشق این هر دو ضد

نیک فرماید در که خلقان همه زرق وفسوست وهوس در که خاص خداوند جهان
بر در مخلوق بودن عمر ضایع کردنست خاک آن در شو که آب زندگانش روشنست
وایاک نستعین واز تو یاری میخواهیم وپس والحصر مستفاد من التقدیم
ای نطلب منك العون قال بعض اهل المعرفة الاستعانة
طلب العین ای نسألك ان تجعلنا عابدین لك کاننا نعاینك
یعنی عین الیقین میطلبیم از تو چونکه علم الیقین دادی ما را بعین الیقین
نیز برسان گوش دلالتست وچشم اهل وصال چشم صاحب حال و
گوش است اهل قال الهی ما را چشم بخش که شایستهٔ لقای تو باشد
شاه کشادست روی دیده شه بین کراست وشیخ سفیان ثوری
رحمة الله علیه در نماز شام امامت میکرد وچون ایاک نعبد وایاک
نستعین گفت بیهوش شد وبیفتاد چون بخود آمد گفتند یا شیخ شما را
چه حال واقع شد گفت ترسیدم که مرا گویند که چون مرا بندگی میکنی
وپس واز ما یاری میخواهی وپس چرا از طبیب دارو میخواهی واز سلطان
یاری میخواهی دروغ چرا میگویی اهل معانی وبیان میگویند که درین آیت
التفاتست از غیبت بخطاب بنابر آنکه هر اسم ظاهر غایبست
وپس الحمد لله غایب باشد واهل شوق میگویند که درین اشارتست هر اهل
طلب را که نومید مباشید که کرم من از غیبت ندا میکند بخطاب شعر
هله نباشی که ترا یار براند گرت امروز براند نه که فردات بخواهد عجب
حیرتیست اگر عاشق ارنی انظر الیك گوید خطاب آید که لن ترانی
واگر نومیدوار بگوشه بنشیند وبگوید ای نفس این چه بوالفضولیست که
تو میکنی ما للتراب ورب الارباب ندا آید که ادعونی استجب لکم

دارست ابر

دانش از علم الیقینست این یقین
بینش از عین الیقینست ای امین
یعنی در علم الیقین عین الیقین
ز انسوز شب اندر حق الیقین

فبقیت ارواح المشتاقین بین الرد والقبول والصرف والوصول کرحت کارنهم
زنجیر بر جستم نهد در خم مرغ خم کند گر عزم هشیاری کنم اهدنا الصراط المستقیم
بنما ما را راه راست یعنی پای دار ده ما را براهی که نمودهٔ وهذا قول علی
وابی رضی الله عنهما قال الامام القشیری رحمه الله اهدنا ای
واجعل اقبالنا علیک وکن علیک دلیلنا ویسر الیک سبیلنا یعنی راه
نمای ما را بمشاهدهٔ جمال خود وبگردان اقبال ما را بجناب جلال خود وباش ما را
دلیل واسان ما را سبیل وقال علماء المعانی والبیان المراد بالصراط المستقیم
دین الاسلام علی طریق الاستعارة المصرحة وقال اهل المعرفة الاستقامة
علی ثلاث اقسام استقامة الاقوال والافعال والاحوال وقال سید الطائفة
جنید رحمه الله کن طالب الاستقامة ولا تکن طالب الکرامة فان الرب تعالی
یطلب منک الاستقامة لقوله تعالی فاستقم کما امرت والنفس یطلب الکرامة
استقامة ظاهر رعایت حقوق شرعیه است استقامت باطنه نفی ماسوی الله
تعالی است که ان الذین قالوا ربنا الله ثم استقاموا فلا خوف علیهم ولا هم یحزنون
مرتبهٔ عظیم است مر اهل استقامت را استقیموا ولن تحصوا ای لن تطیقوا
کار صعبست صراط الذین انعمت علیهم بدل من قوله تعالی الصراط المستقیم
یعنی بنما ما را راه آنانکه نیکی کردهٔ برایشان بدادن ایمان و عرفان
غیر المغضوب علیهم نه خشم گرفته شده برایشان بعد از یافتن راه راست
یعنی همچون جهودان مگردان ما را که اول ره راست یافتند واخر غضب
کرده شد برایشان چون ایمان نیاوردند بقرآن مجید وبسرور پیغمبران
ولا الضالین ونه گمراهان وبی راهان یعنی ما را مگردان همچو ترسایان
که اول راه راست یافتند وباخر گمراه شدند چون ایمان نیاوردند بقرآن مجید

این فقیر

این فقیر میگوید والله تعالی اعلم که حاصل این دعا اینست که بنمای ما را
راهی که در وی ترس وبیم نباشد واین راه عاشقان ودوستان
حق تعالی است الا ان اولیاء الله لا خوف علیهم ولا هم یحزنون
چون مقصود شان جز محبوب حقیقی نیست از عرش تا تحت الثری
نثار ایشان کرده التفات بدان نکردند مازاغ البصر وماطغی
اشارت بآنست و مولانا جلال الدین رومی بیان حال شیخ محمد
غزنوی سرزی میکند یعنی شیخ محمد غزنوی سرزی رحمه الله که هفت
سال در بیابانها میبود و سر علف میخورد واز خدای تعالی دیدار
میجست وبس کنجهای خاک تا هفتم طبق عرضه کرده بود پیش شیخ حق
شیخ خالق ام عاشقم ور بجویم غیر تو من ظالمم هشت جنت گر در آرم در نظر
ور کنم خدمت من از ترس سقر مؤمنی باشم سلامت جوی من زانکه این هر دو
بود حظ بدن عاشقی کز عشق رحمن خورد قوت صد بدن پیشش نیرزد تره توت
بین دایم خدمت دادار چوست خلعت عاشق همه دیدار اوست
الهی ما را از عاشقان جمال وجلال خود گردان آمین بقول
کوفیان از قرآن نیست و در مصحف نوشته نشده است یعنی چنین باد
توفنا مسلمین والحقنا بالصالحین وصلی الله علی سیدنا محمد وآله اجمعین

بسم الله الرحمن الرحیم

تبارک یعنی بزرگست و با برکت است و بانیکی بسیارست وهمه
چیزها از وست الذی آن خدای که بیده بفرمان وقدرت وی است
الملک پادشاهی بعضی میگویند مراد اینجا از ید صفتست

ممکن واجب بوده بهتر که از [illegible] فاتحه در هر کیفیت از آنجا
این بوده عاشقان را جویند از [illegible]
وراه طلب گوهر [illegible]
کرده حدیث بنطق [illegible] علم

از صفات حق تعالی و از متشابهاتست ایمان داریم بآن و مشغول
نشویم بکیفیت آن و بعضی میگویند ید عبارتست از تصرف و قدرت
یعنی تصرف و قدرت اوست ملک دنیا و عقبی نصیب درویش
اینست که از غیر او نترسد و از غیر او طمع نکند و ارباب ملک و ملک را
مقهور او داند در بلاها باو گریزد و عطاها از و جوید و بنده خاص او شود
تا از شر ملوک مجازی خلاص یابد حکیم سنائی غزنوی گوید
بنده خاص ملک باش که با داغ ملک روزها ایمنی از شحنه و شبها ز عسس
وهو علی کل شیء قدیر و اوست بر همه چیزها توانا ای مومن توکل
باو کن چونکه دانستی که معبودی چنین داری زهد و تقوی و فتوی را
بحطام دنیا مفروش و بمناصب ارباب ملک دنیا التفات منمای
شکر بهر گدایی که تو خاصه زان مایی مفروش خویش ارزان که تو بس گران بهایی
حکیم غزنوی گوید مسازید از برای نام و کام خویش چون مردان جهان نقش آدم را نقاب نفس سلطانی
باز صفت دیگرش گفت الذی خلق الموت والحیوة آن خدا یکه
آفرید مرگ و زندگانی را لیبلوکم تا بیازماید شما را ایکم کیست
از شما احسن عملاً نیکوکارتر آفریدن مرگ و زندگانی دلیلست
ظاهر بر هستی خدای تعالی قادر حکیم و علیم قاهر بدانکه حضرت عزت
جلت قدرته از آزمودن منزه هست پس مراد آنست که آفرید
مرگ و زندگانی را تا پیدا شود از شما باختیار شما آنچه دانسته است
بعلم قدیم که عمل نیک که کند و به بهشت رسد و عمل بد که کند بدوزخ رسد
نصیب مومن اینست ازین آیت که مرگ را دایم در نظر دارد و استعداد
آن بکند و از سرای غرور نفور کند حضرت شیخ ابن عمر میفرمودند که
هر روز

هر روز چهل بار خود را بگورستان می برم و حساب خود میکنم قال النبی
علیه السلام بئس العبد عبد نسی المقابر والبلی بئس العبد عبد نسی الجبار
الاعلی الحدیث و نکته در تقدیم موت بر حیات شاید که این باشد
والله تعالی اعلم باز در صفت خود را یاد کرد و گفت جل جلاله وهو العزیز
و اوست غالب بر همه چیزها که میسر نشود از وی گریز نصیب درویش
اینست که روی بطاعت آورد و عزت و نصرت از وی جوید و از غیر او
نجوید الغفور و اوست پوشنده گناه مومن بدکار و اگرچه بود بی شمار — بدکردار
هر کرا آنچه خواهد بدهد نصیب درویش اینست که هر چند گناه داری از رحمت
بی نهایت او نومید نشوی از عزیز غزنوی یاد دارم که گفت
الهی رحمتت دریای عامست از آنجا قطره ما را تمامست اگر آلایش خلق گنهکار
فرو شوید بآن دریا بیکبار نگردد تیره آن دریا زمانی ولی روشن شود کار جهانی
غیر کرم او چه داریم باز صفت دیگر گفت الذی خلق سبع سموات طباقا
آن خدایی که بیافرید هفت آسمان طبقها بر زبر یکدیگر یعنی ته به ته
کعب الاحبار گفت آسمان دنیا از موج آبست و دوم از در سفید
و سیم از آهنست چهارم از مس پنجم از سیم ششم از زر هفتم از یاقوت
سرخست ما تری فی خلق الرحمن من تفاوت نبینی تو یا محمد
یا هیچ بیننده در آفریدن خدای بخشاینده تفاوتی یعنی هیچ عیب نه بینی
در آسمانها یا در هیچ مخلوقی خلقی نه بینی همه را بحکمت کامله او حواله
کنی و اگرچه بکنه او نرسی نصیب تو اینست که بدانی که هفت آسمان را
بالای یکدیگر بداشت بی ستون بقدرت کامله ترا نیز ضایع ندارد
از رحمت شامله خود امام حمزه و کسائی من تفوت خوانده اند تفاوت الاحر — وتفوت

دیگر کونه شد کار یعنی نه بینی در مخلوقات خدای تعالی اضطرابی و اختلافی
و تناقضی هر که را بینی آفرید با ولی یا مؤمن یا کافر یا فقیر یا انسان
یا غیر آن مختلف الالوان صحیح الابدان و معیوب الارکان
و همه بموجب حکمت بود و همچنین اوضاع عالم بهشت و دوزخ
و اهل آن عارف همه را بحکمت حواله کند و بچشم انکار نظر نکند
در خلقت او   هران نقشی که در عالم نهادیم   تو زیبا بین که ما زیبا نهادیم
ز زلف او سر موی نمودیم   جهانی در پی غوغا نهادیم   قوله تعالی ربنا
ما خلقت هذا باطلا سبحانک فقنا عذاب النار چون خبر کرد که هیچ
تفاوتی و عیبی نیابی در مخلوقات و باز فرمود فارجع پس باز گردان
البصر چشم را در آفرینش آسمانها هل تری هیچ می بینی من فطور
از شکافها جمع فطر شکافتن ثم ارجع البصر پس باز گردان چشم را
کرتین باری پس از باری یعنی بارها تأمل کن در آسمان هر چند
تأمل کنی و نظر کنی ینقلب باز میگردد الیک بسوی تو البصر
چشم خاسئا خوار و زار و دور از یافتن عیبی و هو حسیر و این
چشم باز مانده و کند شده باشد از یافتن عیبی در آفریدن آسمانها
و بعضی میگویند که ثم ارجع البصر باز در زمین و جمله مخلوقات
نظر کن تا هیچ عیبی می یابی یعنی هر چند نظر کنی در هیکل علوی
و مرکز سفلی هیچ عیبی نیابی بلکه همه قضیه حکمت و دلیل بر وجود
واجب الوجود و وحدانیت و قدرت و علم و ارادت او باشد
پس عارف شوی بصفات ظاهره در ملک و ملکوت و راه یابی
بعالم جبروت باز اشارت باستدلال بصفت دیگر کرد و گفت

جل جلاله

جل جلاله و لقد زینا بدرستی و راستی که هر اینه بیاراستیم
السماء الدنیا آسمان نزدیکترین را بزمین بمصابیح بستاره کان
که همچون چراغهای درخشنده و زرافشانند و جعلناها
و کردانیدیم آن ستارکانرا رجوما انداختنها جمع رجم
یعنی مراجم باشد آنچه بوی اندازند للشیاطین مر دیوانرا
چون خواهند که بر آسمان بر آیند تا سخن فرشتکان شنوند بدانکه
از اول سوره تا اینجا نه صفت یاد کرد یعنی منم ملک بزرکوار
ملک دار قادر و قهار عزیز و غفار خالق هفت آسمان بی عیب
و صور مزین آسمان دنیا بستاره کان بی شمار و کردانیدن آن
مراجم مر شیطانرا حقارة استدلال کرده شود از این صفات عظام
بذات ذو الجلال و الاکرام که آسمانرا بقدرت برداشته و در هوا
بی ستون داشته و بچندین هزار کواکب ثواقب نکاشته هر
و عارف این همه را مظاهر نور دانسته ای تابش نور از تو وی
نازش حور از تو ای درویش زینت زندان اینست تا دانی که زینت
دل دوستان بشمس العرفان چون باشد بدانکه اهل علم هیئات و نجوم
نه فلک اثبات میکنند و در قرآن هفت آسمان و عرش و کرسی
مذکور است و می گویند که کواکب سیاره هفت است زحل
و مشتری و مریخ و شمس و زهره و عطارد و قمر و هر یکی
از اینها بر فلکی اند همه برین ترتیب و غیر این هفت را ثابتات
بر فلک هشتم است و امام ابو المعین نسفی صاحب کتاب تبصرة
کفته است که این کمان ایشان ظاهرا خلاف این آیت که و لقد

میگویند و کمان ایشان بر اینست تا آنجا که الادلة

ولقد زينا السماء الدنيا بمصابيح وجعلناها رجوماً للشياطين
وگفته است مذهب اهل سنت وجماعت واهل تفسير اينست كه
همه در آسمان دنياست ودر بعضى تفاسير نيز آورده است كه اين
آيت دليلست به بطلان قول منجمان ظاهراً از بهر آنكه نجوم رجوم
شياطين اند در آسمان دنيا نه در فلك هشتم در تفسير لسان التنزيل
آورده است كه الفلك چرخ آسمان كه ستارگان در وى گردند واين
قول حقست قوله وكل فى فلك يسبحون فاما آن سخن كه ميگويند كه
آسمان ميگردد خلاف نص قرآنست باطل است بدانكه بيشتر اهل تفسير
برين رفته اند كه جدا ميشود از ستارگان همچون شعلهٔ آتش وبر شياطين
ميزنند فاما ستارگان بر جاى خود است وامام قتاده گفت آفريدن
ستارگان از براى زينت آسمان ورجم شياطينست وشناختن
راهها وشناختن جهت قبله در بيابانست فاما اعتقاد منجم
اين كه جهت مختار مؤثرند در سعادت وشقاوت مكلف است
بى علم بآن وبدانكه علماء معانى وبيان انتقال كلام را از غيبت بخطاب
يا بتكلم يا بر عكس صفت التفات ميگويند چنانكه درين آيت كه
ولقد زينا السماء الدنيا بمصابيح بنسبت ما قبلش وذكر مصابيح
واراده نجوم ومانند اين را استعارهٔ مصرحه گويند چون دلائل
عظام ياد كرد بر وجود واجب الوجود وطائفهٔ منكران را از ديوان
وآدميان اقرار نكردند بآن واعراض كرده اند وبقرآن مخصوص كردشان
بعذاب نيران وفرمود در حق ايشان جل جلاله واعتدنا لهم
آماده كرديم مر ايشان را يعنى ديوان را عذاب السعير آتش سوزان

واين آيت دليلست بر اينكه دوزخ حاليا موجودست وللذين
كفروا بربهم ومر آن كسانى را كه كافر شدند بخداى خود عز وجل
با وجود چندين وچنين دلائل عذاب جهنم كه عذاب دوزخست
وبئس المصير وبدين جاى بازگشتنست بئس فاعل بئس وهى مخصوص
بذم است يعنى جاى بازگشتن وى دوزخست صفت بدى ويرا
ياد كرد وگفت جل جلاله اذا چون القوا افكنده شوند كافران
فيها در آن دوزخ سمعوا شنوند لها مر آن دوزخ را شهيقا
بانگ زشت سهمناك چون بانگ خر يعنى بشنوند دوزخيان كه پيشتر از ايشان
در آمده باشند يا از خود يا از دوزخ وهى تفور اين دوزخ ميجوشد برين كافران
همچون جوشيدهٔ ديگ پيش كه آتش تيز باشد ودانه در وى اندك
وآب بسيار باشد تكاد نزديك باشد اين دوزخ كه تميز بطرقد پاره
پاره شود التميز پاره شدن واز يكديگر جدا شدن من الغيظ از خشم
يعنى از خشم خداى تعالى يا از خشم مالك دوزخ يا فرشتگان عذاب يا از خشم خود
بر دشمنان خداى تعالى كلما هر بارى كه القى فيها انداخته شود در دوزخ
فوج گروهى را سألهم پرسند شان خزنتها جمع خازن يعنى
نگاهبانان مالك وديگر زبانيهٔ دوزخ الم يأتكم نذير آيا نيامده بود
شما را بيم كننده نذير بمعنى منذر باشد يعنى پيغمبرى نيامده بود بشما
تا شما را ازين روز وعذاب دوزخ خبر كردى تا شما را ايمان بودى
وعمل نيك بودى وازين دوزخ وعذاب دوزخ خلاصى بودى اين
پرسيدن سرزنش بود شان را قالوا دوزخيان در جواب گويند بلى
قد جاءنا بلى آمده بود بما نذير پيغمبران بيم كنندگان وما را

کوی

خبر کرده بودند ازین دوزخ و ازین عذاب فکذبنا پس ما ایشانرا دروغ

داشتیم و با ایشان ایمان نیاوردیم و قلنا و گفتیم ما نزل الله

نفرستاده است خدای تعالی من شیء هیچ چیزی ازانچه شما میگویید

و گفتیم پیغمبرانرا ان انتم نیستید شما الا لفی ضلال در گمراهی

کبیر بزرگ ازبرای آن مبتلا شدیم در آخرت بعذاب بزرگ ای مرد

ترا نیز خواهند پرسید که هیچ واعظ و پند دهنده بتو نیامده بود

و نگفت که حرام کدامست و حلال کدام و چه باید کرد و چه نباید کرد

و هرچند وعظ بیشتر میشنوی و عمل نیکی کار بتو دشوارتر میشود

و علم بسیار حاصل کردی بی عمل وای بر تو باد تا چند بدرگاه ظالمان

روی آری و اهل دنیارا ملازمت کنی و قالوا و بگویند دوزخیان

لو کنا اگر بودیمی ما نسمع که بشنیدمی سخن پیغمبران و فرمانبرداری

کردیمی علمای حقانی را و پیروی ایشان کردیمی او نعقل و یا تعقل کردیمی

سخن ایشانرا و عقل را بکار داشتیمی هر آینه از اهل دوزخ نبودیمی و اگر سخن اهل حق

شنیدیمی و در دلائل وحدانیت سمعی و عقلی نظر کردیمی و ایمان آوردیمی

و عمل نیک کردیمی ما کنا نبودیم ما فی اصحاب السعیر در یاران دوزخ نفسان

یعنی اهل دوزخ نبودیمی اگر سخن اهل حق بشنودیمی و در دلائل وحدانیت

سمعی و عقلی نظر کردیمی و ایمان آوردیمی و عمل نیک کردیمی تا دوزخی نبودیمی

حق تعالی فرمود فاعترفوا پس اقرار کنند دوزخیان بذنبهم بگناه خود و هیچ

فایده نکندشان فسحقا پس دوری باد از رحمت خدای تعالی لاصحاب السعیر

مر دوزخیانرا امام کسائی فسحقا بضم سین و حا خوانده است ای فالزمهم الله سحقا

پس الزام کرد ایشانرا خدای تعالی دوری از رحمت خود او فاسحقهم سحقا

ای سحقا

ایشانکه

ای سحقا ای ابعادا التسحیق دور کرد ایشانرا خدای تعالی از رحمت خود نصیب تو

ای جان آن چنانکه شرط اوست و سخن اهل حق را بشنوی و قبول کنی و در ملک و ملکوت

تامل کنی و از خلق بخالق راه بری و دل را بنور قرآن و ذکر روشن کنی و در دنیا

پیش از مرگ بتوبه و استغفار عذر خواهی و رد مظالم کنی تا از عذاب آخرت

خلاص یابی گفتند شنودیم و بلردیم برآمد گفتیم شنودیم نکردیم بد آمد چون

از اول سورت بیان دلائل عظام کرد بر هستی خود و قدرت خود چنانکه گذشت

و طایفه کافرانکه ایمان نیاوردند بآن عذاب ایشانرا یاد کرد و از بدی حال ایشان

خبر کرد بعده حال مومنانرا و ترسکارانرا بیان کرد و گفت جل جلاله ان و بدرستی

و راستی هر آینه که الذین آنانکه یخشون میترسند ربهم پروردگار شانرا

بالغیب بغیب یعنی خدایرا جل جلاله نادیده می ترسند و می پرستند لهم

مر ایشانرا مغفرة آمرزیدن گناهان واجب و مزد کبیر بزرگ یعنی

بهشت جاودان و بعضی میگویند که میترسند از گناهانکه بخدای تعالی با تنگان را

و نهان یعنی در پیش خلق و در خلوت بدانکه این بهشتیان را خدای تعالی بترسیدن

یاد کرد نه بایمان آوردن تا بدانی که مقصود بزرگی از ایمان ترس خدای تعالی است

الجنة

قال النبی علیه الصلوة و السلام من قال لا اله الا الله خالصا مخلصا دخل

قالوا و ما اخلاصها قال ان یحجزه عن المحارم یعنی گفت الذین یخشون و نگفت

الذین امنوا تا معلوم شود که ایمان آوردن بی اخلاص نتیجه نمیدهد و اخلاص

کلمه طیبه باز ایستادنست از حرامها و ترس خدای تعالی است نصیب تو ایشانکه

ترس خدای تعالی شعار خود سازی از اول قرآن تا آخر قرآن تامل کنی تا مرتبه

خدای ترسان را بدانی و گفته نشد که مردانشمند ازانکه شیخانرا یا بازرگانانرا

بیان علم خود میکند

مزد بزرگست بلکه گفته شد که مر خدای ترسانراست باز حضرت پروردگار

وسیفرماید جل جلاله واسروا پنهان دارید ای مؤمنان وای کافران قولکم گفتار خودرا
او اجهروا به یا آشکارا کنید گفتار خودرا بهر حالی که باشد او بداند انه بدرستی که
خدای تعالی علیم نیک داناست بذات الصدور آنچه در سینهها و در دلهاست
پس اسرار مؤمنانرا و کافرانرا و احوال ایشانرا بداند و جزا ان بدهدشان
وبعضی میگویند که این امرست لفظا و خبرست معنی ای ان اخفیتم کلامکم
کلامکم او اعلنتم فانه علیم وبعضی میگویند این آیت در حق کافران قریش بود
بزبان و دل پنهان و آشکارا رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم دشنام میدادند
وقصد بدی میکردند بوی بدشنام و ناسزا میگفتند آهسته و پنهان میگفتند
تا خدای محمد نداند پس این آیت آمد که منم که خدایم پنهانها و آشکارا بدانم پس گفت
جل جلاله الا یعلم من خلق او نداند آن خدای که خلق را بیافرید همه چیزهارا
چون نداند حال ایشانرا یا چون نداند مخلوق خودرا وحال اینست که وهو و اوست
اللطیف دانا بکارهای پنهان و رسانندهٔ نیکیست به بندگان وقیل اللطیف
دوربین وقیل باریک بین و بشر ینکا الخبیر آگاهست بهمه چیزها و خبر کننده است
ازان عارف باید که ظاهر و باطن خودرا پاک کند از التفات بغیر حضرت الوهیت
در بایند تا باطن او چون ظاهر او شود بی مکر و حسد و خدیعت بدانکه اول اشارت
بدانایی کرد که در آفرینش آسمانها بود و گفت الذی خلق سبع سموات تا آخر عذاب
منکران و حال ایشانرا یاد کرد و حال مؤمنانرا نیز یاد کرد و علم خودرا بیان کرد باز
اشارت بدلیلی کرد که از زمین باشد و فرمود جل جلاله هو الذی جعل لکم
یعنی آن خداییست که گردانید از برای شما الارض زمین را ذلولا
فرمان بردار الذل رام شدن یعنی رام کرد و نرم کرد زمین را که تواند رفت
بروی چون چنینست فامشوا پس بروید فی مناکبها در کنارهای وی و در راهها

یادر

یا در کوههای بلند یا در راههای وی یقال ذل البعیر ذلا رام شد
و هو ذلول و این راست المنکب الغارب و فیه استعارة
مصرحة و تخییل علی ما یخفی وکلوا و بخورید من رزقه از روزی
خدای تعالی که از زمین بیرون می آورد برای شما والیه و بآن خدایست
جل جلاله النشور زنده کردن شما بعد از پراکنده کردن از گور در روز
قیامت از برای جزا یعنی دلیل بر هستی من که خداوندم آنست که
آسمانرا بیافریدم تا نظاره کنند در وی و زمین را از برای شما نرم
گردانیدم تا باشید و در وی زراعت کنید و در وی بهر تجارت
روید و بروی بخورید از نعمتهای وی باز جمع کنیم شمارا چون بمیرید
در وی و پراکنده کنیم از وی چون که منم ما در وحی بر بالای شما آسمان
و ستارگان دلیل بر زیر قدم شما زمین دلیل و بیرون آوردن نعمتها
از وی دلیل و خوردن نعمتها و نرم ان دلیل پس زنده کردن شما در زمین
آسانست بر تو حبیبا ایمان آر عارفانه تا شوی عزیز و کافر و منافق
مشو تا نشوی ذلیل چون دلائل عظام نمود بر قدرت و حکمت و علم
و انعام و اکرام و انرا قبول نکردند بیان عذاب کرد که اگر خواهد
بزمین فرو برد شما یا بلایی از آسمان فرستد و گفت جل جلاله أامنتم
و ایمن شدید شما من فی السماء از آن خدایی که در آسمانست
قدرت و سلطنت وی وقیل در آسمانست پادشاهی و عرش و کرسی او
و یا از فرشتگان عذاب و رحمت او ان یخسف بکم که فرو برد شما
الارض بزمین فاذا هی پس آنگاه زمین تمور می جنبد و فرو
می برد شمارا بخود و میگردد بشما چون آب که کسی را غرق کند

یعنی عذاب کند شما کافرانرا چنانکه قارونرا کرد و بزمین فرو برد پس
ام امنتم امن شدید من فی السّمآءِ ازانخدایی که در آسمان قهر
قدرت اوست ان یرسل که فرستد علیکم بر شما حاصبًا سنگ
یا بادی که در وی حصبا باشد یعنی سنگ ریزه بیندازد بر شما فستعلمون
پس زود باشد که بدانید کیف چگونه است نذیر ترسانیدن عذاب
من پس یاد کرد حال منکرانرا و گفت جل جلاله و لقد کذّب
بدرستی وراستی که دروغ گوی داشتند الّذین آن کافرانکه من قبلهم
پیش ازین کافران بودند پیغمبران خودرا چنانکه این کافران ترا یا محمد
فکیف کان پس چگونه بود نکیر عذاب من ایشانرا بسبب انکار کردن
ایشان پیغمبران مرا و قبول ناکردن ایشان حکمهای مرا و قیل نکیری
انکار من افعال ایشانرا و کردانیدن من احوال ایشانرا بعضی را
بزمین فرو بردیم و بعضی را بلایی از آسمان فرود آمد سنگها و بادها
با سنگ و بعضی را حمدونه کردانیدیم و بعضی را خوک پس شما ای کافران
مکه زود باشد که عذاب مرا در دنیا و آخرت بینید باز دلیل قدرت
خودرا یاد کرد که درمیانهٔ زمین و آسمان است و گفت جل جلاله
اولم یروا نمی نگرید یعنی بنگرید الی الطیر بسوی مرغان فوقهم که می پرند
بربالای ایشان صافات باسطات اجنحتهن یعنی گشاینده پرهاشانرا
وصف کننده هوا ویقبضن ای وقابضات و فراز گیرنده بالهاشانرا
وصف کننده پرهاشانرا در پریدن عطف علی الفعل الداخل علیه صافات
تقدیر یصففن اجنحتهن فی الهوا ویقبضها بعد البسط یعنی بال   یقبضن
باز کرده می پرند گاه بال بجنبانند وگاهی بال را می جنبانند و نمی پرند

ویرها را برهم میزنند در پریدن ما یمسکهن باز نمیدارد این مرغانرا
ونگاه نمیدارد شان در هوا در حال پر کشاده بودن و در حال
جمع کردن پرهاشانرا در هوا الّا الرحمن مگر خدای بخشنده
انه بدرستی که وی بکل شیءٍ بصیر بیناست بهمه چیزها و داناست
بصلاح هر چیزی چون مرغانرا در هوا میدارد بقدرت خود
اگر علت پر بودن بایستی مرغان خانگی پس همچنین بودن و شتره چنین
نبودی چون پر ندارد پس خداوند قادرست بر همه چیزها که خواهد
از عذاب و رحمت و برزنده کردن بعد از مرگ اگر عذاب کند کیست
از شما که شما یارانرا یاری کند چنانکه فرمود جل جلاله امّن الّذی هذا
الذی هو جند لکم لشکریست مر شمارا ینصرکم یاری کند تا من دون
الرحمن بجز خدای تعالی ان الکافرون الّا فی غرور نیستند کافران
مگر در فریفتن نفس و شیطان و دنیا مر ایشانرا باز فرمود امّن هذا الّذی
یا کیست انکه یرزقکم روزی دهد شمارا ان امسك رزقه اگر باز دارد
خدای تعالی روزی خودرا از شما یعنی از بتان شما کدامست که لشکر باشد
شمارا و یاری دهد شمارا اگر بلایی از خدای تعالی بیاید و کدامست از بتان شما
یاری دهد شمارا و کدامست از بتان شما که روزی دهد شمارا اگر حق تعالی از شما
روزیرا باز دارد و چون عاجز شدند از جواب و حق را کردن نتهادند
حق تعالی فرمود بل لجّوا فی عتوٍّ و نفورٍ بل استهیدن در کردن کشی و رمیدن
از حق و از اقرار کردن بحق ای درویش حق را از اهل حق قبول کن و عناد
و تمرّد را دور کن تا از دوستان شوی و اگر قبول نکنی از دشمنان شوی چنانکه
حق تعالی بیان کرد حق را و باطل را بعضی حق را قبول کردند و بعضی انکار کردند ایشانرا   بیان کرد و گفت جل جلاله

افمن کیست آنکسی که میشی میرود مکبا علی وجهه برروی افتاده
الا کجاب برروی افتادن اهدی راه راست یافته شده تریا راه راست
نماینده تر باشد و تراست امن یمشی یا آنکه میرود سویا راست و ایستاده
بر پای بی آفت علی صراط مستقیم براه راست یعنی کافر از برابری
نیست در راه راست یافتن بمومن بی آفت حال مومن چنانکه کسی براه راست
برود بر پای خود و نیفتد برروی و حال کافر چنانست که کسی براه
ناهموار برود و برروی افتد و بسیار بلغزد یا حال مومن همچون کسی بیناست که
میرود براه راست و حال کافر همچو کورست که در راه ناهموار میرود
و میافتد برروی و یا کافر که در دنیا ایمان نیاورد خدای تعالی او را در قیامت
برروی روان کند بدوزخ و مومن خرامان خرامان میرود ببهشت و بعضی
میگویند ازین آیت ابو جهل مرادست و رسول الله صلی الله علیه و سلم گفت
با آیه المومنین حمزه یا همه کافران با همه مومنان و فی الکلام تمثیل حال عارف
و زاهد و حال اهل هوا و اهل رضا و حال متبع و مبتدع و حال عالم و جاهل
همین دان سیر عارف هر دمی تا تخت شاه سیر زاهد هر مهی یکروزه راه
چون عارف بمحبت شوق بنده گی میکند و زاهد بخوف و طمع بندگی میکند
چون یحبونه را بخواندی در بنی یا یحبهم و نیز در مطلع پس محبت وصف
حق دان عشق نیز خوف نبود وصف یزدان ای عزیز وصف حق کو
وصف مشت خاک کو وصف حادث کو وصف پاک کو نصیب
واعظ اینست که براه راست خواند و بر منکر خود رحم کند همچو بیناکه
بر نابینا رحم میکند و عصاکشی میکند مر کوران معنوی را واعظ بوعظ و نصیحت
و تحمل آن بکند چون در آیت گذشته گفت که کیست که لشکر و نصرت باشد و شما را

دیگر

وکیست که روزی دهد مر شمارا درین آیت فرمود مر حبیب خودرا
صلی الله علیه و سلم تا جواب گوید قل بگوی ای محمد هو آن نصرت دهنده
مر شمارا الذی آن خدایست که انشاکم بیافرید شمارا بقدرت خود
الانشاء آفریدن و آغاز کردن و پدید آوردن و جعل و گردانید لکم
از برای شما السمع گوش شنوا را والابصار و چشمهای بینا را
والافئدة و دلهای دانا را دلیل بر هستی او در نفس شما ست
و بعضی را کور و کر و بی عقل آفرید و بعضی را بینا و شنوا و دانا آفرید
تا شکر گویند مر خالق را بسیار پس شما قلیلا ما تشکرون اندکی شکر
شکر میگوئید یا خود هیچ شکر نمیگوئید قلت یعنی عدم است نصیب
اینست که هستی خود را و هستی همه اعضا خود را و همه اشیا را
و علم خود را از حضرت حق عز و جل دانی منسوب از کجا جوییم علم از ترک علم
از کجا جوییم سلم از ترک سلم از کجا جوییم هست از ترک هست از کجا جوییم هست
از ترک هست هم توانی کرد یا نعم المعین دیده معدوم را نو هست بین
چونکه کافر شدند و بتان را پرستیدند و خدای تعالی را شکر نگفتند
باز فرمود حبیب خود را علیه السلام تا جواب روشن تر گوید پس فرمود
قل هو الذی بگو آن دهنده شما را در جنگها و روزی دهنده شما را
در دنیا آن خدایست که ذرأکم بیافرید شما را از عدم فی الارض
در زمین و آن خدایست که والیه و بسوی او تحشرون گرد کرده شوید
پس از مردن و زنده شدن بازگشت شما برحمت او یا بعذاب او باشد
دوستان را و مومنان را در بهشت جای دهد و کافران را و دشمنان را در دوزخ
و نصیب عارف آنست که شنوایی و بینایی و دانایی و زندگی و مرگ همه از او داند

گرد کرده شد

جمله ما صم ما را می‌زنی / بی تو ما را هست بی‌الا بصیر

هوا ز ان از فروغ و از ز هوا / در فروغ راه را عامه زنخ

از دم ما نالهٔ ما را چون / رقص ما ز وجد و طرب و سکون

جملهٔ آواز چنگ از چنگ‌زن است / دیگر

هم ز ذره ذره چون نفخی نفیر / جمله او دیدم از و حسد باید / ذره گاه رقص در آمد

وخلایق را مظاهر شناسد چنانکه عارف رومی فرماید چون تو صبر نای منی
بی‌دم من ناله مکن تا چو چنگت ننوازم ز نوا هیچ مگو چون ازاو آسون
تا اینجا از عذاب کافران و راحت مؤمنان و زنده شدن ایشان در روز قیامت
خبر کرد و کافران بطریق مسخرگی و انکار از محمد و محمدیان می‌پرسیدند
از آن نیز خبر کرد و گفت ویقولون و میگویند کافران متی کی باشد
هذا این الوعد وعده کردن و آمدن قیامت خبر کنید ما را از آن
ان کنتم اگر هستید شما صادقین راست گویان نصیب عارف آنست که
از انکار منکران خسته دل نشود چون پیش از این به بهتر از ما بدتر از این
کرده‌اند آنچه کرده‌اند و شکر گوید که از منکران نیست خطاب شد
مر حبیب علیه السلام تا بگوید جواب ایشان قل انما العلم عند الله
بگو ای محمد بدرستی که نیست دانستن آمدن روز قیامت نزد هیچکس
مگر نزد خدای تعالی و انما انا بدرستی که نیستم من مگر نذیر بیم دهنده و خبر
کننده از قیامت مبین پیدا کننده آنچه بر من فرستد و مرا فرماید تا من
بگویم من نمیدانم که کی خواهد بود و نیستم من مگر پیدا کننده و باید او رسول ظاهرا
با آن لازم و متعدی بود بمعنی ابانه پیدا کردن و ابان بنفسه پیدا شد
یعنی دانستن ذات من بیان شما پیداست و از دروغ گفتن و خیانت
کردن مبرا است من محمد امینم و رسول حبیبم و چون شمع منیرم بباد انکار منکران
نمیرم پس فلما رأوه چون ببینند آن وعده را یعنی عذاب قیامت را زلفةً
ای زالفة یعنی نزدیک سیئت غمگین کرده و قبیح زشت کرده یعنی سیاه شود — السوء والمساءة غمگین کردن
وجوه الذین کفروا رویهای آن کسانیکه کافر شدند و قیل گفته شود مر ایشان را
هذا الذی این آن عذابیست که کنتم بوده‌اید شما به تدعون آرزو می‌بردید او را

ومیگفتند

و میگفتند که کی باشد این وعده قیامت بیاید بعضی دعا خواندن و دعوی کردن
و آرزو خواستن و بعضی میگویند چون مؤمنان میگفتند که ما را خدای تعالی نصرت
خواهد داد در دنیا و شما را عذاب خواهد کرد بدست ما و در قیامت در دوزخ
و ایشان مسخرگی میکردند و میگفتند که کی خواهد بود این حق تعالی این آیت
فرستاد که چون کافران عذاب را ببینند در دنیا نزدیک چنانکه روز بدر
دیدند غمگین شدند و سیاه روی و فرشتگان که جان ایشان را بگیرند گویند این
عذابیست که شما مسخرگی میکردید مؤمنان را و میگفتید که کی خواهد بود حق تعالی
فرمود قل بگو ای محمد مر این کافران را که مسخرگی میکنند بتو و بر یاران تو
و هلاک میطلبند ارأیتم آیا می‌بینید ان اگر اهلکنی الله هلاک کند
خدای تعالی و من معی و هر کسی را که با منند از مؤمنان و نصرت و غلبه دهد شما را
بر ما او رحمنا یا رحمت کند بر ما در آخرت و نصرت دهد ما را بر شما در دنیا
فمن پس کیست یجیر برهاند و امان دهد الکافرین کافران را من
عذاب الیم از شکنجه دردناک در دنیا و آخرت یعنی معبود الله تعالی
و قادرست و رحیم است اگر نصرت ندهد او در دنیا و عقبی شما را
معبودان معبودان شما کی توانند نصرت داد شما را چونکه یک کس را
از خود دور نمی‌توانند کرد باز فرمود بگو ای محمد قل هو الرحمن
آن معبود ما نیک بخشاینده است آمنا به ایمان آوردیم بوی و علیه
توکلنا و بروی توکل کردیم ما و کار خود را بوی گذاشتیم امیدواریم
که ما را فرو نگذارد و بدشمنان ما را نصرت و غلبه دهد چونکه مهربان بر
و کارگزار دوستانست التوکل تکیه کردن یعنی پشت بکسی باز نهادن
نصیب مرد درویش اینست که از درگاه او ناامید نباشد و روی نگرداند بهیچ جز

خوشتان

و هیچ کس پناه نگیرد و بداند که او رحیم است دوستان را فرو نگذارد
نقش جفا کی کند نیست بما کی کند نیست ندارد چو شمع جز همگی او درست
فستعلمون پس زود باشد ای کافران مکه که بدانید من هو که کیست او
فی ضلال در گمراهی مبین پیدا یعنی زود باشد که هر شان بر ایشان
غلبه دهیم در دنیا و برحمت خود برسانیم در عقبی چنانکه کردیم بمحمد و محمدیان
در روز بدر و جبرئیل و میکائیل را با فرشتگان بمدد ایشان فرستادیم ابوجهل
و یاران و لشکر او را خسته و کشته کردیم نصیب درویش آنست که صبر کند
بجفای منکران تا حق تعالی نصرت او و همه نصرت او را بدهد و همه منکران
بدانند و روی براه آورند بعضی بتحقیق و صدق و بعضی بتقلید و طمع
دنیایی در رزق بدانکه سنت الهی برین رفته است چنانکه مشاهده کرده شده است
در وقت انبیا و اولیا باز حضرت حق تعالی گفت قل ارایتم
بگو ای محمد با این خصمان و بیان کن با ایشان نعمت ما را و دلیل قدرت ما را
ان اصبح کردد ماؤکم آب رودها و چشمها و چاههای شما غورا
ای غایرا یعنی فرو روند بر زمین و خشک کردد فمن پس کیست
شما را یأتیکم بیارد تان بماء معین بآب روان و پیدا یعنی
اگر آب شما را معبود ما بزمین فرو برد کدام بت معبود شما که بیارد
آن آبرا برای شما و آن خدای که شما را با وجود کفر و کافری آبهای شیرین
از چاهها و رودها و چشمها میدهد چرا که ایمان آورده ایم بوی و توکل
کرده ایم بوی که فرو گذارد و قیل اگر آب چشمها را ببرد کیست که آنرا بیارد و یکی
از بی باکان و نا پاکان طبیب بود نام او چون این آیت را بشنود گفت ما آبرا
از زمین به بیلها و تیشها برآریم و چاهها بکنیم این بگفت در حال کور شد و آوازی

شنود که

شنود که اول آب سیاه را از چشم خود بردار بعد از ان آب سفید را
به بیل و میتین پیدا کن در شرح کشاف از سید یمنی آورده است که
این طبیب محمد بن زکریا بود نعوذ بالله من ذلک نصیب درویش اینست که
قبول و رد از حق تعالی بیند و عزت در طاعت او داند و خواری
در نافرمانی او داند بدانکه رسول علیه الصلوة والسلام گفت
ان سورة فی القرآن ثلثون آیة شفعت لرجل حتی غفر له
و هی تبارک الذی بیده الملک و قال النبی علیه الصلوة والسلام
هی المانعة المنجیة تنجیه ای القاری من عذاب الله یعنی فی القبر
و روی انه علیه الصلوة والسلام لا ینام حتی یقرا الم تنزیل و تبارک
الذی بیده الملک هکذا فی المصابیح بسم الله الرحمن الرحیم

سورة ن

ن بدانکه حرفهای که در اول سوره های قرآنست هفت آیت
در ان دو مذهبست یکی آنکه از متشابهاتست و آن سریست از اسرار
حق تعالی ایمان آریم بوی و مشغول نکردیم بکیفیت و این قول ابی حنیفه
و امیر المؤمنین ابی بکر صدیق است رضی الله عنه و مذهب دیگر آنکه
تاویل کرده اند این حرفها را علما و عرفا و در کتب نوشته اند
ابن عباس رضی الله عنهما گفته است که مراد از نون آن ماهیست
که زمین بر پشت ویست و نام او یهموتست و ضحاک گفت
دواتست و غیر ان نیز گفته اند بدانکه آسمانها هفت است و زمین نیز
هفتست چنانکه خدای تعالی در کلام مجید خود یاد کرده است جل جلاله
الله الذی خلق سبع سموات و من الارض مثلهن و در کشاف
آورده است که میان هر آسمانی مقدار پانصد ساله راهست

وسطرهٔ آسمانی مقدار پانصد ساله راهست و زمینها هفت
طبقه او همین نوع است و ابن عباس رضی الله عنهما گفت در آن زمینها
مخلوقات حق تعالی هستند و در تفسیر دیگر آورده است که ضحاک گفت
دران زمینها هیچکس نیست مگر برین زمین که ظاهرست در تفسیر
آورده است که این هفت زمین بر سر فرشته ایست که یک دست او
بمشرق است و دست دیگرش بمغرب است و کرانهای زمین بر دست
ویست و دو پای این فرشته بر مادهٔ از زمرد است که پانصد ساله
راهست سطبری وی و این پایهٔ زمرد بر پشت گاویست و پایهای
این گاو بر سنگی است و بزرگی آن سنگ و سطبری وی همچون هفت
آسمان و زمین است و در قرآن در سورهٔ لقمان مذکورست که
یا بنی انها ان تک مثقال حبة من خردل فتکن فی صخرة یعنی ای پسرک من
اگر نیکی و بدی باشد اندازهٔ سپندانهٔ و ان سپندانه در صخره باشد او فی
السموات او فی الارض یأت بها الله یا در آسمانها یا در زمینها آنرا بیارد
و حاضر گرداند خدای تعالی او را از برای حساب در کشاف و در کواشی آورده
است که این صخره یکی سنگیست در زیر زمین هفتم که نامهای کفار و فجار را
دران نوشته اند و نام وی سجین است و فی الحدیث ان سجینا اسفل
من سبع ارضین و این سنگ بدین بزرگی بر بالای گردن ماهیست و باقی
پشت ماهی خالیست و زیر این ماهی آبست و دریای بزرگ ایستاده
و در زیر این دریا بادیست و آن باد را بقدرت خود نگاه دارد تا بدانی که
بنای عالم بر بادست والقلم و بحرمت آن قلم که بوی در لوح محفوظ
نوشته شده است هر چه بود و باشد تا قیامت و آن قلم از نور است

بالا او

بالا او پانصد ساله راهست و لوح تخته ایست از یکدانهٔ مروارید سفید است
درازی او همچون آسمان و زمین و پهنای او از مشرق تا بمغرب و کرانهای
او مرصع بدر و جواهر و غلاف او از یاقوت سرخست سر او بعرش رسیده
و پایان او در کنار فرشته ایست که نام او طریونست در کشاف و کواشی
آورده است که لوح بر بالای آسمان هفتم یا بحرمت قلم که باو نویسند
مردمان و ما یسطرون و بحرمت آنچه مینویسند فرشتگان از خیر وصلاح
یا همه نویسندگان خیر چون قرآن و حدیث و علوم شرعیه و فرایض
و دینیه سوگند یاد کرد حق تعالی و گفت بحرمت ن یعنی آن ماهی
معین و بحرمت قلم و بحرمت نوشته شده که ما انت نیستی تو ای محمد
بنعمة ربک ای بانعام نیکی پروردگار تو بر تو که پیغامبری و سروری
و مهتری بمجنون که دیوانه نیستی بلکه برگزیدهٔ مائی و ان لك بدرستی
که مر تراست لاجرا مزدی غیر ممنون نه بریده شده و نه بپایان رسیده
یعنی ترا ثوابیست و کمالاتیست که آنرا هیچ کس نداند بجز از خدای تعالی
و انك لعلی خلق عظیم و بدرستی که تو ای محمد بر خوی بزرگی و خلق وی
قرآن بود یعنی عمل کردن بقرآن خلق نیکوی محمد است علیه السلام
و همه خلقهای نیکو که در قرآنست از امر و نهی و آداب و مکارم اخلاق
پیغمبران چون صفوة آدم و فهم ادریس و شکر نوح و جود هود و خلت
خلیل و زهادت نیز بران داری چنانکه گفت لقد ادبنی ربی فاحسن
تادیبی شیوه و شکل و شمائل حرکات و سکنات آنچه خوبان همه دارند تو تنها داری
و شیخ جنید گفت رحمة الله علیه خلق عظیم این بود که همت جز خدای نبود
و ابو دردا گفت که در قیامت در ترازوی بنده هیچ چیز گرانتر از خلق نیکو باشد

وجبریل گفت علیه السلام مر رسول را صلی الله علیه وسلم آتیتک بمکارم الاخلاق
ان تصل من قطعک وتعطی من حرمک وتعفو عمن ظلمک وهذا الحدیث
فوائد کثیره سبب نزول این سوره آن بود که چون وحی آمد مصطفی
صلی الله تعالی علیه وسلم اظهار کرد دین خود را و خدیجه و ابوبکر و علی رضی الله عنهم
ایمان آوردند و نماز گذاردند کافران گفتند که محمد دیوانه شده است
حق سبحانه وتعالی این سوره فرستاد و سه سوگند یاد کرد که محمد دیوانه
نیست بلکه برگزیده ماست و مخصوص است بانعام عام و اخلاق کرام
و اجر تمام نصیب درویش اینست که همچو ماهی خاموش و همچو قلم مکسور القلب
باشد تا مظهر علوم مسطور و عیوب مستور گردد خاموش شو چو ماهی
و صاف چو آب بحر تا زود برخزینه گوهر شوی امین و دیوانه وار سر برسوم اهل دنیا
فرو نیاورد چون ندارم با خلایق الفتی خلق پندارند که من دیوانه ام و جز لقای مولی
هیچ چیز مطلوب دیگر او نباشد تا مشرف شود بسیر فی الله که آن متناهی نیست
مرد غیر مقطوع مر محمد و محمدیان را اینست که بعمر سرمدی بسیر و سلوک در صفات
و ذات صمدی در آخرت مشغول باشند مسکین ابلهی که از چنین حضرت باندک
حطام دنیا قناعت کرده باشد و ازین سیر و سلوک مانده محروم من کان فی هذه
اعمی فهو فی الآخرة اعمی و اضل سبیلا اللهم اجعلنا من الواصلین المشاهدین
فستبصر پس زود ببینی تو ای محمد و یبصرون و ببینند کسانی که با تو ایمان نیاوردند
و ترا دیوانه میگویند و بدانند که بایکم کدام از شما المفتون دیوانه و کلمه باز ایراست
بالمفتون بمعنی فتنت و فتون جنون است و معنی این باشد که زود بود که
بدانی تو ای محمد و ایشان که ترا دیوانه میگویند بکدام شما جوانیست یعنی دیوانه
ایشانند نه تو نصیب درویش آنست که در انکار منکران صبر کند تا جزای ایشان

حق تعا

حق تعالی بدهد گفته اند که بوستان عارفان از رودبار منکران آب میخورد
ان ربک بدرستی که پروردگار تو هو اعلم او داناترست بمن ضل
بان کسی که گمراه شده است عن سبیله از راه راست و دین حق که خدای تعالی
پیدا کرده است وهو اعلم و خدای تعالی داناترست بالمهتدین
بکسانی که راه راست یافته اند الاهتداء راه راست یافتن یعنی بعلم قدیم
داننده که گمراهی که اختیار خواهد کرد و بدوزخ خواهد رفت و راه راست که
قبول خواهد کرد و به بهشت خواهد رفت نکته پیر هریست شیخ عبدالله انصاری رضی الله عنه که
همه مردم از روز آخر بترسند عبدالله از روز اول ترسد و همه از تو ترسند
و عبدالله از خود ترسد که از تو نیکی دیدم و از خود بدی فلا تطع پس چون کار
چنین است که شنودی پس فرمان بردار مکن المکذبین دروغ گوی
کنندگان کاتر او کافران را مراد ایشان کار مکن چون کافران گفتند ای محمد
در دین ما درای و بتان مارا سجده کن تا ترا مال بسیار دهیم و کلانتر خود
گردانیم و عروسان صاحب جمال دهیم این آیت آمد ودوا دوست میدارند
این کافران لو تدهن که کاشکی چرب نرمی و مداهنت کنی با ایشان فیدهنون
پس ایشان چرب نرمی کنند و مدارا کنند بتو و مداهنت را از دهن
گرفته اند یعنی چرب نرم کردن بسخن و بخوشی آمد نکته گفتن و حق را
پوشیدن نصیب متشرع اینست که بفجار و اهل بدعت و ضلالت چرب نرمی
نکنند قال النبی علیه السلام اذا لقیت الفاجر فالقه بوجه مکفهر
یعنی هرگاه پیش آیی با فجار و فاسق و اصحاب بدعت پس ملاقات کن فاسق را
بروی ترش بین و در حقایق تفسیر آورده است که قال سهل بن عبدالله
گفت من صحح ایمانه و اخلص توحیده فانه لا یانس الی مبتدع ولا یجالسه

ولا یؤاکله ولا یشاربه ویظهر له من نفسه العداوة وحزا هین مبتدعا
سلبه الله تعالی حلاوة السنن ومن تحبب الی مبتدع نزع نور الایمان
من قلبه یعنی مؤمن باید که انس نگیرد بمبتدع و باوی ننشیند و طعام نخورد
و آب نخورد هر کس که دوستی کند باوی نور ایمان و اسلام ازوی بگیرد حکیم غزنوی
میفرماید گر دیغ ابی سلطان شریعت سرمه کش تا بود نور الهی با دو چشمت مقترن
مژه در چشم سیاه چون سنانی باد تیز گر زمانی زینه کی خواهد سپاه بی سنن چون
توانگر ترین کافران ولید بن مغیره بود و کلانتر ایشان بود تخصیص کرد ویرا
بعد از تعمیم و گفت جل جلاله ولا تطع پس فرمان برداری مکن ای محمد
کل حلاف هر سوگند خورنده را مهین خوار و حقیر و دروغ گوی و ضعیف
در دین حق تعالی هماز عیب کننده مردمان و غیبت کننده ایشان مشاء
سخت رونده در میان خلق بنمیم بسخن چینی یعنی در میان خلق سخن میبرد و مردمان
با یکدیگر در جنگ انداخت و در حدیث آمده که لا یدخل الجنة صاحب النمیمة یعنی
خبرکش در بهشت در نیاید مناع للخیر سخت بازدارنده نیکی یعنی سخت بخیل
و بازدارنده خلق از ایمان آوردن معتد سخت ظالم از حد درگذرنده در ظلم
و ستم اثیم سخت گناهکار عتل سخت بدخوی و ناپاک بعد ذلک پس
ازین عیبها عیب دیگر دارد آن اینست که زنیم حرامزاده است از مادر ویرا
پدر معین نبود بعد از هژده سال مغیره ویرا به پسری قبول کرد و گفت که
من بمادر وی زنا کرده بودم و این ولید از آن زنا متولد شده است حق تعالی دوست
خود را میگوید که این دشمن مرا که عیبهای ویرا شنودی فرمان برداری مکن ان کان
از برای اینکه باشد ذا مال با مال و بنین و با پسران یعنی از برای توانگری وی
و قوت و شوکت و پسران با قوت و کره ده بود ویرا فرمان او مبر و میل با وی مکن که

او دشم

او دشمن ماست چونکه کتاب ما را قبول نمیکند اذا تتلی چون خوانده میشود
علیه بروی آیاتنا آیتهای قرآنکه فرستاده ماست قال گفت اساطیر الاولین
این افسانها و نوشته شده پیشینیان است و دروغست امام حمزه و بکر که
راوی امام عاصمند و ایشان بدو همزه خوانده اند و باقی قرا بیک همزه خوانده اند
تقدیر علی الاول ان کان ذا مال و بنین لا تطعه یعنی لا تفعل ذلک و علی الثانی
تقدیره لا تطعه لان کان چون این کافر را یاد کرد و عیبهای بد او را
بیان کرد و جزای او را یاد کرد و گفت جل جلاله سنسمه هر آینه زود باشد که
داغ نهیم بر الوسم داغ کردن علی الخرطوم بر بینی در قیامت یعنی روی
ویرا سیاه کنیم خرطوم گفت مراد همه روایت بیشتر مفسران آنست که
این کافر ولید بن مغیره است و بعضی ابوجهل میگویند و بعضی میگویند که
مراد همه کافرانند نصیب درویش اینست ازین عیبهایی یاد کرده شد
درین آیت دور باشد سوگند بسیار نخورد و دروغ نگوید و عیب کسی نکند
و غیبت نکند و سخن چینی نکند و بخیل نباشد و گناهکار و بی شمار نباشد
و بدخو نباشد و زناکار نباشد و از فرمانهای خدای تعالی سرکشی نکند
و کسی را از برای مال و قوت فرمان برداری نکند بخلاف فرمان حق تعالی
و از حق گویی باز نه ایستد و باید که بد دستان حق تعالی دشمنی نکند که بعون
ابدی گردد و رسوای دنیا و آخرت گردد نعوذ بالله جمله عالم زین سبب گمراه شد
کم کسی ز ابدال حق آگاه شد بدانکه حق تعالی ببرکت مصطفی علیه الصلوة والسلام
اهل مکه را عزیز کرد در روی زمین و از بلاهای اصحاب فیل و غیر آن نگاهداشت
و کعبه را قبله گردانید و نعمتها بر ایشان بسیار کرد چون شکر نگفتند و قدر ندانستند
و باوی ایمان نیاوردند و ویرا از میان ایشان بمدینه برد و کعبه را قبله گردانید و مسجد اقصی را قبله ساخت

و نعمتها ازیشان باز بردند و در جنگ بدر بهلاک کردشان و بعد ازان هفت سال درمیان ایشان
قحط شد تا غایتی که استخوانها را آرد کرده خوردند و هرجا میرفتند بی عزت و حرمت
و ترسان میبودند و ایشان را غارت میکردند بلاهای بسیار بایشان پیدا شد حق تعالی
ازان حال خبر میدهد و میگوید انا بدرستی که ما بلوناهم آزمودیم اهل مکه را
و نعمتها دادیم و باز ازایشان گرفتیم یعنی آنچه بعلم قدیم خود ازیشان دانسته
بودیم پیدا کردیم کما بلونا چنانکه آزمودیم اصحاب الجنة خداوندان
باغ و بوستان ملکی را که در ولایت یمن بودند که اول ایشان را عطا دادیم
چون شکر نگفتند بلا دادیم چنانکه اهل مکه را و قصهٔ آن بوستان پیش ازین آن بود که
پیرمردی بود صالح و مسلمان در ولایت یمن بجایی که انرا ضروان
گویند از صنعاء یمن بمقدار فرسنگی دور بود و او را باغی بود که دروی
از هر نوع نعمتها می بود و زراعت نیز میبود دروی چون وقت چیدن آن میوه
و درویدن آن زراعتها شدی فقیران را بسیار دادی و حق خدای میدادی
در وقت درویدن و در وقت خاک بستن و در وقت آرد کردن و در وقت
نان پختن چهار بار عشر دادی حضرت خدای عزوجل وی را چندان برکت داده بود که
تا سال دیگر وی را آن نعمتها بس میکرد چون وی فوت شد ازو سه پسر ماند
و ایشان با یکدیگر گفتند که ماداران و فرزند بسیارست ما نتوانیم کرد آنچنانکه
پدر ما میکرد برادر نیک تر میانگی گفت که چنین مکنید نیکی حق تعالی بکنید
و بر طریق پدر بروید و عمل کنید سخن اورا نشنودند بعده همه اتفاق کردند
و بدین قول سوگند خوردند چنانکه حق تعالی گفت اذ اقسموا چونکه سوگند
خوردند لیصرمنها که برویم و میوهای آن باغ را بر چینیم و ببرویم که تا اورا
مصبحین بامداد گشته کان باشیم یعنی در بامداد دیگا که فقیران و گدایان

ندانند

ندانند پنهان ازیشان چنین کنیم و لا یستثنون فطاف و آن گاه انشاء الله نگفتند
و قصد نفع خود کردند و رضای خدای تعالی را نطلبیدند پس گشت علیها
بران باغ و بوستان و دهقانیهای ایشان طائف گرد کردنده من ربک
از بلاهای خدای تعالی و پروردگار تو که بوی رسید و هم نائمون و ایشان در خواب
بودند فاصبحت پس گشت آن بوستان همچون شب تاریک که بسوخت با تش
اسمانی و هیچ درخت و میوه و غله نماند تا خاکستر سیاه شد بقول ابن عباس رضی الله عنهما
فتنادوا پس آواز دادند یکدیگر را مصبحین داخلین فی الصبح یعنی در وقت
صبحدم ان اغدوا بامداد کنید و پگاه تر بروید علی حرثکم بر کشت خود
ان کنتم اگر هستید صارمین برینده مر میوه ها را و زراعتها را یکبارگی از
بدر وید تا گدایان و مسکینان نیایند چنانکه آموخته شده اند که پیش ازین پدر ایشان
بمقدار قوت یکسالهٔ خود میگرفت و باقی را بدرویشان و مسکینان میداد و از
انگور هر چه باقی میماند و هر چه بر زمین خوشه میشد و در تک خرمن میماند
همه را فقیران میبردند و فقیران را چیز بسیار جمع میشد فانطلقوا پس همه
جمع شدند در آخر شب نزدیک بصبحدم و رفتند سوی آن بوستان خود و هم
یتخافتون و ایشان با یکدیگر سخن آهسته و نرم میگفتند تا فقیران نشنوند
التخافت سخن آهسته و نرم گفتن ان لا یدخلنها الیوم تا در نیاید
دران بوستان امروز علیکم بر شما مسکین گدای یعنی آهسته میرفتند و سخن آهسته
میگفتند در شب تا فقیران نشنوند و با ایشان نروند در آنجا و چیزی از میوه ها نگیرند ازان به
نگیرند و حاصل اینکه فقیران را دران بوستان نگذارند و چیزی بایشان ندهند و غدوا
و بامداد کردند و رفتند علی حرد بر منع کردن فقیران ازان میوهای آن بوستان
یا بر غضب فقیران و کینه بر ایشان قادرین توانایان گرد منع کردن و غضب کردن

یعنی در بامداد رفتند بسوی بوستان خود بقصد اینکه کدایان را چیزی ندهند
ازان میوه ها و غله ها و در کمان ایشان بود که ما میتوانیم که چنین کنیم فلما رأوها
پس چون دیدند آن بوستان را سوخته شده و سیاه شده قالوا گفتند انا بدرستی که
ما لضالون گم کرده ایم راه بوستان خود را و این بوستان ما نیست زیرا که ما
ازین بوستان چون بخانهای خود رفتیم دینه روز پر از میوه بود و سوخته و سیاه
شده نبود پس این بوستان ما نیست چون نیک تفحص کردند نشانهای بوستان خود را
شناختند که این بوستان ماست و ما راه گم نکرده ایم گفتند بل نحن محرومون
نیست که ما راه گم کرده باشیم بلکه ما محرومانیم از منفعتهای این بوستان بسبب نیت بد
خود که کردیم بر فقیران و رحم نکردیم همچنانکه پدر ما میکرد قال اوسطهم
گفت آن برادر میانگی ایشان که گفته بود که چنین نکنید و سخن او را نشنوده بودند
یاد نشان داد که الم اقل لکم نگفته بودم مر شما را پیش ازین لولا تسبحون
که چرا به پاکی یاد نمیکنید خدا را عز و جل و ان شاء الله و سبحان الله نمیگویید
و کار را بخدای تعالی نمیگذارید بشوم آن این بلا را بشما رسانید که بخیل گردید و غله
نمیگذارید که این بجهت آن شوم شماست و بخاطر این مسکین میرسد که شاید که
معنی این این باشد که چرا گمان بد میبرید بحق تعالی که شما را عوض ندهد و برکت
ندهد با نجه کدایان نمیبردند چنانکه پدرتان میکرد چرا حضرت او را تنزیه نکردید
ازین گمان زیرا که جوانمردان اعتقاد بکرم حق تعالی میکنند جزایش میدهد یکی را
هفتصد و زیاده اگر خواهد بدهد و بخیل گمان بد میبرد بحضرت او و ازان سبب
در حدیث آمده است که البخیل لا یدخل الجنة وان کان عابدا والسخی لا یدخل
النار وان کان فاسقا پس این سخن برادر میانگی خود شنودند قالوا گفتند
سبحان پاکی از همه عیبها و این که خواهی جوانمردان را ربنا پروردگار ما است

انّا

انا بدرستی که ما کنا گنهکار بودیم پیش ازین در نیت بد کردن ظالمین
ظلم و ستم کنندگان بودیم بدرویشان به نیت بد کردن و در رفتار پدر خود را گذاشتیم
و در ترک کردن توکل بحق تعالی چون اقرار کردند بر بدی خود فاقبل پس روی آوردند
بعضهم بعضی ازایشان علی بعض بر بعضی دیگر یتلاومون ملامت میکردند
یکدیگر را که این چه بدکرداری بود که ما کردیم و رفتار پدر خود را گذاشتیم و سخن
حق تعالی را نشنودیم چون پشیمان شدند قالوا یا ویلنا گفتند ای وای بر ما
[illegible] انا کنا بدرستی که بودیم ما طاغین از حد بندگی در گذشتگان و ظا
و عاصیان و بی فرمانان بودیم چون گناه خود را دانستند و پشیمان شدند
امید از رحمت خدای تعالی داشتند و گفتند عسی شاید و بود که و قیل
مگر که ربنا پروردگار ما امید میداریم ان یبدلنا بدل دهد ما را خیرا بهتر
منها ازان بوستان و میوه های او انا و بدرستی که ما الی ربنا بسوی رحمت پروردگار
خود یا به پروردگار خود راغبون رغبت کننده کانیم برحمت او و امید میداریم که
ما را ضایع نکند چون توبه بجد کردند و امید برحمت داشتند که بهتر ازان
بوستان بدهد شیخ برنعت عبدالله ابن مسعود گفت بمن رسیده است که
ایشان چون توبه باخلاص کردند حق تعالی ایشان را در عوض آن بوستان دیگر داد که
خوشه انگور سیاه وی چون مردی بودی بر پای ایستاده در تفسیر بصایر
نزا آورده است که هم دران شب چون که توبه کردند حق سبحانه و تعالی باز آن بوستان را
بهتر ازان که بود ساخت حق تعالی خبر داد از عذاب خود مر عاصیان را در دنیا
منعتنه و گفت کذلک همچون عذاب ایشان العذاب هر که شکر نکند و کفران آرد
بمن در دنیا همچون عذابش کنم و لعذاب الآخرة و هر آینه عذاب آخرت
مکه را واهل آن بوستان را مر عاصیان را و کافران را اکبر بزرگتر است ازین عذاب که در دنیا کردیم

الیستند

لو کانوا اگر باشند که یعلمون بدانند حقیقت کار او را از گناه باز
و حق خدا را بدهند بدرویشان و حکمهای او را قبول کنند نصیب درویش
ازین قصه اینست که شکر نعمتهای ظاهره و باطنهٔ حق سبحانه و تعالی را بجای آرد
تا زوال نیاید و نعمت برحمت مبدل نگردد و چون عذاب کافران و عاصیان
در دنیا و آخرت بیان کرد از حال متقیان و پرهیزکاران نیز خبر کرد
و گفت جل جلاله ان للمتقین بدرستی و راستی که خدای تعالی پرهیزگاران را
عند ربهم نزد پروردگار ایشان در آخرت جنات النعیم بهشتهای پر نعمت
است که از خدای تعالی داند و بر خاطر هیچکس نگذشته و چشم هیچ کس
ندیده است و در دنیا مانند آنرا نصیب درویش اینست که تقوی را شعار
خود سازد و بداند که در قرآن همه وعدهای نیکها مر خدای ترسان را
نه مر دانشمندان را و نه مر متقیان را و نه شیخان را و نه مر زاهدان ظاهر
و نه حاجیان را و نه مر غازیان را و خواجگان را که از حرام دنیا گیرند و مکرها
کنند و نان دهند و خلق را صید خود کنند بحیلت و مکر کافران مکه میگفتند که
اگر قیامت باشد و بهشت و دوزخ باشد چنانکه محمد میگوید بهشت مارا
خواهد بود چنانکه حال ما در دنیا بهتریم از ایشان و اگر حال بهتر نباشد
باری برابر خواهد بود حق تعالی این آیت را فرستاد و گفت جل جلاله
افنجعل المسلمین کالمجرمین پس بگردانیم ما المسلمین مسلمانان را در روز قیامت کالمجرمین
همچون کافران گناهکار یعنی جزای مسلمانان را نعمتهای بهشت کردانیم
و جزای کافران را عذابهای دوزخ کردانیم هرگز برابر نباشد الاستفهام للانکار
باز انکار کرد و عتاب کرد حق تعالی بر کافران برین سخن که ایشان گفته بودند
و فرمود ما لکم چه بوده است مر شما را ای کافران نگه کیف چگونه تحکمون

حکم با

حکم باطل میکنید که ما دوستان را همچون دشمنان جزا دهیم هرگز چنین نخواهد بودن
چون این حکم ایشان باطل بود بطلان او را یاد کرد و گفت جل جلاله ام لکم
یا مر شمارا است کتاب نامهٔ و کتاب منزل از آسمان که فرستاده باشیم فیه
در این کتاب تدرسون میخوانید الدرس والدراسة علم خواندن ان لکم فیه
این را مر شمارا است در آن کتاب لما تخیرون هر آنچه میگزینید و اختیار میکنید
از برای خود و این کتاب هرگز نفرستادیم بشما پس از هوای نفس خود حکم
باطل میکنید ام لکم یا مر شمارا است ایمان سوگندها و عهدها علینا
بر ما که خداوندیم بالغة بنهایت رسیده است این سوگند و عهد لما هر چه
تحکمون حکم کنید از برای خود و این نیز هرگز نبوده است پس حکم شما باطل
باشد و از هوای نفس و افترا باشد سلهم یا محمد بپرس این کافران را ایهم
کدام است از ایشان بذلک باین حکم باطل زعیم کفیل و ضامن و بر گفتار
یعنی این حکم ایشان باطلست و هیچ کدام از ایشان قبول نمی توانند کرد
و کفیل نمی توانند شد چون میدانند که باطلست ام لهم یا مر ایشانرا است
شرکاء شریکان مر خدای تعالی را خاکشان بر دهان باد در گواهی چنینه او را
فلیأتوا پس بیارید بشرکائهم بتان خود را تا بگویند که این حکم راستست
در بهشت و در قیامت چنین خواهد بود که ایشان میگویند ان کانوا
اگر هستند صادقین راست گویان که بتان ما چنین گفته اند این نیز نخواهد
زیرا که بتان ایشان سنگ و چوب و جمادی بیش نیستند که سخن نمیتوانند گفت
و در کشاف آورده است که ام لکم شرکاء ای ناس یشارکونهم فی هذا القول
و بدین تقدیر معنی چنین باشد که یا مر این کافران را از جنس انس عقلاء عالم
شریکان هستند که موافق ایشان باشند که این حکم ایشان راستست و باطل نیست
گویند

و راستست و سزاوارست و ثابت است الی یوم القیمة
تا روز قیامت ان لکم فیه بدرستی مر شمارا است
و در آن سوگند

این نیز ندارند و هیچ کس چنین نگفته است و ما فی الکشاف اولی تامل بعلم بدانکه
حق سبحانه و تعالی سخن کافران که ما در قیامت بهتر باشیم از مومنان با همچون
ایشان باشیم ابطال کرد و از ایشان دلیل طلب کرد بسه وجه اول دلیل نقلی
دوم دلیل اتفاقی و عهدی و سوم عقلی چون ایشان از همه عاجز آمدند
و جیب خود را وعده کرد که ما ایشان را در قیامت عذاب خواهیم کرد
و گفت جل جلاله یاد کن ای محمد یوم آن روز که یکشف گشاده شود یعنی
پیدا کرده شود عن ساق سختی عظیم و شدت قطیعه قیامت یعنی یاد کن
آن روز را که پیدا کرده شود در وی بلاهای بزرگ و کارهای بزرگ را که
خلق اولین و آخرین در آن حیران مانند و بترسند و هر یکی را کار پیش آید که
هرگز انچنان نیامده باشد و در لغت عرب کشف ساق عبارتست از سختی کاری که کار پیش آمد
گفته میشود که کشفت الحرب عن ساقها سخت شد جنگ اگرچه جنگ را ساق
نباشد فاما چون کسی را کاری سخت دشوار پیش آید میان می‌بندد و جامه را بالا میکند
تا ساق پای در کشاف آورده است قال حاتم اخو الحرب ان عضت
به الحرب عضها و ان شمرت عن ساقها الحرب شمرا یعنی چون کار سخت و هولناک
پیدا شود و یدعون و خوانده شود خلق را در عرصات قیامت الی السجود
بسجده کردن پس نتوانند کافران و منافقان سجده کردن از بهر آنکه پشتهای
ایشان استخوان یک تخت شود فلا یستطیعون
خاشعة خوار و ترسنده باشند ابصارهم چشمهای ایشان یعنی ایشان بترسند
از عذاب و هیبت آخرت قیامت و چشمهای ایشان در مغاک فرو رفته باشد
ترهقهم و میرسد بایشان ذلة خواری و سیاه رویی بعده بیان کرد
حق تعالی که چرا نتوانند سجده کردن در قیامت و گفت جل جلاله و قد کانوا

بودند ان کسانی که سجده نتوانند کرد در قیامت با مومنان در دنیا آمیخته
یدعون خوانده میشوند الی السجود بسجده کردن و نماز بجماعت
گذاردن از کعب احبار آمده است که گفت ایشان سجده نمی کردند
و یا نماز بجماعت ادا نمیکردند و هم سالمون و حال این بود که ایشان
تن درست بودند و پشتهای ایشان همچون استخوان یک لخت نبود
در دنیا امروز از برای آن سجده نمیتوانند کرد یکی از کبرا مفلوج شده بود
وقت نماز شدی دو کسی وی را برداشته بمسجد میبردند و گفتی که از هیبت
قیامت و از این حال میترسم بدانکه سجده فرمودن در قیامت از برای عقوبت
کافران و عاصیان باشد نه از برای تکلیف مر مومنان را چون آخرت جای
تکلیف نیست بدانکه شیخ ابو اللیث و جماعتی از مفسران در تفاسیر خود
معنی این آیت بطریق دیگر نیز بیان کرده اند و دو حدیث روایت کرده اند
یکی از ابو هریره و دیگر از ابو برده و حدیث دیگر در کشاف آورده است و از
ابن مسعود رضی الله عنه روایت کرده است که یکشف الرحمن عن ساقه
فاما المومنون فیخرون سجدا و اما المنافقون فیکون ظهورهم طبقا طبقا
کان فیها السفافید السفود سیخ آهن یعنی استخوانهای پشت ایشان
بندها کرده و یک لخت شود همچون سیخهای آهنین سجده نتوانند کرد و تاویل
آیت و حدیث بدان وجه میکنند مراد از ساق حجاب عزت است که برداشته
شود چنانکه ابو هریره روایت کرد که چون قیامت شود خلق را در عرصات
جمع کنند و عذاب و حساب پیدا شود و داد مظلومان از ظالمان ستانند چون
از آن فارغ شوند ندا آید که هر کسی چیزی را که بندگی میکرد در دنیا پیدا کند
بعده هر که چیزی را بندگی کرده باشد آن چیز پیدا شود و بشر وی آید تا او را در دوزخ اندازد

بت پرستانرا بتان پیدا شود و جهودانرا بصورت عزیر پیغامبر فرشته پدید
وترسایانرا بصورت عیسی پیغمبر فرشته پیدا شود وایشانرا می‌برد بدوزخ — اندارد
تا انکه هیچکس نماند از ایشان مگر مومنان فرمان بردار وعاصیان ومنافقان
درمیان ایشان ماند ندا رسد برایشان که شما نیز درعقب معبودان خود بروید
ایشان گویند الها ما هیچ خدای ومعبودی نداریم از اینها و نبودیم مگر ذات پاک
آن خدای که جز از وی خدای نیست ندا آید که خدای خود را ببینید شناسید
گویند شناسیم بی چون وبی چگونه وبی شریک وبی مانند که او را در دنیا
ندیده ایم فاما بنده کرده ایم اورا پس ایشانرا قوت بینایی دهند که هرگز
نبوده است نور عظمت بعز وکبریاء حضرت عزت در رسد ایشان چون ببینند
آن نور را دانند که نور حقیقت جل جلاله همه مومنان فرمان بردار در سجده
افتند ومنافقان سجده نتوانند کرد رویهای ایشان سیاه گردد وچون مومنان
سر از سجده بردارند رویهای ایشان همچون ماه شب چهارده تابان ودرخشان
شود این حدیث ابوبرده درپیش عمر بن عبد العزیز از پدر خود روایت کرد
ویرا عمر بن عبد العزیز سه بار سوگند داد که راست میگویی بعده عمر گفت
ما سمعت من کرامة اهل التوحید حدیثا هو احب الی من هذا الحدیث والله اعلم
واین ضعیف میگوید که این حدیث در مصابیح مذکور است فاما چیزی زیاده
ونقصان ... سبحانه وتعالی از حال قیامت خبر کرد وکافران
باور نداشتند ... گفتند رسول الله علیه السلام را تسلی داد
وگفت جل جلاله فذرنی ومن یکذب ... مرا یا محمد ومن یکذب بهذا آن کسی را که
دروغ گوی میدارد ترا بهذا الحدیث بدین حدیث یعنی بدین سخن تکذیب میکنند
وقرآنرا افسانه میدارند و ترا ... میگویند وقیامترا منکرست پس بگذار ویرا

بگذار ویرا با من تا من او را هلاک کنم او را بعذاب دنیا وآخرت سنستدرجهم
بدرستی زود باشد که درجه درجه واندک اندک ایشانرا بعذاب نزدیک کردانم
ونگیریم ایشانرا الاستدراج اندک اندک نزدیک کردانیدن خدای تعالی بنده را
بعقوبت وخشم خود من حیث از اینجا که لا یعلمون ندانند که اکنون با ایشان
میکنیم عذابست هر چگاه که ایشان گناه بیشتر کنند ما ایشانرا نعمت دنیا بیشتر — دهیم
وهیچ بلایی بایشان نرسانیم تا ایشان توبه را فراموش کنند واملی لهم ومهلت
دهیم ایشانرا وعمر دراز دهیم تا گناه کنند وسزاوار عذاب گردند الا اکاد
فرصت دادن ان کیدی وبدرستی که کید من متین استوارست یعنی عذاب
من در صورت نعمت بر دشمنان سخت استوار باشد چهارصد سال فرعون را
مال ومملکت دادیم وهیچ درد سر ندادیم نصیب دوستان عار ابنیست که
هرچند کرامات از وی بظهور آید ترس وی بیشتر باشد تا نه پنداری نور دین
ایمن مباش که آتش پنهان شود یکروز فاش نور آبی دان وهم بر آب خسپ
زانکه دارد آب از آتش حذر قال سید الطایفه جنید رحمه الله تعالی علیه
لولا مکر الله لما طاب عیش الاولیاء ومکر الله ان تطیر فی السماء وتمشی علی الماء
ابتلاء در صورت فقر میباشد ودر روی ترس کمترست ودر صورت غنا میباشد
واینجا ترس بیشتر که استدراج ومکر باشد نعوذ بالله من ذلک خواجه عبد الله
انصاری میفرماید که اگر در هوا روی مگسی باشی واگر برآب روی خسی باشی
دل بدست آر تا کسی باشی چون چندین بیان ... کرد حق تعالی
بطلان کفر ایشانرا بیان کرد وایشان ... بطریق تعجب وانکار از کار
ایشان خبر داد وگفت جل جلاله ام تسئلهم ... تو ای محمد ازین کافران — ومالی که از ایشان مطلبی
اجرا مزدی بر رسانیدن احکام شریعت ... ایشان من مغرم از تاوان بسیار

قال النبی علیه الصلوة والسلام اذا رایتم الله ینعم علی عبد وهو مقیم علی معصیته
فاعلم مستدرج یعنی چون بنده گناه کند خدای تعالی نعمت بروی
زیاده کند تا آن استدراج باشد که خدای تعالی مکر اوست
وزیاده کند ونکند بعذاب تا توبه کند نعمت او دیر اوست
واگر بگیرد ویرا بعذاب

مثقلون کرانباران شده اند بسبب تاوان و زیان که بی روی تو نمیکنند
الا انفاق کران بار کردن یعنی اکر حق را قبول کنند ایشانرا زیانی و تاوانی
نخواهد بود پس چرا ایمان نمی آرند نصیب درویش اینست که از اصحاب
واجبات خود طمع دنیایی نکند که طبیعت بشریت ازان کریزانست
ازاله
و در کارهای دینی مزد نه طلبد که عزیمت آنست که کفت پیغمبر که جنت
کر همی خواهی ز کس چیزی مخواه چون نخواهی که فلم مر ترا جنة الماوی و دیدار خدا
بار خود بر کس منه بر خویش نه سروری را کم طلب درویش به ور که نام حق بخواهی آنروایست
آنجا که خواهش طریق انبیاست باز حق تعالی کار ایشانرا که بار حقیم میکفتند
ابطال کرد و کفت جل جلاله ام عندهم یا نزدیک ایشانست الغیب
آنچه از مخلوق نهانست یعنی لوح محفوظ فهم پس ایشان یکتبون مینویسند
از آنجا حکم میکنند که ما بر حقیم و محمد صلی الله تعالی علیه وسلم بر باطلست این
نیز نیست پس چون هیچ دلیل ندارند و ایشان بی عقلند و دشمنان مانند
غره بنعمت دنیا شده اند و ترا می‌رنجانند بی جهتی فاصبر پس صبر کن لحکم
ربک از برای حکم پروردکار خود که ایشانرا فرصت داده است در دنیا
و چند روزی مهلت داده است و تعجیل مکن در رسیدن عذاب بایشان و لا تکن
و مباش کصاحب الحوت همچون یار ماهی یعنی مباش تو ای محمد در تعجیل کردن
بر رسیدن بلایی و عذابی باین دشمنان خود را و ملول مشو از رنجانیدن ایشان
و دعای بد مکن برایشان چنانکه یونس پیغمبر علیه السلام دعا کرد و در کشاف آورده که
سبب نزول این آیت آن بود که در جنک احد کافران غلبه کردند بر مؤمنان
و جفای بسیار کردند خواست مصطفی علیه الصلوة والسلام که تا دعای بد کند بر ایشان
این آیت آمد که تعجیل مکن و صبر کن ای محمد و همچون یونس علیه الصلوة والسلام مباش

باجم

بی صبر اذ چون نادی خواند خدای تعالی را در شکم ماهی وهو و او مکظوم
ای مملو غیظا پر خشم و پر غم کردانیده شده بود یعنی غمناک بود چونکه در شکم ماهی
حبس کرده شده بود و شکم ماهی زندان او بود و خواندن او در شکم ماهی این بود
لا اله الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین عارف روم کوید
یونست در بطن ماهی پخته شد مخلصش را نیست از تسبیح بُد او ازین تسبیح
از ماهی بجست چیست تسبیح آیت روز الست این جهان دریاست تن ماهی و روح
یونست محجوب در نور صبوح و در حدیثست که هر درمانده و مبتلایی که کرفتار شده باشد
به بلایی چون این تسبیح را بخواند خداوند تعالی ویرا نجات دهد الکظم خشم
فرو خوردن لولا ان تدارکه اکر نه آن بود که دریافت یونس را نعمة نیکی
و رحمة من ربه از پروردکار او لنبذ هر آینه افکنده شدی از شکم ماهی
بالعراء بصحرایی که در وی نه کوه باشد و نه درخت و نه خانه وهو مذموم
و او نکوهیده شده بودی یعنی ملامت کرده شده بودی فاما چون رحمت حق تعالی
بوی رسید انداخته شد در بیابان خالی و مذموم نبود بلکه مرحوم بود و چون
توبه کرد فاجتبیه ربه پس بر کزیدش پروردکارش فجعله پس کردانیدش
من الصالحین از نیک مردان یعنی از پیغامبران کردانیدش و باز بر وی فرستاد
و شفاعت دادش بر قومش نصیب درویش اینست که در بلاها صبر کند
و بانکار منکران متغیر نشود و دعای بد نکند بلکه بسنت مصطفی صلی الله علیه وسلم
عمل کند که کفت اللهم اهد قومی فانهم لا یعلمون هر چند ولی فانی فی الله
کناه کند بطریق ذلت باز حق تعالی ویرا توبه دهد و به رحمت خود برساند
چنانکه یونس علیه الصلوة والسلام را رسانید الی اوصافه و بدانکه الفانی
لا یرد الی اوصافه بیمار شود عاشق لیکن نمیرد چون ماه شود لاغر استاده نخواهد شد فهم فهم

قصهٔ یونس علیه السلام این بود که حق سبحانه و تعالی ویرا بپیغامبری فرستاد و در زمین موصل
و قوم او بسیار بودند ایشانرا وعظ گفت و نصیحت کرد و به ایمان نیاوردند
و او را دروغگوی داشتند در غضب شد از خدای تعالی عذاب قوم خود را
طلب کرد وحی آمد بوی که ای یونس با ایشان بگوی که عذاب خواهد آمد
بعد از سه روز یا بعد از چهل روز و او از میانهٔ ایشان بیرون رفت
و عروس وی با یک دو پسر او نیز با او رفت بکنار آب رسیدند موج آب
عروس او را با یک پسر غرق کرد و گرگ آمد پسر دیگرش را بجزد و او را تنها ماند
در کشتی نشست چون در میان دریا رسید دریا موج بر آورد و کشتی بایستاد
گفتند که در میان ما بندهٔ هست که از خواجه گریخته است ما عادت این
کشتی را دانسته ایم تا آن بنده را در دریا نمی اندازیم موج ساکن نمیشود
و قرعه انداختند بنام یونس بر آمد چند بار قرعه انداختند هم بنام
یونس علیه السلام بر آمد گفتند تو پیغمبر مرسلی ما ترا چون در دریا
اندازیم یونس علیه السلام گفت آن بندهٔ از خواجه گریخته منم
خود را خواست که در دریا اندازد ماهیٔ دید دهان خود باز کرده بهر جانب
کشتی که رفت ماهیٔ دید دهان باز کرده آخر چاره نیافت خود را انداخت
ماهی او را بدهان گرفت و در شکم فرو برد در حال بماهی الهام رسید که
ای ماهی این بندهٔ بزرگ خود را طعمهٔ تو نکردانیده ایم خانهٔ وی را در شکم
تو باز داشته ایم یک روز یا هفت روز یا بیست روز یا چهل روز
فنادی فی الظلمات پس یونس علیه السلام خواند خدا را در تاریکیها
تاریکی دریا و تاریکی شب و تاریکی شکم ماهی و گفته اند آن ماهی را
باز بماهی دیگر فرو برد تاریکی دریا و شب و تاریکی شکم دو ماهی و در آن

تاریکیها

تاریکیها این تسبیح را میخواند که لا اله الا انت سبحانک انی کنت من الظالمین
پس از آنکه این دعا را بخواند الهام رسید بماهی که ویرا انداز پس بینداخت
بصحرا و هو سقیم او بیمار تن و ضعیف تن بود همچون جوجهٔ مرغ
و موی او ریخته بود حق تعالی درخت کدو را سبز گردانید تا او در سایهٔ او
میبود و آهوی را الهام شد که تا ویرا شیر دهد هر بامداد و شبانگاه
تا قوت شد و موی بر آمد پس در خواب رفت و آفتاب بود و برخاست
چون بیدار شد درخت کدو خشک شده بود غمناک شد وحی آمد که
از برای درخت کدو غمناک شدی و بر هلاک چندین هزار بندگان من
چرا دعای بد کردی و چون سه روز یا چهل روز بگذشت و بر قوم وی
بلایی از خدای تعالی بیامد و بر بالای ایشان ابری بمقدار میلی و بامهای
ایشان سیاه شد چون بلا را دیدند گلیمها را پوشیدند و بصحرا بیرون
رفتند و زنان و فرزندان را بردند و همه کودکان و بچهٔ گاوان و ستوران را
از مادران جدا کردند و از یکدیگر بحلی کردند و حقهای دیگر را که گرفته بودند
باز دادند و گفتند الهی ایمان آوردیم بیونس علیه السلام و دین وی را قبول
کردیم و این دعا را خواندند که یا حی یا قیوم حی لا آخر یا حی محیی الموتی لا اله الا انت
حضرت باری تعالی جل جلاله توبهٔ ایشانرا قبول کرد و بلا را برد و همه مسلمان شدند
و دین گبران گذاشتند و یونس علیه السلام را پیدا کردند و عزت او داشتند
و با وی بودند و وعظ و نصیحت را قبول کردند و چون یونس علیه السلام حق تعالی
نگاه داشت از مکر دشمنان و از هلاک دریا و خبر کرد حبیب خود را از آن
و صبر فرمود که ترا نیز ما از دشمنان نگاه داشته ایم و نگاه میداریم تو صبر کن
برحمت ما که یار تست وان ای انه یعنی بدرستی که شان کار اینست که

یکاد میخواهند ای محمد الذین کفروا آنانکه کافر شدند لیزلقونك هر آینه
از جای بلغزانند ترا و هلاک کنند الازلاق والزلق لغزانیدن بابصارهم
بچشمهای خود یعنی چشم رسانند ترا لما سمعوا الذکر چون شنوند یاد کردن
خدای تعالی را یعنی قرآن را که در وی ذکر حق تعالی با وی یاد دهنده است
امام نافع لیزلقونك بفتح یا خوانده است باقی قرا بضم یا خوانده اند زلقه
وازلقه لغزانیدن و دور کردن از جایش یعنی نظر میکنند بتو بچشم قهر که
اگر توانند ترا هلاک کنند بآن امام کلبی میگوید که سبب نزول این آیت
این بود که چون کافران قریش هر حیله که بود کردند بر رسول او حق تعالی
او را نگاه داشت مردی بود در عرب نام وی عبدالله که سه روز نخوردی بعد از آن
هرچه را چشم رسانیدی آن چیز هلاک شدی کافران او را گفتند که محمد را
چشم رسان تا وی هلاک شود ما ازوی باز رهیم آن ملعون گفت که اگر من
چشم رسانم مرا خدمت کنید همه قبول کردند آن ملعون نزدیک رسول آمد
و گفت یا محمد امروز در چشم من عجب خوب مینمایی که باین خوبی هرگز ندیده بودم
من ترا و قصد آن ملعون چشم رسانیدن بود حق تعالی مر رسول را نگاه داشت
و آن چشم کافر کار نکرد رسول الله علیه السلام گفت که العین حق چشم رسیدن
بارادت حق تعالی اثر دارد و امام حسن بصری گفت دارو چشم زخم خواندن
این آیتست که و ان یکاد الذین کفروا لیزلقونك بابصارهم لما سمعوا الذکر
ویقولون انه لمجنون وما هو الا ذکر للعالمین و هرچه در چشم نیک نماید
این باید گفت که ما شاء الله ولا حول ولا قوة الا بالله ویقولون و میگویند
کافران انه بدرستی که محمد لمجنون دیوانه است و ما هو و نیست این قرآن
الا ذکر مگر یاد دهنده و پند دهنده للعالمین مر جهانیان را در تفسیر حینیه آورده است

و بخاطر این فقیر چنین میرسد که احتمال دارد که هو راجع باشد برسول صلی الله علیه وسلم
که کافران او را دیوانه میگفتند ذکر یعنی ذاکر باید شد والله اعلم قصد قلب باشد
یعنی غافل و دیوانه نیست بلکه ذاکر و ناصح و واعظ همه عالمیانست چنانکه میگویند
رجل عدل ای عادل والله اعلم

بسم الله الرحمن الرحیم الحاقة روز قیامت ما الحاقة چه روز قیامت
و ما ادریك و چه دانا کرد ترا ای محمد ما الحاقة که چیست روز قیامت یعنی هرچند که
صفت او را بیان کنیم از آن بهیبت ترست و سخت ترست تا کس نه پندارد که خبر
او را دانند الحاقة اسم فاعل است از حق الامر اذا وجب و ثبت ای الساعة
الحاقة یعنی ساعتی که ثابتست و واجبست آمدن آن بی شک الحاقة مبتداء
و ما الحاقة خبر و ای شیء هی تفخیما ای تعظیما لامرها بدانکه حق تعالی درین سورت
بیان کرد عذاب کافران و منکران قیامت را و ثواب مومنان و نیکوکاران را
و گفت جل جلاله کذبت دروغ گوی داشت ثمود قوم صالح پیغمبر که ایشان
اندک بود ثمود مشتق از ثمد باشد یعنی آب اندک و عاد بالقارعة
و قوم هود پیغمبر مر پیغامبران خود را بروز قیامت القرع کوفتن ای الساعة
یعنی ساعتی که بکوبد دلها را بترس و آسمانها بشکافتن و کوهها را بگداختن
و ستاره ها را بریختن چون روز قیامت را یاد کرد کسانی را که بقیامت ایمان
نیاوردند عذاب ایشان را در دنیا بود بیان کرد نیز تا کافران بترسند و از کافری
باز ایستند پس گفت جل جلاله فاما ثمود اما قوم صالح که ثمودیان بودند
فاهلکوا پس هلاک کرده شدند یعنی نیست کرده شدند بالطاغیة
بسبب بی فرمانی مر پیغمبران خود را قوم و قبول ناکردن حلم خدای تعالی را از وی
طاغیه یعنی طغیان باشد والطغی والطغیان از حد در گذشتن و بقول امام

قتاده

مراد از طاغیه صیحه است یعنی آواز سخت عظیم که از حد درگذشته بود و آن
آواز جبرئیل بود علیه السلام که همه ایشان بآن آواز هلاک شدند و نیست گشتند
و بقول دیگر مراد از طاغیه رجفه است یعنی زلزله و جنبانیدن زمین که همه را
بزمین فرو بردند و بقول دیگر مراد از طاغیه صاعقه است یعنی آتش آسمانی
که آمد و همه را بسوخت قصهٔ صالح پیغامبر علیه السلام بدانکه صالح علیه السلام
به پنج پشت بنوح علیه السلام میرسد و او مرد سرخ سفید بود و از بهترین
مردم بود و خویشان بسیار داشت و همه پیغمبران چنین بودند حق تعالی
ویرا به پیغامبری فرستاد بقبیلهٔ ثمود که خویشان او بودند و در میان
شام و حجاز می بودند و خانه در کوهها ساخته بودند از برای تابستان
و زمستان سنگها را بریده بودند و منزلها ساخته بودند و بتان داشتند
و می پرستیدند صالح مر ایشانرا بایمان خواند و بیزدان حق تعالی و برسالت خود
خواند ایشان قبول نکردند و نگفتند که لا اله الا الله صالح رسول الله و از صالح
معجزه طلب کردند وی میگفت که اگر من معجزه نمایم و شما ایمان نیارید
همه به بلای خدای تعالی گرفتار شوید ایشان این سخن ویرا قبول نکردند و آن را
روز عیدی بود که با بتان خود بیرون میرفتند در عیدگاه و بتانرا سجده میکردند
صالح را گفتند تو نیز بعیدگاه ما بیا و تو خدای خود را بخوان و ما خدایان
خود را بخوانیم صالح قبول کرد چون بعیدگاه رسیدند همه اتفاق کردند که
از صالح چیزی طلب کنیم که هرگز نتوانند آورد تا او عاجز شود و در عیدگاه
ایشان سنگی بود در غایت بزرگی گفتند که اگر تو ازین سنگ شتر مادهٔ
بیرون آری سیاه پیشانی و سفید موی و پر پشم و با یال باشد
و آبستن ده ماده بدل ده ماهه باشد و بزاید در حال بچه کند اگر اینچنین

چیز

چیزی معجزه نمایی ما بتو و خدای تو ایمان آریم و بتانرا بگذاریم و اگر نتوانی
آورد ما دانیم که بتو چه باید کرد چون این سخن ایشانرا صالح علیه السلام
بشنید غمناک شد و از خدای تعالی شرم داشت تا طلب کند چون چاره
نبود از ایشان عهدها گرفت که اگر چنانکه همچنین شتری از سنگ بیرون آید
شما ایمان آرید چون عهد ها بستند صالح علیه السلام از خدای تعالی درخواست
کرد و دعا میکرد و مؤمنانی که با او ایمان آورده بودند آمین میگفتند
بقدرت خدای تعالی آن کوه سنگ جنبیدن گرفت و آواز ناله از آن سنگ
بیرون آمد در حال شتر مادهٔ از او بیرون آمد بقدرت خدای تعالی همچنانکه
فرموده بودند و طلب نموده بودند بهمان شکل و در غایت بزرگی که از پهلوی او
تا به پهلوی دیگر وی سه صد و بیست و دو گز بود از آن سنگ بیرون آمد
و روان شد تا در میان مردم رسید بخفتید و بچه کرد و لیس بزرگ که نزدیک
بمادرش بود پس هر دو روی بصحرا نهادند و چیزی خوردن گرفتند
و این همه دیدند و ایمان نیاوردند و گفتند صالح جادوست اگر این قوم
او نبودندی ما ویرا سنگسار میکردیم الهی همه را از آنکه منکران نگاهدار
و ثمود را از آن ثمود میگفتند که ایشانرا آب اندک بود ثمد آب اندک را
گویند و قوم او عرب بودند و حوض داشتند که از تنگی آب بیرون
بیرون می آمد و عمق وی بیست قد بود و هر روز آب میشد ایشان
بخش میکردند میان خود شان و شتر صالح آن آب را در یکروز میخورد
تمام و هم چندان از آن آب شیر میدادی و از پستانهای وی پیوسته
شیر میرفت هر چند جای آوردندی شیر پر شدی و یکروز نوبت همه
ستوران ایشان بود در روز یکی نوبت شتر صالح بودی مردم آب خوردنی

از سر کوه آوردندی و بخوردندی تا آنکه کار بر ایشان دشوار گشت اگر صبر کردندی
و ایمان آوردندی حق تعالی چشمهای آب روان بایشان دادی و از آن شتر ایشان را
نفع بسیار بودی از شیر و پشم وی و از سود وی و هر چند کم بایستان
میگرفتند تا توانگر شدندی و شتر در میان ایشان بود و عادتی که در تابستانها
بر بلندیها و سرهای کوه بودی و از ترس و هیبت و آواز او ستوران ایشان
برمیدندی و در پایان کوه فرود آمدندی چندانکه از ترس او خراب و لاغر شدندی
و در زمستان شتر صالح در پایان کوهها بودی و از ترس وی ستوران ایشان بر
کوهها شدندی و هلاک گشتندی و آن شتر رحمت خدای تعالی بود چون شتر کشتند تکرار
بلا شد و در ثمود دو زن بود بغایت صاحب جمال و خوبروی و ایشان
مال بسیار داشتند از همه نوع شتران و گوسفندان و اسبان و غیره
یکی را صدوق نام بود و یکی را عنیزه و دو مرد بودند که بایشان عاشق بودند
و همیشه خواستگاری میکردند و این مرد را یکی را قدار نام بود و عاشق بصدوق
بود و دیگر را مصدع نام بود و عاشق بعنیزه بود و هر دو نیز مال بسیار داشتند
هر دو مهمان بودند بخانه این زنان و این دو زن دشمن صالح علیه السلام بودند و کافره
و بسیار سعی میکردند بکشتن شتر صالح صدوق گفت که معذور دارید که
آب نداریم که شما را مهمانداری کنیم و شراب دهیم از برای آنکه امروز آب
نوبت شتر صالح است و هیچ کس آب نمی تواند گرفت و عنیزه گفت که اگر در میان
مردان بودی که شتر صالح را کشتی آب در میان ما بسیار شدی فاما در میان
مردان ما هیچ کس نیست قدار و مصدع گفتند که اگر ما شتر را بکشیم ما را
چه میدهید آن زنان گفتند که ما همه مال را از آن شما و هر دو زنان نقاب
از رخ برگرفتند چنان خوب روی بودند که نهایتی نداشت و فرمودند در خانه دختران را

دیگر کارها

و کنیزکان را تا خود را بایشان نمودند آن هر دو بدبخت را شراب بسیار دادند
تا مست شدند رفتند و یاران خود را که کافر بودند گفتند و ایشان هفت کس
بودند همه نه کس شدند شراب خوردند و مست شدند و رفتند بر آن راهی که
شتر صالح میرفت تا آب خورد و آن راه همچون کوچه تنگ بود کمین
کردند چون شتر پیدا شد برخاستند و بشمشیرها حمله کردند شتر نیز
بر ایشان حمله کرد گریختند قدار از پس شتر کمین کرده بود برخواست و پای راست
شتر را بشمشیر جدا کرد و مصدع نیز تیر انداخت پای چپ او را برید شتر بروی افتاد
آمدند و شتر را کشتند بچه شتر چون دید که مادرش را کشتند گریخت و بکوه
رفت کافران گوشت شتر را بخش کردند و بخانه ها بردند چون خبر بصالح
علیه السلام رسید وی حاضر بود تا مومنان آمدند و دیدند که حال چنانکه بود
و بچه شتر چون صالح علیه السلام را دید بگریست و سه بار بانگ کرد
و گفت دریغ مادر من و هم در آن سنگ که مادرش بیرون آمده بود
در آمد و ناپیدا شد صالح علیه السلام گفت کای بدبختان سه روز دیگر
بشما عذاب خواهد آمد و این شبانگاه چهارشنبه بود و گفت
روز اول رویهای شما زرد شود و روز دوم سرخ شود و روز سیم
سیاه شود و بعد از آن همه هلاک شوید چون اینجا بگفت کافران قصد
کردند که صالح را بکشند چون رفتند ایشان را فرشتگان در راه هلاک کردند
چون سه روز شد کافران دیگر گفتند صالح ایشان را کشت ما نیز وی را
بکشیم لشکر بسیار جمع کردند و رفتند صالح را بکشند قوم صالح ایشان را
نگذاشتند و گفتند که صبر کنید اگر درین سه روز که او گفته است
اگر عذاب آید شما همه خواهید هلاک شد و اگر نیاید بعد از آن هر چه صالح را خواهید بکنید

باز گشتند چون صباح پنجشنبه شد رویهای ایشان زرد شد و روز آدینه سرخ شد
روز شنبه سیاه شد روز یکشنبه بود که زمین بجنبید و از آسمان آوازی پیدا
شد و آتش آمد و بسوخت همه و هلاک شدند مگر یکی زن بجای مانده که
همه را دید و ویرا امان دادند تا رفت و مردم را خبر کرد و او نیز هلاک شد
و از قوم صالح که ایمان آورده بودند هیچکس هلاک نشد بعده صالح گفت
قوم خود را که ازینجای می باید رفت که اینجا قهر خدای تعالی ظاهر شده است
همه مؤمنان احرام بستند و با صالح یکجا بحرم مکه مکرمه آمدند و همانجا
مقیم شدند تا فوت شدند این قصه را از تفسیر و کواشی نقل کرده شد
نصیب درویش اینست که از صحبت اهل دنیا بر حذر باشد و اهل حق را
انکار نکند و نگاه داشت شریعت کند و از بدعت و ضلالت دور باشد و اما
عاد و اما عادیان که قوم هود پیغمبر بودند علیه السلام و هود پیشتر از صالح بوده است
فَأُهْلِكُوا پس هلاک کرده شدند بریح صرصر باد سرد سخت
آواز و قیل باد سرد عاتیة سرکش و بی فرمان بر خزینه داران باد
العُتُوُّ والعُتِیُّ از حد در گذشتن و بغایت بری رسیدن در حدیث
آمده است که هیچ وزیدن باد و قطره باران نیست که مگر بمقدار او فرشته
موکل نبوده باشد مگر باد عاد و باران طوفان نوح بی اندازه بود سخرها
در گماشت حق تعالی آن باد را و فرستادش علیهم بر عادیان التسخیر
فرمان بردار گردانیدن و بر گماشتن سبع لیالٍ هفت شب و ثمانیة
ایام و هشت روز حسوما شوم که یعنی همه نیکی را از ایشان برید
و همه را هلاک کرد حسوما مصدر باشد بمعنی بریدن یا جمع حاسم باشد
روزهای بریده شده که باد در وی پیاپی بود الحسم بریدن و داغ کردن حسوما

مصدر

حسوما مصدر ای یحسم حسوما ای یقطع قطعا او جمع حاسم صفة ثمانیة ایام
ای متتابعات و قرئ حَسوما بفتح الحاء حال این هشت روز در آخر زمستان
بود اینرا ایام عجوز خوانند زیرا عجز آخر چیزی باشد یا از جهت آنکه درین
روزها پیره زنی از عادیان در غار در آمده بود و از باد گریخته بود روز
هشتم باد دران غار در آمد و آن پیره زنرا بیرون آورد و هلاک کرد
از بهر این روزها را ایام عجوز گویند فتری پس میدیدی تو ای محمد یا هر کسی که بیند
القومَ آن مردمانرا یعنی عادیانرا فیها دران روزها و شبها صرعی
هلاک شدگان و افتادگان جمع صریع الصرع افگندن کانهم گویا ایشان
اعجاز نخل تنهای درخت خرما اند جمع عجز خاویة تهی میانه و افتاده
یعنی در درازی همچون درخت خرمایند که پوسیده شده باشد و یا باد که اورا
از بیخ بر کنده باشد و انداخته الخُوِیّ الخَواء افتادن و تهی شدن فهل تری
پس هیچ میبینی تو ای محمد لهم مر ایشانرا من باقیة کسی که باقی مانده باشد از ایشان
یعنی هیچ کس از ایشان باقی نماند و نسل ایشان منقطع گشت پس هر که کافر بود
بتو همچنین خواهد شد قصهٔ قوم هود و عادیان بدانکه عادیان از اهل یمن بودند
و در احقاف یعنی در ریگها می بودند و بنا داشتند حق سبحانه و تعالی هود پیغمبر را
علیه السلام بر ایشان فرستاد و فرمود ایشانرا تا بت پرستی را گذارند و ظلم
نکنند ایشان قبول نکردند ویرا به پیغمبری و کافر شدند و فساد کردن آغاز کردند
در زمین عرب حق سبحانه و تعالی باران را از ایشان باز داشت که سه سال قحط
در میان ایشان پیدا شد هفتاد کس را بمکه فرستادند که تا دعا کنند و باران
خواهند و در مکه آن وقت عمالقه بودند یعنی فرزندان عملاق فرزند نبیرهٔ نوح باشند
ایشان بمکه رفتند و مدتی بودند بعد از آن خواستند تا دعا کنند در میان ایشان یکی
مسلمان بود از قوم هود علیه السلام

نام مرثد بود او گفت شما را دعا سود ندارد تا سخن پیغمبر خود را قبول کنید
و دین خود را قبول کنید تا خلاص شوید ایشان سخن او قبول نکردند و وی را از پیش خود
دور کردند و رفتند و مرثد در عقب ایشان میرفت تا که رسیدند بصفا
و مروه دعا کردند که ای خدای هود اگر هود راست میگوید باران
فرست که ما از برای باران آمده ایم پس حق تعالی سه پاره ابر فرستاد
یکی سفید و یکی سرخ و یکی سیاه و آوازی شنودند که ازینها کدام را قبول
میکنید گفتند ابر سیاه را قبول داریم که درون باران بسیارست آوازی
شنودند که نیک قبول کردید بلا را که همه چیزها را بسوزد و خاکستر گرداند
آن ابر بفرمان خدای تعالی بولایت ایشان پیدا شد شاد شدند که باران آمد
کسانی که فرستاده بودند هم دعا قبول شد و زبان تشنیع و طعنه بر هود
پیغامبر علیه السلام گشادند که اینک کسان ما را دعا قبول شد تو میگفتی که
بلا خواهد آمد وحی آمد بهود علیه السلام که بگوی این بلای خدای تعالی است
و بادیست که درون بلاست پس حق تعالی وحی فرستاد باد عقیم که در زمین چهارم است
پس بیرون آمد مقدار سوراخ بینی فراخ شاخ فرشتگان که بادها موکل
بودند گفتند الهی تو به دانی که این باد همه روی زمین را خراب خواهد کرد
وحی آمد باد که باز گرد و مقدار سوراخ انگشترین بیرون آی و بهود وحی آمد
خطی بکش تو با مومنان و در میان آن خط درآی بفرمان خدای تعالی از آن
باد باد خوش در آمد در میان آن خط که هیچ ضرر بمومنان نرسید و بر هر چه آن
باد برسید همه را بسوخت و خاکستر گردانید عادیان پس بلند و بالا
و بقوت بودند همه ستوران خود را و زن و فرزندان خود را در دره
کوه گرفته درآمدند و بر سر دره صف کشیده بایستادند که باد را نگذاریم که

درآید

درآید حق تعالی باد را بر ایشان گماشت تا ایشان را از زمین بر میداشت
و بهوا میبرد و باز بر زمین میزد و هلاک میکرد تا همه هلاک شدند
مگر خلجان که کلانتر ایشان بود هود پیش او رفت و گفت ای خلجان
ایمان آر بخدای تعالی و برسالت من خلجان گفت ای هود آنچه شتر اند که
در میان باد می آیند و قوم مرا هلاک کردند هود گفت آن شتران نیستند
ایشان فرشتگان عذاب اند خلجان گفت که جادوهای تست مرا ایمان نمی آرم
باد وی را بر داشت و بر زمین زد و هلاک کرد و همه مالهای ایشان نیز نیست
گردانید و مرثد که ایمان آورده بود از مکه آمد و خبر را گفت و مومنان شاد شدند
و بقیه ایشان زمین شد نصیب تو اینست که بجان و دل و بظاهر
و باطن احکام اسلام را قبول کنی تا در امان باشی این قصه از تفسیر تیسیر آورده
و جاء فرعون آورد فرعون آن کافر ملعون که دعوی خدایی میکرد
و من قبله و از کسانی که پیش از وی بودند و من قبله نیز خوانده اند و این قراءة
حمزه و کسائیست و معنی او اینست که آن کسانی که با وی بودند پیروی وی
کردند والمؤتفکات و دههای زیر و زبر کرده شده و نگونسار کرده شده یعنی
دیها و شهرهای قوم لوط الائتفاک برگشتن بالخاطئة یعنی فرعون و کافران
دیگر زیر و زبر کرده شدند همه بالخاطئة خطا و کفر و گناه را آوردند الخاطئة
مصدر و قیل بالافعال ذات الخطاء جاء آمدش و جاء به آوردش فعصوا
پس بی فرمانی کردند رسول ربهم فرستاده خداوند پروردگار شانرا فاخذهم
پس گرفتشان خدای تعالی اخذة گرفتنی رابیة سخت غالب و زیادت
شونده ربو افزون شدن قوم فرعون را حق تعالی غرق بدریا کرد
چون سخن موسی را علیه السلام که پیغامبر خدای تعالی بود نشنیدند و ایمان نیاوردند

وقوم لوط را بزمین فرو برد چون سخن او را نشنیدند و ایمان نیاوردند
پس هر که سخن خدای تعالی و سخن رسول او را نشنود و قبول نکند کافر باشد
و بعذاب آخرت و دنیا مبتلا گردد قصهٔ فرعون بیاید ان شاء الله تعالی
قصهٔ لوط علیه السلام را در تفسیر تیسیر آورده است که امام سدی گفت لوط
پیغامبر علیه السلام پسر عم ابراهیم خلیل الله بود صلوات الرحمن علیهم
و در کواشی آورده است برادرزادهٔ ابراهیم علیه السلام بود حق سبحانه
و تعالی وی را به پیغامبری فرستاد به پنج شهر که در زمین شام بود و اهل
آن شهرها پانصد هزار مرد بودند یا چهارصد هزار و بیست سال لوط
علیه السلام در میان ایشان بود ایمان نیاوردند و در شهرهای ایشان
نعمتها شده بود و شهرهای دیگر قحط بود و مردم غله خریدن از اطراف
و جوانب می آمدند و هر که پیش لوط علیه السلام آمدی لوط او را طعام
دادی لوط علیه السلام را ازین باز داشتندی و گفتند که مردمان را
طعام مده ابلیس علیه اللعنه خود را بصورت بچهٔ امرد ساخت و پیش ایشان
آمد و آن قوم را بکار بد خواند و گفت هر که در شهر شما آید از غریبان
بوی همچنین کنید تا باز دیگر نیاید چون این کار بد در میان ایشان پیدا گرد
بسیار شد زمین بنالید و آسمان نیز بنالید پس حق تعالی دوازده فرشته
و بقول دیگر ده و بقول دیگر سه فرشته فرستاد و با ایشان بود جبرائیل
و میکائیل صلوات الرحمن علیهم اول پیش ابراهیم علیه السلام آمدند و حضرت
ابراهیم را باسحاق پیغمبر علیه السلام مژده دادند که حق سبحانه و تعالی ترا فرزند
خواهد داد از ایشان ابراهیم علیه السلام سؤال کرد که دیگر بچه کار آمده اید
گفتند که ما را فرستاده اند تا قوم لوط علیه السلام را هلاک کنیم که ایشان کارهای بد

دارند

دارند که بمردان نزدیکی میکنند و کبوتر بازی میکنند و قمار بازی میکنند
و جنگ سنگ میکنند و غریبان را از غله خریدن باز میدارند و طعام
بایشان نمیدهند و سخن پیغامبر خود را نمی شنوند پس ابراهیم علیه السلام
گفت اگر در میان ایشان صد کس بودی که این کارهای بد نکردندی
عذاب بایشان رسیدی فرشتگان گفتند نی باز ابراهیم علیه السلام
گفت اگر پنجاه کس بودی یا ده کس بودی بلا رسیدی فرشتگان گفتند که — در میان ایشان
لوط و دختران وی مسلمانند پس ایشان را نجات دهیم اما عروس
وی کافره است او را هلاک خواهیم کرد فرشتگان رفتند چون
بدهقانیهای لوط علیه السلام رسیدند دختران وی را دیدند که ایشان
دوازده بودند غله ها را آب میدادند فرشتگان خود را بصورت جوانان
امرد بایشان نمودند و فرشتگان ازین دختران پرسیدند که هیچ کس باشد که
ما را میهمانداری کند گفتند آری ملک پدر ما لوط پیغمبر گفتند بیا روید
ایشان رفتند تا بمنزل لوط علیه السلام رسیدند چون عروس لوط جوانان
دید آن بدکردار را خبر کرد ازین میهمانان آن قوم آمدند صورتها
دیدند که هرگز ندیده بودند آن فرشتگان بخانهٔ لوط علیه السلام درآمدند
و آن قوم گرداگرد آن خانه را گرفتند لوط علیه السلام بیرون آمد و ایشان را
نصیحت کرد و گفت مرا فضیحت مکنید در پیش این میهمانان من اینک
دختران من نکاح کنید و بخواهید ایشان گفتند ما را بدختران تو کاری
نیست و بنکاح ایشان رغبت نیست تو هم میدانی که ما چه میخواهیم لوط
علیه السلام گفت کاشکی مرا قوت میبود یا لشکری می بود با شما جنگ
میکردیم و نمیگذاشتم که قصد بد بمیهمانان من کنید عروس لوط آب گرم
کرده بود تا بر سر میهمانان ریزد

تا از خانه بیرون آیند آن آب را بر سر کافران ریخت و همه را بیش شد
جبرئیل علیه السلام خود را بلوط ظاهر کرد و گفت یا لوط مترس که ما فرشتگانیم
آمده‌ایم که تا ایشانرا هلاک کنیم در را بگشای چون در را گشادند در آمدند
همه کور شدند باز گشتند و گفتند لوط جادوانرا آورده است ما او را فردا
با این مهمانانش هلاک کنیم پس جبرئیل علیه السلام حضرت لوط را فرمود که با اهل
خود از میان ایشان بیرون آی که صبحدم با ایشان عذاب خواهد رسید حضرت لوط
گفت از این زودتر میخواهم فرشتگان گفتند صبح نزدیکست لوط با خویشان
خود بیرون رفت عروس وی با ایشان نیز رفت جبرئیل چهار شهر را بپر خود
برداشت و یکبار ابگذاشت چون ایشان این کارهای بد میکردند و بر دیشان نشیب کرد
چندانکه فرشتگان آواز سگ و مرغ شنودند در آسمان بعده بالا را
و نشیب را بالا کرد و بر سر ایشان سنگ از سجیل یعنی خشت پخته باران خوز خ
سجیل سنگ گل چون عروس لوط آواز کافرانرا بشنود سر پس کرد گفت
دریغ قوم من سنگی بیامد و بر سرش زد و هلاکش کرد و این عذاب از این ظالمان
امت دور نیست خدای تعالی چنین فرمود پس لوط پیغمبر علیه السلام دختران را
بر پیش ابراهیم علیه السلام برد و ابراهیم آن دختران را بشوهران مؤمنان
داد همه پیغامبران بنی اسرائیل از ایشان پیدا شد نصیحت تو از این قصه
آنست که این کارهای بد نه کنیم و از ظلم دور باشیم رسول الله صلی الله علیه و سلم
گفت لا ینظر الله الی رجل اتی رجلاً او امرأة فی دبرها یعنی بنظر رحمت نکرد
حق سبحانه و تعالی با کسی که بمردی رسد یعنی نزدیکی کند یا بزنی از راه پس و این
حدیث در مصابیح مذکور است و این قصه را از کواشی و تیسیر آورده باشد
از قصه نوح نیز خبر کرد و گفت جل جلاله انا بدرستیکه ما لما چونکه طغی بر فزانی کرد

الماء آب در طوفان نوح و همه روی زمین را آب گرفت حملناکم
برداشتیم پدران شما و شما را در پشتهای ایشان بود بدالحمل کسی را
بر ستور خود نشاندن و برداشتن فی الجاریة الجاریة کشتی روان
الجواری جماعة در کشتی که میرفت بر روی آب لنجعلها لکم
تا گردانیم کشتی را یعنی نجات مؤمنانرا در کشتی ترسانیدن و هلاک
کردن کافرانرا که بیرون کشتی بودند لکم مر شمارا تذکرة یاد دهنده
و پند دهنده و عظ مر مؤمنانرا و ترسانیده مر کافرانرا
و تعیها و تا یاد گیرد این قصه کشتی نوح را اذن واعیة نگاه داشتن
و یاد داشتن اذن گوشی واعیة یاد گیرنده و پاینده باشد
مر دمانرا این نجات دادن مؤمنان و هلاک کردن کافران
چون این آیت آمد رسول الله علیه السلام گفت یا علی از خدا میخواهم
تا گوش ترا چنین گرداند که هیچ چیز را نکنی بعد هیچ چیز را فراموش
نکرد چون قیامترا بیم کرد و منکران او را یاد کرد از حال او
خبر کرد و گفت جل جلاله فاذا پس چون نفخ دمیده شود
فی الصور در صور نفخة واحدة یک دمیدن و آن دمیدن نخست
و بقول ابن عباس رضی الله عنهما دمیدن دوم است و حملت و چون
برداشته شود الارض زمین را والجبال و کوههای زمین را
و آنچه دور است و کوههارا باد آرد باد سخت یا فرشته یا بقدرت خود
حق تعالی بی سببی برداشته شود در کشاف چنین است فدکتا
پس زده شود زمین را و کوهها را بر یکدیگر دکة واحدة
یکبار زدنی و بقول امام حسن بصری کوهها چون گردی گردد و بروی کافران نشیند

فیومئذٍ وقعت الواقعة پس در آن روز که در وی چو دمیدن باشد در عقب
دمیدن دویم افتد افتنهٔ یعنی در قیامت بیاید بدانکه صور بشکل
شاخیست درازی او آهی هزار ساله و گردی ده هزار ساله راه است
و او را هفت شاخست دراز هر شاخی هزار ساله راهست و در
هر شاخی سوراخهاست همچون زنبورخانه در شاخ اول جانهای
فرشتگان باشد و در دویم جانهای پیغمبران باشد و در سیم جانهای
صدیقان باشد و در چهارم جانهای شهیدان باشد و در پنجم جانهای مؤمنان
باشد و در ششم جانهای کافران باشد از آدمیان و پریان و جانست
و در هفتم جانهای همه مخلوقات دیگر باشد بدانکه در تنبیه الغافلین آورده است
در یک روایت از رسول علیه السلام سه دمیدنست و در یک روایت دو دمیدن
اول را دمیدن فزع گویند یعنی ترس کما قال الله تعالی و نفخ فی الصور ففزع
من فی السموات و من فی الارض و آنچنان باشد که اسرافیل علیه السلام بصور در دمد
و بگوید ایها الغفلة یعنی با خود آیید ای غافلان چون آواز بشنوند
ترسی و وهمی در خلق افتد و هر کس کارها را بگذارند و زلزله در زمین افتد
و همه بدین حال بمانند چندانکه خدای تعالی خواسته باشد باز خلق بکارهای خود
مشغول گردند و عمارتها کنند تا چهل سال یا بیشتر یا کمتر و همه روی زمین
کافر گردند و یک مؤمن نماند آنگاه اسرافیل را فرمان آید تا در دمد در صور
بار دیگر و آن دمیدن مردن باشد قال الله تعالی و نفخ فی الصور فصعق من فی
السموات و من فی الارض الا ما شاء الله و در این دمیدن اسرافیل علیه السلام
بگوید ای جانها بیرون آیید از قالبها همه خلق بمیرند مگر جبرئیل و میکائیل
و اسرافیل و برداران گاه عرش و باز جان همه را بگیرد ملک الموت و او ماند

او را نیز

الیوم

او را نیز حق سبحانه و تعالی بمیراند خطاب حضرت عزت در رسد که لمن الملک
یعنی ملک کراست پادشاهی و هیچکس نباشد که جواب دهد حق سبحانه
و تعالی خود جواب گوید که لله الواحد القهار ملک خدایراست که یکیست
و یگانه است در ذات و صفات خود و سخت قهر کننده است بر همه کافران
باز خطاب در رسد که کجااید جباران و ظالمان و متکبران و کافران
فرعون صفتان و فرزندان ایشان پس زمین را گشاده گردانند
و هموار چنانکه ادیم چنانکه سختیانرا باز کشند چون آن وقت شود که
خلق را زنده کنند از بحر الحیوة و آن دریاییست در زیر عرش چهل روز

هو خلق

باران بارد همچون آب منی و تا چهل گز در قعر زمین فرو رود و قالبهای
پدید آید اول کسی که زنده شود اسرافیل باشد فرمان شود و بر تا صور در دمد
و آن دمیدن بعث باشد یعنی زنده شدن و بگوید یا ایتها العظام البالیة

القضا

و ایتها العروق المنقطعة و ایتها الاوصال المتفرقة قوموا لفصل
یعنی ای استخوانهای پوسیده و ریزیده و پراکنده شده زنده شوید از

تا بیرون آیند

برای حکم خدای تعالی پس جانها آنگاه از صور بیرون آیند چنانکه زنبور از خانه
و میان زمین و آسمان پر شود همچنان پر شوند و هر جانی بقالب خود در آیند
زنده شوند و از گورها بیرون آیند اول کسی که زنده شود و از زمین بیرون آید
حضرت محمد مصطفی باشد صلی الله تعالی علیه وسلم نصیب عارف اینست که
همه عالم را مظاهر شناسد بیک دمیدن بمیرند و بدیگر زنده شوند
این از اسرافیل نیست بلکه از رب جلیل است و همچنین اولیاء الله نیز
مظهر او دلهای مرده طالبان زنده شود و حیات ابدیه یابد و با نفاس

زیر پوست

مبارک ایشان دلهای منکران بمیرد بنظر قهر ایشان ای فانوشیده گان

بنگر اسرافیل وقتند انبیا
مرده را زیشان حیاتست و نما
جانهای مرده اندر گور تن
بر جهد ز آوازشان اندر کفن
گوید این آواز ز آواها جداست
زنده کردن کار الهی از وله
چون شود ... که کار از الله وله
من ندانیم که ...
رو که بی یسمع و بی یبصر توئی
سر توئی چه جای صاحب سر توئی

بازگردید از عدم ز آواز دوست مطلق آن آواز خود از شاه بود
گرچه از حلقوم عبدالله بود وانشقت و شکافته شود السماء آسمان فهی
پس این آسمان به نظر محکم یومئذ دران روز و دران وقت واهیة
سست باشد و پاره پاره الوهی سست شدن والملک و فرشتگان علی
ارجائها بر کرانهای آسمان باشند در انحال منتظر ایستاده تا چه فرمان
مر ایشان را جمع رجا یاد فرشتگان بر کرانها زمین ایستاده باشند و صفها زده
باشند و خلایق همه در میان ایشان باشند و یحمل و بردارند عرش ربک
عرش پروردگار ترا فوقهم بالای تمام خلایق یومئذ در آن روز
و دران وقت ثمانیة هشت فرشته در کشاف آورده است که رسول ما
صلی الله تعالی علیه وسلم گفت که بردارندگان عرش حالا چهار فرشته اند چون
قیامت شود بفرمان خدای تعالی هشت شوند پایهای ایشان در زمین هفتم باشد
بعضی از ایشان در صورت آدمی و بعضی بصورت شیر و بعضی گاو و بعضی فرشته
و بعضی بصورت کرکس باشد و در روایت دیگر آنست که هشت بصورت بزکوهی
باشند که از میان سم ایشان تا زانو هفتاد هزار ساله راه باشد تا چهار ایشان
این تسبیح را گویند که سبحانک اللهم وبحمدک لک الحمد علی عفوک بعد قدرتک
و چهار دیگر این گویند که سبحانک اللهم وبحمدک لک الحمد علی حلمک بعد علمک
و امام ضحاک گفت که حمله عرش هفت صف باشند که شمار ایشان را جز خدا تعالی نداند
و بس یومئذ تعرضون در آن روز عرض کرده برای جزا و حساب لاتخفی
پوشیده نماند منکم از شما خافیة هیچ پنهانی نصیب درویش اینست که
ظاهرش همچون باطن و باطنش همچون ظاهر تر باشد در خبر است که روز قیامت
خلقان را سه بار عرض باشد دو عرض از برای عذر و حجت و مجادله باشد و عرض دیگر

از برای

از برای خواندن نامهای اعمال باشد نصیب درویش اینست که در دنیا حساب خود بکند
و از بدیها توبه کند و هر روز از نماز دیگر تا نماز شام بمحاسبه و استغفار
مشغول باشد فاما من پس آنکس که اوتی داده شود کتابه نامه او را
بیمینه بدست راستش فیقول پس بگوید هاؤم بگیرید این نامه مرا اقرؤا
ی بدرفته — بخوانید کتابیه نامه مرا این سخن از غایت شادی گوید از بسیاری طاعتهای
و ثوابهای که دران نامه باشد دوستان خود را این گوید انی بدرستی و راستی که
من ظننت دانسته بودم یقین که انی ملاق این را که من خواهم رسیدن
حسابیه بشمار خود از برای آن بطاعت مشغول شدم و از گناه دور بودم
و از برای آن نامه مرا بدست راست من دادند نصیب درویش اینست که
یقین کند بجنت و دادن کتاب و بموجب آن عمل کند پس از حال خبر داد
و گفت جل جلاله فهو پس او فی عیشة در زندگانی باشد راضیة که از وی
راضی باشد و خشنود بود از آن زندگانی و فی جنة در بهشت باشد
آن — عالیة بلند یعنی همچون در آسمان یا بلند باشد درجات آن یا بلند باشد کوشکهای
و درختان او در کشاف آورده است اینچنین قطوفها میوهای درختان
آن بهشت دانیة نزدیک باشد اگر خواهد ایستاده و یا خفته بگیرد آن
میوها را القطف بالکسر میوه والقطف بالفتح گرفتن میوه از درخت
بزودی گفته شود این بهشتیان را کلوا بخورید واشربوا بیاشامید
هنیئا گوارنده بادا یعنی بی زحمت و بی رنج نه بول باشد و نه غایط و نه بیماری
بما اسلفتم بسبب آنچه پیش فرستادید از عملهای نیک از روزه و حج
و غیر آن الاسلاف آنچه از پیش فرستند فی الایام الخالیة در روزهای
تهی شدن و گذشتن — گذشته یعنی در دنیا زحمت و محنت کشیده اند امروز جزای آن بگیرند الخلو

ابن عباس رضی الله تعالی عنهما گفت این در حق روزه داران باشد که در روزهای گرم
روزه داشته باشند رسول الله علیه السلام گفت هر یکی از درهای بهشت را نام
ریانست هر که از آن در در آید هرگز تشنه نشود و از آن در روزه داران
در آیند پس حق سبحانه و تعالی گوید یا اولیایی طال نظرت الیکم فی الدنیا
یعنی ای دوستان من بسا که شما را دیدم در دنیا لبها خشک شده از تشنگی
و شکمها بر پشت چسبیده از گرسنگی و چشمها بمغاک افتاده از سبب
بیداری بطاعت من پس امروز در نعمت من باشید جاوید و بخورید و بیاشامید
گوارنده در کشاف چنین آورده و در تفسیر وسیط که رسول الله علیه السلام گفت
لا یدخل الجنة احدکم الا بجواز بسم الله الرحمن الرحیم هذا کتاب من الله تعالی
لفلان ابن فلان ادخلوا جنة عالیة قطوفها دانیة نصیب درویش اینست که
در عمل کوشد فاما جزای آن از فضل الهی بیند نه از عمل قال الامام القشیری
رحمه الله الحقیقة ترک ملاحظة العمل لا ترک العمل خواجه عبد الله انصاری
رحمة الله علیه میگوید که عمل را رها مکن لکن گران بها مکن چون صفت مؤمنان
و صفت آنکسانی که نامه بدست چپ داده شوند یاد کرد گفت جل جلاله
و اما من اوتی کتابه بشماله و اما آنکس که اوی داده شود کتابه نامه او را بشماله بدست چپ در
فیقول پس گوید که یا لیتنی ای کاشکی من لم اوت کتابیه داده نشدی نامه
خود را و لم ادر و ندانستمی ما حسابیه حیث شمار من یا لیتها کانت ای کاشکی
این دمیدن در صور که من بسبب او زنده شدم کانت بودی القاضیة حکم کننده بودی
بر من مردن را و قیل القاضیة یعنی کاشکی من زنده نشدمی تا این بلا را
ندیدمی و رنج حساب نکشیدمی اگر چه در گور عذاب بود اما این عذاب از آن سخت تر است
ما اغنی عنی سود نداشت مرا مالیه مال من یا چه سود داشت مرا مال من هلک عنی

نماند مرا و هلاک شد و نیست شد سلطانیه حجت من و قدرت من و سلطنت من
بی یار ماند بی زن بی فرزند و لشکر هیچ سود نداشت فقیر و ذلیل گشتم
نصیب عارف اینست که عزت از خدای تعالی جوید و مال را و سلطنت را
و سر و بر را در راه او در بازد و عزیز دنیا و عقبی باشد چون این توجه کند
فرمان رسد از رب العزت جل جلاله که ای فرشتگان عذاب خذوه بگیریدش
فغلوه پس غل نهیدش و دستهای او را بگیریدش در غل در آریدش ثم
الجحیم پس در دوزخ صلوه در آریدش ثم فی سلسلة پس در زنجیری که
ذرعها درازی وی سبعون ذراعا هفتاد گز باشد الذرع
بگز پیمودن و قیل درازی وی هفتاد گز باشد فاسلکوه
پس در کشیدش امام حسن بصری رحمه الله علیه گفت اگر یک حلقه از آن زنجیر
در کشند و بقول بعضی یک زنجیر باشد که همه دوزخیان را در وی کشند
و درازی وی را حد و نهایت نیست و حد و نهایت او را خدای تعالی داند
و بس و گفتند هفتاد گز از برای مبالغه باشد و حکمت ازین زنجیر
این باشد که چون آتش دوزخ ایشان را براندازد و فرشتگان عذاب
مر ایشان را بگیرند و بدوزخ اندازند و کعب اخبار گفت که اگر همه آهنهای
دنیا را بیارند و برکشند برابر حلقه از آن زنجیر نباشد و این زنجیر را
از دهن دوزخی بیندازند و از راه دیگر بیرون آرند و باقی بر گردنش
بپیچند نعوذ بالله من ذلک حکایت امام فخر الدین رازی در درس نشسته بود
ناگاه جوانی از در در آمد بشکل عجب گفت ای امام خدای تعالی نشناخته
این چندین کتاب تصنیف و تالیف چیست و ترا چه سود دارد و از
نا پیدا شد یعنی مشاهده که آن راه انبیاست و اولیای خاص خضر تند

خدای تعالی را بشناس جذبهٔ در امام پیدا شد و امام در طلب آن درویش
شد و در سرا ترک کرد و گفتند این درویش با این شکل شیخ سنگانست
امام از هرات بجانب سنگان روان شد چون رسید دید که آن درویش
بر بالای منبر این آیت را تفسیر میگوید که خذوه فغلوه ثم الجحیم صلوه
ثم فی سلسلة ذرعها سبعون ذراعا فاسلکوه درویش گفت الهی
حلقه بس باشد این جوانه را این همه زنجیر در زنجیر چیست فریاد از وجود امام برآمد
و بر بالای منبر برآمد و بدست شیخ سنگانی توبه کرد و از اصحاب شیخ شد
و شیخ فرمود مقراض بیارید تا موی پیشانی فخر را بگیریم امام گفت آن
فخر ما باشد گر خود در راه او ره بین بدی فخر رازی راز دار دین بدی
چونکه او من لم یذق لم یدر بود علم تخییلات او حیرت فزود ای درویش سخنی
بخاطر این فقیر آید که شدا چون عنایت ابدیه به بنده برسد خطاب آید که
ای فرشتگان رحمت من این بنده را بگیرید و غل بنده که در گردنش نهید
و در آتش محبت در آرید و زنجیرهای نور در گردنش نهید و بیراهش عاشقانه ما
برید فی ازان ما و ما ازان وی از کرم او امید داریم که باین سعادت
برساند ان شاء الله تعالی نصیب عارف اینست که قدم در محبت ذاتیه زند
حتی یستوی عنده القهر واللطف عاشقم بر قهر و لطفش من بجد
این عجب من عاشق این هر دو ضد هر کجا شمع بلا افروختند صد هزاران جان عاشق سوختند
در میان جان ایشان خانه گیر در فلک خانه ای بدر منیر مر ترا دشنام و سیلی شهان
بهتر از مدح و ثنای گمرهان زهر ایشان خور مخور شهد خسان تا کسی گردی ز اقبال شهان
خاک پاکان لیسی و دیوار شان بهتر از عام و زر کلاز شان بنده یک مرد صاحب دل شوی
به که بر فرق سر شاهان روی معنی سخن شیخ اینست چون عذاب کافر از اکفت ازابلیس کرد

انتکان ۱

انه کان بدرستی که این کافر بود در دنیا لا یؤمن که ایمان نمی آورد بالله
بخدای العظیم بزرگ و بزرگوار و لا یحض و بر نمی انگیخت یعنی رغبت نمیداد
خلق را و خود را علی طعام المسکین بر دادن خوردنی مر گدایان یعنی
خود بخیل بود و دیگران را نیز نمیفرمود بخیر و دادن طعام بدانکه بخیلی بد
خصلتیست بعد از کفر هیچ خصلت بدتر از وی نیست قال النبی صلی الله علیه وسلم
السخی حبیب الله و انا رفیقه والبخیل عدو الله و رفیقه ابلیس بعد از ایمان آوردن
هیچ چیزی نیکوتر از جوانمردی نیست سبب عذاب قیامت دو چیز شد ایمان نیاوردن
و بخیلی کردن فلیس پس نیست له الیوم مر این کافر را امروز ههنا اینجا
یعنی در قیامت حمیم دوست نزدیک که شفاعت کند و رحم کند بروی ولا طعام
و نیست مروی را خوردنی الا من غسلین مگر از ریمابهٔ دوزخیان بعضی گویند خوردنی ایشان را
زقوم خوردنی باشد و بعضی را ضریع و بعضی را غسلین پس تناقض نباشد
لا یأکله نخورد این غسلین را الا الخاطئون مگر گناهکاران بخطی از جز عمدا
گناه قصدا کذا فی الکشاف یعنی نخورد غسلین را مگر کافران نخورد با بهره ز ذلک
نصیب درویش اینست که در اکمال ایمان و دادن و بخشیدن نان سعی فرماید
فلا اقسم پس سوگند یاد میکنم من که خدای عالمم بما تبصرون بهر چه شما می بینید
و ما لا تبصرون و بر آنچه نمی بینید انه بدرستی که قرآن لقول هر آینه گفتار
رسول فرستاده شد کریم گرامی و بزرگست و آن جبرئیلست که از حق تعالی
قرآن می آرد بآن نوع که باو رسیده است بطریق رسالت ادا میکند
یعنی بهرچه آنچه او می بیند از آثار و قدرت و صفات حضرت و بهرچه ذات
پاک خداوند که نمی بینید که قرآن کلام خداوند قدیمست که می آرد او را رسول کریم
و نیست این قرآن سخن شاعر و کاهن نص روشن است که همه موجودات را قائم بحضرت او بینند

[illegible] زود و درد و فتنه
[illegible] بخل [illegible] جهان [illegible] مکش
علت جید انکه جز دوزخ نباشد
سر [illegible] بخیل [illegible] تو [illegible] روزه [illegible] ...
او [illegible] عاشقت [illegible] مر [illegible]
حال [illegible] زر [illegible] بر [illegible]
باش [illegible]
در [illegible] مال [illegible] از زر [illegible]
منتظر [illegible] و هم [illegible]
[illegible] هیچ [illegible]
[illegible] کنند [illegible] شد [illegible]
می خورد زرها و لعنت می فرستد [illegible]

برسد هیچ صوت بکسانی هیچ بسیرت تا شرق و غرب بس سلطان کرفته اللهم اجعلنی
من اهل المشاهدة والیقین ولا تجعلنی من اهل الغفلة والمحجوبین کافران میکفتند
قرآن سخن شاعرست خدای تعالی کفت جل جلاله وما هو بقول شاعر و نیست قرآن سخن شاعر
قلیلا ما تؤمنون اندکی از شما کافران میکروید ولا بقول کاهن
و نیست قرآن سخن کاهن فالکوی قلیلا ما تذکرون اندکی از شما پند کیرید
کلام ما یاد داده است تنزیل من رب العالمین قرآن فرستاده شده است
از پروردکار عالمیان برسید جبرئیل بزبان جبرئیل امین ولو تقول واکر دروغ
بربندد محمد علینا بر ما بعض الاقاویل بعضی از کفتارها که ما نکفته باشیم بوی
لاخذنا منه هر آینه بکیریم اورا بالیمین بقدرت و قوت بمنزلت راست است
و مراد اینجا قدرت و قوت است یا معنی این باشد که بکیریم دست راست محمد را
و معیوبش کنیم ثم لقطعنا منه الوتین پس ببریم از محمد رک دل سزا الوتین
رک سفید پیوسته بدل چون بریده شود بمیرد آنکس یعنی رک جان فما منکم پس
نباشد از شما من احد هیچکس عنه از محمد حاجزین باز دارنده عقوبت ما را
الخ باز داشتن بدانکه حضرت ذو الجلال اول سوکند یاد کرد که قرآن کلام منست
سخن شاعر و کاهن نیست باز دلیل قدرت خود را بیان کرد که سخن دروغ نیست
و پیغمبر علیه السلام افترا نکرده است بر ملکه اکر افترا کردی او را بعذاب خود هلاک
کردمی و هیچکس او را از عذاب ما نجات ندادی و روز بروز کار او زیاده
نشدی و دشمنان او هلاک نشدی یک کس پیدا شد همه عالم پر کفر بود
نور دین او شرق و غرب عالم را کرفت مصنف درویش امت برانکه اهل بدعت
و ضلالت را بقا بیشتر نمی باشد و در رفتار ایشان نور و صفا نمی بود نمی آید
و لیکن نماید اکر تابع شریعت باشد همه عالم نور کیرد و تیغ ما میفرمودند

رحمه الله اندک طاعت که بطریق سنت و عزیمت باشد غلبه میکند
بر بسیاری که بطریق بدعت و ضلالت باشد وانه بدرستی که قرآن
لتذکرة للمتقین هر آینه یاد دهنده است مر پرهیزکاران را از شرک
و کفر و عاشقان چون خواهند که بشرف مکالمه مشرف شوند تلاوت
کلام الله کنند وانا بدرستی که ما لنعلم میدانیم ان منکم مکذبین
که از شما دروغ کوی دارنده کانند خدای تعالی را و مصطفی را
و اولیا را و علما را هر چند سوکند یاد کردیم و براهین قاطعه
نمودیم ایمان نمی آرند بقرآن و با اهل عرفان انکارشان زیاده
میشود نصیب درویش آنست که منکر حال اولیا نباشد و کسی که
انکار حال ایشان کند معذورش دارد در جمیع سبک و خاطر هم توجهی باشد
و شکر کوید کوی بولهب صفت نیست وانه بدرستی که ناکرویدن
بقرآن و عمل ناکردن بوی لحسرة هر آینه ندامت و پشیمانیست
علی الکافرین بر کافران چون بمیرند و عذاب دوزخ را مشاهده
کنند و اهل قرآن را ببینند بدانند که از چه دولت و سعادت محروم
مانده اند و اهل دنیا که بدرویشان و صالحان اعتقاد نداشته اند
درد و حسرت عظیم ببینند و قرآن حسرتست نزدیک هر کسی که عمل
باوی نکند اکر چه یاد باشد و بهفت قرائتش بخواند وانه لحق الیقین
بدرستی که قرآن راستست و درستست و یقینست که هیچ شک نیست
در وی و هر که شک آرد کافرست فسبح پس بپاکی یاد کن خدای تعالی را
باسم ربک العظیم بیاد کردن نام بزرک او یعنی صفات ناسزا را
دور کن و صفات باسزا اثبات کن بکوی سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر

وماننداین بگذاری پنج وقت نماز بامر خدای بزرگ در اوقات خمسه والله اعلم
بسم الله الرحمن الرحیم سأل سائل خواست خواهنده بعذاب واقع
شکنجه آینده را فالباء زائده وقیل پرسید پرسنده از شکنجه آینده فالباء
بمعنی عن واین پرسنده نضر بن الحارث بود ومانند وی کافران دیگر
چنانکه حق سبحانه خبر کرد اذ قالوا اللهم ان کان هذا هو الحق من عندک
فامطر علینا حجارة من السماء او ائتنا بعذاب الیم للکافرین
مر ناگرویدگان را لیس له دافع نیست این عذاب را دافع یعنی نیست
آن عذاب را چون بیاید بایشان هیچ باز دارنده و دور کننده الدفع
باز داشتن و دور کردن من الله از خدای تعالی ذی المعارج خداوند
آسمانها المعروج ببالا برآمدن یعنی خداوند که آسمانها را وی ساخته
آورده است که فرشتگان برمی آیند بآن جمع معرج بود یا معراج جای
برآمدن تعرج الملائکة برمیشوند فرشتگان والروح وجبرئیل
الیه بسوی محل رحمت او فی یوم این عذاب واقع باشد مر کافران را در
روزیکه کان مقداره خمسین الف سنة مقدار درازی آن روز
پنجاه هزار ساله باشد یعنی بر کافران دراز نماید از سختی فاما بر مومنان
چنان نماید که کسی در دنیا دو رکعت نماز گذارد از آسانی در مصابیح
آورده است که فی یوم کان مقداره خمسین الف سنة روز قیامت مثبت
در کتاب زکوة آورده است فعلی هذا یتعلق قوله تعالی فی یوم بقوله
دافع وبقول دیگر یعنی در مصابیح جبرئیل وفرشتگان در یکروز
چندانی برمی آیند که اگر غیر ایشان برود پنجاه هزار سال باید تا آنجا برسد
واین مسافت از بالای آسمان هفتم است تا زیر زمین هفتم که انما

تحت

تحت ثری گویند فعلی هذا یتعلق قوله تعالی فی یوم بقوله تعالی تعرج الملائکة
والاول الاصح لما روینا من المصابیح ولما بعده هذه الآیة فاصبر
صبراً جمیلاً پس صبر کن یا محمد صبر کردن نیک آن صبری بود که در وی
جزع نباشد وقیل هو الرضاء بالقضاء بلا شکوی این فقیر را فرزندی بود
هفده ساله کم چهار ماه بانواع کمالات آراسته وحسن صوری
وخلق معنوی داشت چون وی فوت شد بر سر قبر وی متوجه میبودم
بخاطر از روحانیت وی این بیت میگذشت با دو قبله در ره توحید نتوان رفت راست
یا رضای دوست باید یا هوای خویشتن واین بیت با ابیات دیگر نوشته بود
وبسیار میخواندی بر در عید الا الله تیغ لا آله هر قرینی کان باشد بهر قربان داشتن
چون جمال زخم چوگان دین سکه درست گو خویشتن را پای چوگان گوی میدان داشتن
چون ز دست دوست خوردی یک مذاق از جام جان لقمه حلوا و بلوا هر دو یکسان داشتن
واین از سخنان خواجه حکیم سنائی غزنوی است رحمه انهم یرونه بعیداً
بدرستی که این کافران عذاب قیامت را دور می بینند ونریه قریباً وما
می بینیم آن عذاب را نزدیک یعنی کافران میگویند نخواهد بود
وما میدانیم که هر آینه خواهد بود یوم تکون السماء کالمهل آن
عذاب نزدیک است وآینده است در روزی که باشد آسمان همچو مس باز
گداخته یعنی گداز دو نماند و تکون الجبال کالعهن وباشد
کوهها همچو پشم رنگین ونیست شود ولا یسأل حمیم حمیماً ونپرسد
دوستی از دوستی که حال تو چیست هر کس بکار خود مشغول باشد واگر
لا یُسأل خوانده شود معنی این باشد که پرسیده نشود گناه دوستی از
دوستی دیگر یبصرونهم نموده میشوند خویشان بخویشان یعنی یکدیگر را می بینند فاقه پرسند که حال تو چیست

نباشند
ازغم واندوهی که باشد هریکی را همه دوستیها که ازبرای رضای خدای تعالی
منقطع شود فامّا دوستیها که ازبرای رضای خدای تعالی باشد زیادت
شود هر ساعت اللهم اجعلنا من المتحابین فیک قوله تعالی
الاخلّاء یومئذ بعضهم لبعض عدوّ الا المتقین نصیب درویش
اینست که خدای تعالی را دوست دارد وبس عشق آن گزین کو باقیست
وزشراب جانفزایش ساقیست عشق آن بگزین که جمله انبیا
یافتند از عشق او کار و کیا تو مگو مارا بان شه کار نیست با کریمان کارها
دشوار نیست عشق بر مردم نباشد پایدار عشق را بر حی جان افزای دار
بیان کرد کارهای کافرانرا وگفت جل جلاله یودّ المجرم آرزو برد
ودوست دارد در روز قیامت گناهکار یعنی کافر لو یفتدی
آنراکه فدای خود بدهد وخود را از دوزخ بازخرد الافتداء خویشتن را
بازخریدن من عذاب یومئذ از عذاب آن روز ببنیه پسرانش را
وصاحبته وعروسش را واخیه وبرادرشرا وفصیلته التی تؤویه
وخویشان خود را که اورا یاری میدادند در کارهای سخت در دنیا
وجای میدادندش درمیان بمیان خود را الایواء جای دادن ومن فی
الارض جمیعا هر کس را باشد در زمین همه فدای خود دهند ثم ینجیه
پس این فدادن اورا از عذاب قیامت برهاند کلّا حقا که ازوی قبول
نکنند این فدارا واز عذاب دوزخ خلاص نیابد واگر یکبار گفته است
لا اله الا الله محمد رسول الله خلاص یابد در حدیث آمده است که اگر هفت
آسمان وانچه در ویست وهفت زمین وآنچه در ویست در پله ترازو قیامت
نهند وثواب لا اله الا الله محمد رسول الله را در پله دیگر نهند زیاده آید

ثواب

دوستان
ثواب کلمه طیبه ای مؤمن دائم بگوی این کلمه را تا بدرجات عالیه برسی همه دوستان
ترا از عذاب دوزخ خلاص تواند کرد پس ایشانرا چرا دوست میداری
واز ذکر حق تعالی غافل میشوی صفت دوزخ کرد وگفت جل جلاله انها
لظی بدرستی که آن آتش دوزخ زبانه زنست نزّاعة سخت کشنده است
یعنی برنده است بسوی خود للشوی مر پوستهای سر دوزخیانرا که
وقیل دوزخیانرا از صد ساله راه ودویست ساله راه زبانه زند ودوزخیانرا
بسوی خود کشد چنانکه مغناطیس آهن را بخود کشد وقیل الشوی
کرانها یعنی دست وپا وقیل پوست سر الشوی جمع شواة القراءة
نزّاعةً بالنصب بالاختصاص ای اعنی نزاعة هذا قراءة عاصم علی روایة
حفص وبالرفع للباقین خبر مبتداء محذوف ای هی نزاعة باز صفت
دیگر دوزخ کرد وگفت جل جلاله تدعوا میخواند آتش دوزخ بخود من ادبر
وتولّی کسی که روی گردانیده باشد از ایمان واعراض کرده باشد از طاعت
وجمع کرد کرده باشد مال را فاوعی پس نهاده کرده شده باشد وزکوة
مال نداده باشد الایعاء در باردان نهادن عبدالله بن عباس رضی الله عنهما
گفته است که دوزخ کافرانرا ومنافقانرا بنام میخواند که بیا که جای تو منم
صفت حرص آدمی کرد گفت جل جلاله ان الانسان خلق هلوعا بدرستی که آدمی آفریده شده است بی صبر
وقیل بخیل بیان کرد هلوعا وگفت جل جلاله اذا مسه الشر جزوعا چون بد برا
بدی جزوعا ای یکون جزوعا یعنی ببد رسد بوی بلای سخت بی صبر باشد واذا
مسه الخیر منوعا وچون بوی برسد نیکی یعنی مال ونعمت یابد منوعا ای یکون منوعا
باشد سخت بازدارنده مال را از فقیران ومستحقان الا المصلین مگر نمازکنندگان کانه
ایشان منوع وجزوع نباشند الذین هم علی صلاتهم دائمون آنانکه بر نماز خود پیوسته باشند

یعنی پنج وقت نماز بگذارند والذین مگر آن کسانی فی اموالهم حق معلوم
در مالهای ایشان حق واجبست و دانسته شده للسائل مر خواهنده کان را
والمحروم و مران کسانی را که از مال دنیا محروم باشند و از کسی سؤال نکنند از شرم
یعنی فقیران ناخواهنده و خواهنده را حق باشد در مال یک مردانی والذین
یصدقون بیوم الدین و مگر آنکسانی را که ایمان آرند بروز قیامت که خواهد بود
ایشان جزوع و منوع نباشند بلکه در بلا صبر کنند و در عطا شکر گویند والذین هم
من عذاب ربهم مشفقون و مگر آن کسانیرا که از عذاب پروردگار خود ترسنده اند
و گناهها ترک کرده اند ایشان نیز جزوع و منوع نباشند بلکه صبر کنند در بلاها
و عطا دهند در نعمتها ان عذاب ربهم غیر مأمون بدرستی که عذاب خدای
از ایشان نا ایمن است یعنی از عذاب خدای تعالی ایمن نتوان بود همچنانکه از رحمت او
نیز نتوان بود ایمن مشو که مرکب مردان مرد را در سنگلاخ بادیه پیها بریده اند
نومید هم مباش که رندان باده نوش ناگه بیک خروش بمنزل رسیده اند والذین هم
لفروجهم حافظون و مگر آنکسانی که عضوهای پنهان خود را نگاه دارنده کان نند
الا علی ازواجهم مگر بر زنان خود او ما ملکت ایمانهم یا بر کنیزکان حلال خود
فانهم غیر ملومین بدرستی که ایشان ملامت کرده شده نباشند چونکه عروسان
ایشان و کنیزکان مباح اند ایشان را فمن ابتغی وراء ذلک فاولئک
هم العادون پس هر که جز از زنان منکوحه و کنیزکان حلال خود چیزی دیگر
طلبند تا با او نزدیکی کنند پس آنکسانی باشند که از شریعت در گذرند و مستحق
عقوبت و لعنت دنیا و آخرت باشند یعنی کسانی که عمل قوم لوط کنند بغلام
بچگان و عروسان خود و غیر ایشان عقوبت کرده شود در دنیا و آخرت
والذین هم لاماناتهم و مگر آنکسانی که امانتهای خود را و عهدهم و عهدهای خود را

راعون

راعون نگاهدارنده باشند امانتها را خیانت نکنند و عهدها را نشکنند والذین هم
بشهاداتهم قائمون و مگر آنکسانی که بگواهیهای خود ایستاده کنند یعنی
گواهی راست بدهند و از کسی نترسند و گواهی دروغ ندهند والذین هم
علی صلاتهم یحافظون مر آنکسانی که بر نماز خود نگاهداشت کنند و قضا
نکنند و قیل مراد از اول نمازهای نفل است چون نماز چاشت و نماز تهجد
و نماز اشراق و ازین آیت مراد نمازهای فرضست اولئک فی جنات مکرمون
آنانکه برین صفتهای نیک باشند که یاد کردیم در بهشتهای پر نعمت باشند
و بی زوال نیکویی کرده شده ایشان بانواع کرمها الاکرام نیکویی بکسی کردن چون
کافران وعده را شنودند که مؤمنان در بهشت خواهند بود ایمان نیاوردند
فاما در مجلس رسول الله علیه السلام می آمدند و می نشستند بنفاق و بطریق
مسخره کی با او و یارانش نظر میکردند حق تعالی از حال ایشان خبر کرد و گفت
جل جلاله فمال الذین کفروا پس چه بوده است آنکسانی را که کافر شده اند قبلک
سوی تو مهطعین دائم نگرنده کانند بسوی تو مهطعین حال است از ضمیر کفروا
تقدیره ما بال الذین کفروا مدیمین النظر بالاسراع نحوک یعنی چه بوده است
مر این کافران را که در مجلس تو می نشینند و دائم نظر میکنند بسوی تو بمسخره کی
عجب که از عذاب من نمی ترسند که بتو استهزا میکنند عن الیمین می نشینند
از جانب دست راست تو و عن الشمال و از جانب دست چپ تو عزین
جماعت جماعت و بلوک بلوک عزین گروهها پراکنده گویی که هر گروهی بکس دیگر
بار خواهند میشوند عزین حال عن المقدر تقدیره یجلسون عن یمینک
و شمالک حلقا حلقا مختلفة عزین جمع عزة اصلها عزوة من العزو
نسبت کردن خود را
بکسی کافران میگفتند اگر محمد و محمدیان که ما را کافر میگویند و جای ما را در دوزخ میگویند

وخودرا مؤمن میدارند وجای خودرا در بهشت میدارند اینها اند که ما اینانرا در مجلس میبینیم
وحال اینانرا میدانیم همه فقیر اند وما توانگرانیم اگر حق باشد که محمد میگوید که قیامت
خواهد بود ما بهشت اولیتر از ایشان باشیم نصیب درویشان از این آیت اینست که بنفاق در مجلس
اهل حق ننشینند وبر اولیاء الله عیب نگویند وبر اقوال واحوال ایشان اعتراض
نکنند که هلاک شود نعوذ بالله من ذلک گفت شعر که ای طالب چرا دلیری میکنی ملکه
یعنی ای مرید صادق دلیری مکن هان مکن لجبوبی که ضدیت وحذر کردن نیز لجبوب
چون قبول حق بودان مرد راست دست او در کارها خدا است دست نفس وشیطان نشد او
زانکه اندر دام تکلیف است او وچون کافران میگفتند که ما بهشت
از محمد واز یاران او بهتریم از بهر آنکه ما را مال وجاه وبزرگی داد خدای تعالی
در دنیا وایشانرا نداد پس اگر این وعده راست باشد ما در آخرت به بهشت
بیشتر از ایشان در آییم حق تعالی گفت جل جلاله ایطمع کل امرئ منهم طمع میدارد
هر مردی وهر کسی ازین کافران ان یدخل جنة نعیم در آورده شود
در بهشت وبنعمت نیکو بی ایمان وطاعت کلا حقا نه چنانست که ایشان طمع میدارند
از بهر آنکه ما حرام کرده ایم بهشت را بر کافران واصل وبزرگی ومال هیچ فایده
نمیکند مر کافرانرا نصیب درویش اینست که همیشه خایف باشند وبتسویل نفس
وشیطان مغرور نشود وهرچه طلب کند از رحمت حق تعالی طلب کند وطاعت را
ترک نکند الحقیقة ترک ملاحظة العمل لا ترک العمل کذا قال القشیری رحمه الله تعالی
طاعت را ها مکن لکن گرانبها مکن بعد ازین حق تعالی حقارت ایشانرا
بیان کرده شود جل جلاله انا خلقناهم مما یعلمون درستی که ما آفریدیم ایشانرا
از آنچه میدانند یعنی از نطفه مذر یعنی از آب نطفه گنده ناپاک پس از کجا
بزرگی حاصل آمد ایشانرا تا طمع در آمدن بهشت میکنند اول ایشان از آب گنده آفریده شدند

باطل

باطل بازی ایشنند بگذار ایشانرا بخوضوا تا در باطل خود
در آیند ویلعبوا وتا بازی کنند وغافل باشند ومستحق دوزخ
گردند حتی یلاقوا تا ببینند وبرسند یومهم الذی یوعدون
آن روز را که وعده کرده میشوند یا بیم داده میشوند من الوعد
والایعاد بیم کردن یعنی روز جنگ بدر را در دنیا وعذاب قیامت
را در آخرت ودرین سخن تهدید وتخویف ایشانست
وبیان استدراج است مر ایشانرا نعوذ بالله من ذلک
نصیب مؤمن اینست که از باطل ولعب محترز باشند
واز غفلت وتنعم واستهزا باهل حق دور باشند یوم یخرجون
آن روز که بیرون آیند من الاجداث از گورها الجدث گور
سراغاشتابان باشند باجابت کردن داعی کانهم گویی که
ایشان الی نصب یوفضون بسوی علم خود می شتابند
چنانکه لشکر پراکنده بسوی علم خود می شتابند روز قیامت
خلقان بسوی منادی یعنی اسرافیل چون در صور دردمد
همه خلق زنده شوند از گورها بر آیند وبشتاب بحسابگاه
حاضر آیند قرأة ابن عامر وحفص بضم نون وصاد است جمع
نصیب است کذا فی الکواشی النصب والنصب آنچه ایستاده
کنند چون علم وبت والانصاب جماعة کذا فی لسان التنزیل
الایفاض شتافتن وباقی بفتح نون وجزم صاد خوانده اند

خاشعةً أبصارهم بمغاکی فرو افتاده چشمهای ایشان از ترس
قیامت ترهقهم ذلّةٌ و در رسد شان خواری و بپوشد
شان یعنی رویهای ایشان و الرّهق فرو پوشیدن ذلك
الیوم الذی کانوا یوعدون این آن روز باشد که وعده کرده
شده اند در وی و بیم کرده شده اند بعذاب دوزخ

قصه نوح علیه السلام

سوره

بسم الله الرحمن الرحیم

انّا بدرستی که ما ارسلنا فرستادیم نوحاً الی قومه نوح پیغامبر را
علیه السلام بسوی قوم وی أن انذر قومك که بیم ده و بترسان
قوم خود را یعنی مردمان خود را ای قلنا له بان انذر و نخوان
و یکون ان مفسرة لانّ الارسال فیه معنی القول فلا محلّ
لها حینئذ من الاعراب یعنی ما گفتیم بترسان قوم خود را
من قبل ان یاتیهم عذاب الیم پیش از آنکه برسد یا بیاید
بایشان عذاب دردناك اگر سخن ترا قبول نکنند چون
فرمان رسید که برسان بایشان قال گفت نوح علیه
السلام یا قوم ای مردمان من انی لکم نذیر مبین بدرستی
که من مر شما را پیغامبر ترساننده ام از عذاب خدای تعالی
پیداست پیغامبری من پیش شما بمعجزات پاپید اکننده
ام حق را از باطل الّا بانه پیدا شدن و پیدا کردن لازم
و متعدی فرمایم شما را ان اعبدوا الله که بپرستید و بنده گی

کنید حق تعالی را و بتان را بنده گی مکنید و مپرستید واتّقوه
و بترسید از خدای تعالی واطیعون و پرستید مرا و مرا و فرمان
بردار باشید مرا و آنچه می فرمایم شما را یغفر لکم من ذنوبکم
تا بیامرزد شما را و گناهان شما را فمن زائدة یا بیامرزد از
گناهان شما بعضی فمن للتبعیض و یؤخّرکم الی اجلٍ مسمّی
و باز دارد مرگ شما را و زمان دهدتان تا وقت نام برده شده که آن مرگ
است انّ اجل الله اذا جاء لا یؤخّر بدرستی که وقتی که خدای
تعالی نهاده است از برای مردن چون بیاید پس انداخته
نشود ساعتی لو کنتم تعلمون اگر شما هستید که میدانید
بدانکه اجل یکیست بیشتر و کمتر نشود پس معنی این آیت
اینست که فرمان بردار باشید مر خدای را تا برخورداری
دهدتان از عمر و مال و فرزندان تا وقت مرگ و اگر فرمان
برداری نکنید رنج دهدتان و قحط و بلا و وبا تا وقت مرگ
آسایش نه بینند والله تعالی اعلم چون نوح پیغامبر علیه السلام
مر قوم خود را بطاعت حق تعالی خواند و ایشان قبول
نکردند قال ربّ انّی دعوت قومی لیلاً و نهاراً گفت نوح
علیه السلام ای پروردگار من بدرستی که من خواندم قوم خود را
در شب و روز بایمان و طاعت و ایشان قبول نکردند
فلم یزدهم دعائی الّا فراراً پس زیاده نکرد خواندن من ایشان را

مکر کریختن از دین و طاعت وانی کلما دعوتهم و بدرستی که
هر کاه که ایشانرا بخوانم لتغفر لهم تا بیامرزی تو مر ایشانرا •
جعلوا اصابعهم فی اذانهم بکردانیدند ایشان انکشتان خودرا
در کوشهاشان تا حق را نشنوند واستغشوا ثیابهم و جامهای
خود را در سر کشیدند واصروا و دایم بکفر اصرار نمودید واستکبروا
استکبارا کردند یعنی کردن کشی کردند از ایمان و طاعت استکبارا
کردن کشی کردن بزرک ثم انی دعوتهم پس میخواندم ایشانرا
براه راست جهارا با آواز بلند فی موضع الحال ای مجاهرا •
ثم انی اعلنت لهم باز بلند کفتم ایشانرا واسررت لهم اسرارا
و پنهان کفتم ایشانرا پنهان کفتن بزرک هر یکی را علی
حده پنهان نصیحت کردم یعنی همه وقت ایشانرا براه راست
و براه حق خواندم کاهی بشب وکاه بروز کاهی آشکارا
وکاه پنهان هیچ تقصیر نکردم در مدت هزار سال کم پنجاه
سال ایشانرا براه حق خوانده ام از ایشان جز کفر وکافری
وکناه هیچ پیدا نشد چون سخن ویرا قبول نکردند حق تعالی
بارانرا باز داشت از ایشان مدت چهل سال وبیک
روایت مدت هفتاد سال وهیچ زنی فرزند نیاورد
وآبهای ایشان بر زمین فرو رفت ومالهای ایشان
وستوران همه هلاک شدند چون حق تعالی ایشانرا بزبان

نوح

و وخبرش آمد و بر او اخر کرد و نشانی ایشن بود و آمدش
غذا برا و اهل خود را در کشتی آورد و یکم عوض را
کرکافر بود و در کشتی نیامدند و الفنا نام کشتی نامدند
و بر انکنعان نام کشتی نکذاشت و در کشتی کافر بود
دعوج بن عنق را و در زانو بود و بر اکشت بود و بسیار
و آب طوفان نوح علیه السلام در بر اکشته نیست ساخته بود
سال عمرش بوده باد بود و غیر آن جهل روز که
نشانه روز بر بود و ترب بود و سام
کشتی پنجاه روز بر بود و نوح را سه پسر بود سام
یافث نا بدیده بود و فرزندان ایشان خود را کشتی
دکام و یافث ایشان با عروسان و جانوران کرد کشتی
بر آدم آمده اند ایکه نوح را
شود و ندهلاک شدند بکه عوج بسبب و عمر دراز بر اس
تا در کشتی نشسته قصه نوح را
خرد بکسر بود و در کشتی اخبر بند و عمل صالح کند
از تب وارند تا خلق را که ایمان آورد و ایکاد ایکند
سبب ستیمن اینست که ایمان باید واعتقاد بر کار
تا از عذاب ابد خلاص یابد

نوح وعده کرد که اکر توبه کنند وایمان آرند من کرم کنم باز
بر ایشان باران فرستم و فرزندان دهم ومال دهم کفتند ما
هرکز ایمان نیاریم وسخن ترا قبول نکنیم نوح ایشانرا کفت
فقلت استغفروا ربکم پس کفتم من ایشانرا که آمرزش
خواهید از پروردکارتان یعنی کفر را بمانید تا بر شما رحم کند
وبیامرزد تان انه از بهر آنکه وی بابدرستی که وی کان این را
کان همه مدت میکویند بود وهست وخواهد بود غفارا آمرزنده
کناهان کناهکاران اکر ایمان آرند یرسل السماء وبفرستد از
آسمان بارانرا علیکم بر شما مدرارا آب بسیار ریزان پیوسته
مفعال من الدرور الدرة ورفی و باریدن در اللبن یدرر
درا ودرورا دادم آید شیر واکر ایمان آرید ویمددکم
ومدد کند شمارا الامداد فزون کردن باموال وبنین ویجعل
لکم انهارا و بکند برای شما جویهای آب روان چون این نعمتهای
بزرک را از شما کرفته است بسبب کفر شما چون ایمان
آرید باز بارانرا بسیار فرستد ومالهای بسیار دهد و
وپسران وباغها وآبهای روان باز دهد چنانکه داده
بود بزرکان دین کفته اند هرکه مبتلا شود بانواع بلاها
زنهار که استغفر الله بسیار کوید چنانکه در این آیت
اشارتست قوله تعالی یرسل ویمددو ویجعل مرتبین مجزوم

لجواب الامر وهو استغفروا چون گناه کرده بودند وکافر
شده بودند ودل از رحمت حق تعالی بر داشته بودند وهمه را
حق تعالی از ایشان بر داشته وبلاها را بر ایشان گماشته امید
رحمت نمیداشتند نوح علیه الصلوة والسلام ایشانرا فرمود
ما لکم چه بوده است مر شمارا لا ترجون امید نمی دارید لله وقارا
مر خدای تعالی را بزرگ داشتنی یعنی امید نمیدارید که خدای
تعالی شمارا بزرگ گرداند ونعمتها بدهد چنانکه داده بود اگر
ایمان آرید وعمل نیکو کنید بزرگی از خدای تعالی طلبید
نه از بتان ولله العزة جمیعا وهمیشه شمارا او نعمت داده
است وقد خلقکم اطوارا وبدرستی که آفرید شمارا بارها وقبیل گونه گونه
یعنی نطفه بودید علقه کرد وعلقه بودید مضغه کرد ومضغه را گوشت
وپوست واستخوان گردانید تا آدمی تمام شدید وطفل بودید جوان
وپیر گردانید تا آن ومحل وقد خلقکم نصب علی الحال واطوارا ظرف
باز نعمت دیگر را یاد کرد وگفت الم تروا نمی بینید که کیف چگونه
خلق الله آفریده است خدای تعالی سبع سموات هفت آسمانرا
بر زبر یکدیگر طباقا طبقه طبقه وجعل وگردانید القمر ماه را فیهن نورا
درین هفت آسمان روشن کننده یعنی در آسمان دنیا
ماه را آفرید فاما نور او را در هفت آسمان ظاهر کرد وجعل
الشمس سراجا وگردانید آفتابرا چراغ تابان یعنی همچون چراغ

ابن عباس

ابن عباس وابن عمر وقتاده میگویند که روی ماه وآفتاب
سوی آسمانست وپشتها شان سوی زمین است وهفت
آسمان از ایشان نور دارد چنانکه زمین باز نعمت دیگررا
بیان کرد وگفت والله انبتکم وخدای تعالی برویانید شمارا
من الارض از زمین یعنی پدر شمارا از زمین آفرید استعیر
الانبات للانشاء نباتا یعنی برون آوردنان از زمین پس
برستید برستنی یعنی سبز شدید وپیدا شدید از زمین پیدا شدنی
نباتا منصوب علی المصدر ثم یعیدکم فیها پس باز گردانید شمارا
در زمین یعنی چون بمیراند شمارا ودر گورها باز برد وهر جگاه که
خواهد ویخرجکم اخراجا بیرون آورد شمارا واز زمین بیرون
آوردنی وبقدرة کامله از بهر جزا دادن در روز قیامت باز
نعمت دیگر را یاد کرد وگفت جل جلاله والله جعل لکم الارض بساطا
وخدای تعالی کرد از برای شما زمین را همچون شادروان
گسترده یعنی همچون قالینها کرد زمین را لتسلکوا منها تا میروید
ومیگذرید از زمین سبلا راهها فجاجا فراخ جمع فج راهها پیدا
کرد در کوهها ودشتها تا بمقاصد خود برسید واز شهرها
بشهرهای دیگر روید واز انواع نعمتها بیارید وببرید وقد
اظهر نوح علیه السلام باسم الله تعالی فی الآیات ولم یکتف بالتعبیر
الندا باسم معبوده واظهارا بمقصوده نصیب درویش عارف

آنست که دیار شاد و نظر صحیح خلق را براه حق بخواند و در اثنای
آن از ذکر حق تعالی غافل نشود چنانکه شیخ المرسلین یعنی نوح
علیه السلام بیان کرد اوّلا دلیل از وجود ایشان باینها نمود و ثانیا
از آسمانکه محل نظر ایشان بود و ثالثا از زمین آسمان بآن و رابعا
از اصل ایشان که آدم بود از زمین بود و خامسا از زمین جای
وی بود و ممر و مسالک و ماوای و محل و مسکن ایشان بود چون
چندین دلایل قاطعه و براهین ساطعه تمرّد نمودند بعد از اظهار
طرف استدلال تضرع کرد بحضرت ذوالجلال و گفت وَقَالَ نُوحٌ
گفت نوح علیه السلام بطریق تحزّن و تحسّر و تضجّر از افعال
کافران رَبِّ اِنَّهُمْ عَصَوْنِی ای پروردگار من بدرستی که این کافران
قوم من بیفرمانی کردند مرا و از سخن من روی گردانیدند وَاتَّبَعُوا
و پیروی کردند مَن لَمْ یَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ اِلَّا خَسَارًا کسی را که مال وی
و فرزند وی زیاده نکرد وی را مگر زیان کاری یعنی مرا متابعت
نکردند و کلانتران و توانگران را که مال دارند و فرزند متابعت
نکردند و آن مال و فرزند سبب زیان دو جهانی ایشانست
نقلست از خواجه ویس قرن رحمة الله علیه هرکه سه چیز دوست
دارد هرگز بدیدار خدای تعالی واصل نشود یکی طعام خوش خوردن
و یکی لباس نیکو پوشیدن و با توانگران نشستن نصیب درویش
اینست که میل بتوانگران و ظالمان نکنند و صحبت با صالحان

دارد

دارد و در راه فقر صبر کند و سعی تمام نماید که دنیا را بقای بیشتر
نیست و در آن کوشد که از علم باطن و ظاهر بهره گیرد و عمل کند
تا بدوستی حضرت مولی مشرّف شود شعر بغداد خلیفه را
و ری سلطانرا ∴ جانان ما را و جان ما جانانرا ∴ مصرع
طواف حاجیان دارم بگرد یار میگردم ∴ نه اخلاق سگان دارم
که بر مردار میگردم ∴ وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا و مکر کردند مکر کردن
بزرگ و مکر ایشان این بود که کلانتران و توانگران ایشان
وَقَالُوا گفتند مر قوم خود را لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ مگذارید خدایان خود را
بسخن نوح که وی دروغگویست و دیوانه است بطریق
اجمال گفتند باز بطریق تفصیل گفتند وَلَا تَذَرُنَّ مگذارید این
پنج بت را وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا این نامهای
بتان قوم نوح است وَقَدْ اَضَلُّوا كَثِيرًا و بدرستی که گمراه کردند
کلانتران قوم نوح بسیاری از مردمانرا و این پنج بت را
جمشید ساخته بود و چون جمشید را کشتند این بتان در
میان مردم می بودند و آن پادشاه که جمشید را کشت نیز بت
پرست بود حق تعالی نوح را به پیغامبری فرستاد و آن
قوم سخن او را نشنودند پس دعا کرد نوح علیه السلام و گفت
وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ ای خدای من زیادت مگردان مر کافرانرا
اِلَّا ضَلَالًا مگر زیانکاری و هلاکت و حق سبحانه و تعالی دعای

نوح را قبول کرد وگفت جلّ جلاله مِمَّا خَطِيئَاتِهِمْ از خطاها وکفرهای
ایشان بود اُغْرِقُوا غرق شدند در آب طوفان نوح فَأُدْخِلُوا نَارًا
پس درآورده شدند بآتش دوزخ از پس آن بقول امام
ضحاک قوم نوح از یک طرف بآب غرق می شدند واز طرف
دیگر بآتش دوزخ میسوختند واین آیت دلیل است برینکه
کافررا درگور عذاب باشد نعوذ بالله من ذلک فَلَمْ يَجِدُوا لَهُمْ
مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْصَارًا پس نیافتند این قوم نوح مر قوم خودرا
یاری کننده گان بدون خدای تعالی یعنی هیچ کس فریاد نرسد
شان از عذاب خدای تعالی چون نوح علیه السلام از ایمان
آوردن قوم خود نومید شد دعا کرد کلانتران وتوانگران خودرا
وآن قوم را که سخن ایشان شنودند هیچ سود نرساند نصیب
درویش اینست که سخن اهل طریق وشریعت را شنود
واز سخن اهل دنیا دور باشد تا هلاک نشود شعر من سگ
اصحاب کهفم بر در مردان مقیم ؛ گر دهر درمینگردم استخوانی
کو مباش ؛ چون نوح پیغامبر علیه السلام از ایمان آوردن
قوم خود نومید شد دعا کرد وگفت وقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْ
عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا گفت نوح ای پروردگار من مگذار
از هیچ کافران گردنده وباشنده یعنی هیچ کس را الدیار مَنْ يَتَّخِذُ الدَّارَ
وساکنها کسی که سرای گیرد وساکن باشد آنرا دیّار گویند

چون نوح علیه السلام این دعا کرد همه کافران هلاک شدند
مگر عوج ابن عنق که از اهل دار نبود زیراکه از بسیار بزرگی
در هیچ دار وخانه ساکن نمیتوانست تا زمان موسی علیه السلام
وبر دست وی هلاک شد اِنَّكَ اِنْ تَذَرْهُمْ بدرستی که تو ایشانرا
بگذاری وهلاک نکنی يُضِلُّوا عِبَادَكَ گمراه کنند بنده گان ترا
وَلَا يَلِدُوا اِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ونزایند مگر فرزندان بدکردار فاجر
کفّار نیک ناسپاس یعنی کفر اختیار کنند واین دعا وقتی بود که
معلوم وی شده بود بوحی که فرزندان ایشان ایمان نخواهد
آوردن زنان ایشان عقیم شدند پیش از عذاب بچهل
سال چون کافرانرا دعای بد کرد مؤمنانرا دعای نیک کرد
وگفت رَبِّ اغْفِرْ لِي ای پروردگار من وآمرزگار من وآفریدگار
من بیامرز مرا وَلِوَالِدَيَّ ومر پدر ومادر مرا بود ند هر دو مؤمن
وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا بیامرز مر کسی را که درآید بخانهٔ من
یعنی در کشتی یا در مسجد وی یا در دین وی واو مؤمن باشد
چنین گفت تا ابلیس را شامل نشود اگرچه داخل کشتی بوده باشد
وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وبیامرز همهٔ مردان باایمانرا وهمهٔ زنان
باایمانرا تا قیامت درین بیت اشارت است که انبیا واولیا
مظهر قهر اند برا عدا ومظهر لطف اند بر اولیا شعر در جنگ چو
آهنیم ودر صلح چو موم ؛ بر دوست مبارکیم بر دشمن شوم ؛ وَلَا

تزد الظالمين الا تبارا يعني و زياده مكن ستمكاران را مكر هلاك
وعقوبت التبار والتتبير هلاك كردن سه طايفه را دعا كرد كافران
ومومنان را وظالمان را اكر كوييم مراد از ظالمان كافرانند تكرار
شود دعاى او مستجاب شد در حق كافران وظاهر شد
اميد ميداريم كه بر همه مومنان رحمت كرده شود وستمكاران را
بقهر هلاك كرده شود وسعى نماى تا از مومنان باشى واز
كافران وظالمان نباشى تا بقهر هلاك نكردى وعن رسول الله
صلى الله تعالى عليه وسلم انه قال من قرأها كان من المومنين
الذين تدركهم دعوة نوح عليه السلام بسم الله الرحمن الرحيم
قل بكوى اى محمد كافران مكه را وغير ايشان را اوحي الي وحى فرستاده
شد بمن انه استمع كه كوش داشتند نفر من الجن كروهى از پريان
فقالوا پس كفتند انا سمعنا بدرستى كه شنوديم قرانا عجبا خواندنى
عجب كه هركز باين بلاغت وفصاحت وخوبى سخنى نشنيده
ايم يهدي الى الرشد راه مينمايد بصواب وراه راست ودين
راست الرشد والرشد والرشاد راه راست يافتن فآمنا به
پس ايمان آورديم باين قرآن ولن نشرك بربنا احدا وهر
كز شرك نياريم بخداى خود هيچكس را درين سخن اشارتست
بفضل محمد خداى تعالى بنسبت اين پريان وسرزنش مر
كافران مكه را كه ايمان نمى آرند با وجود آنكه خود را ازعقلا وفصحا

ميدارند

ميدارند بتانرا شريك بحضرت واجب الوجود ميسازند يكبار
قرآن را پريان شنودند وايمان آوردند وايشان دايم ميشنودند
ونمى كرويدند ذلك فضل الله يؤتيه من يشاء والله ذو الفضل
العظيم در سير النبي عليه السلام آورده است كه اين
قصه در سال دهم از نبوت بود واين چنان بود كه
حضرت رسالت عليه السلام در قريه نخله محمود با ياران
خود نماز بامداد ميكذارد كروه پريان آنجا رسيدند
وقرآن را شنودند ورقت ووجد در دلهاى ايشان پيدا شد
ودوستى رسول عليه السلام در دلهاى ايشان پيدا آمد
وبيطاقت شدند وبقوم خود رفتند واين حال را كفتند
وآمدند شبى پيش حضرت رسول عليه السلام آمدند وايمان
آوردند ودر ليلة الجن غير عبد الله ابن مسعود كسى ديكر نبود
با رسول عليه السلام وعبد الله كفت كه رسول عليه السلام خطى
كشيد ومرا فرمود تا درميان آن خط نشستم ورسول عليه السلام
رفت وپريان را دعوت كرد بر اسلام وايشان بسيار
بودند وايمان آوردند ودر صحيح مسلم آورده است كه هيچ كس
از صحابه با وى نبود ورسول عليه السلام كفتند كه پريان بر سه
قسم اند بعضى همچون مرغان با پر وبال در هوا مى پرند وبعضى
بصورت سكان ومارانند وبعضى بهر جنسى كه خواهند

میکردند ولیلة الجن در مکه بود در موضعی که آنرا حجون
گویند وحجون گورستانست در مکه معتبر که همچون بقیع در
مدینه وکلا نشران نفرکه استماع قران کرده بود نام وی
عمرو بود وعبد الله ابن مسعود گفت از قومی شنودم که
گفتند ما در سفر بودیم ماری دیدیم کشته شده بود در خون
غلطیده یکی از ما آن مار را در زیر خاک دفن کرد وما رفتیم
بعده قومی ما را پیش آمدند وگفتند کیست از شما که عمرو را دفن
کرد در زیر خاک وما گفتیم که عمرو چکس است گفتند آن مار که
شما او را دفن کردید در فلان موضع او از یاران رسول
بود از پریان ونام وی عمرو بود واستماع قرآن کرده بود
ودرمیان دو قبیله از پریان جنگ شد یک گروه مسلمان
بودند وعمرو از ایشان بود ودیگر قبیله کافر بود عمرو را کشتند
ومرتبهٔ شهادت یافت وَاَنَّهُ تَعَالَی جَدُّ رَبِّنَا هرآینه بلند است
بزرگواری پروردگار ما التعالی بلند شدن الجد بزرگواری
بیان بزرگواری کرد وگفت جل جلاله مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا
نگرفته است هیچ کس را بزنی وفرزندی چونکه گرفتن زن وفرزند
از نقصانست وحضرت حق تعالی از نقصان منزه است
الضمير في انه للشان وَقرا في السبعة انه بالكسر عطفا على
انا سمعنا لانه مبتدا محكي بعد القول وكذا البواقي وهي ثلاث

عشر

عشر موضعا وبالفتح عطفا على انه استمع نفر من الموحى اليه
اي الى النبي عليه الصلوة والسلام او على الهاء في آمنا به فكانه
قيل فآمنا به بانه تعالى جد ربنا او على الجار والمجرور فكانه قيل
صدقناه وصدقنا انه تعالى جد ربنا وهذان الوجهان الاخيران
اولى معنى ولفظا للقرب وَاَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللّٰهِ شَطَطًا
هرآینه بود که میگفت بیخرد ما بر خدای تعالی گفتنی دور از حق
ودروغ بزرگ وآن ابلیس بود که با کافران جن لعنة الله علیهم
شریک میگفتند مر حق تعالی را واو را اثبات زن وفرزند میکردند
پریان گفتند که چون ما قرآن را شنودیم دانستیم که این دروغ بوده
است که حق تعالی را شریک باشد زن وفرزند چون باشد
در قرآن منع کرده شده است ودلیل عقلی نیز این تقاضا
میکند پس ما را دلیل عقلی وسمعی حاصل آمد دانستیم حق را ودرین
آیت تعریض مر کفار را که معاند وگردن کش اند وبی عقلند
السفیه بی خرد والسفهاء جماعة الشطط دوری الضمیر في انه للشان
وانه كان ويقول تنازعا في سفيهنا وسفيهنا اسم كان ويقول
خبره مقدما عليه على الله متعلق بيقول وَاَنَّا ظَنَنَّا اَنْ لَنْ تَقُولَ
الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا وبدرستی که ما گمان می بردیم که هر
گز نگویند آدمی وپری بر خدای تعالی را دروغی یعنی گمان می
بردیم که ایشان راست میگویند که خدای تعالی را زن وفرزند

وشر یکیست تا ما قرآن را شنودیم و دانستیم که ایشان دروغ میگفته اند
ما از ایشان بیزار شدیم و مسلمان شدیم کذبا صفة مصدر
محذوف ای قولا کذبا ای مکذوبا فیه وانه کان رجال من الانس
یعوذون برجال من الجن فزادوهم رهقا و بدرستی که بودند
مردان از آدمیان که پناه میگرفتند بمردانی از پریان پس
زیادت کردند این آدمیان پناه گیرنده پریان را تکبر و بزرگی
و بیداری معنی رهق اینست که یا زیادت کردند پریان آدمیان را
گمراهی و تباهی بسبب آنکه با ایشان پناه گرفتند در جاهلیت
و کافری رسم این بود که چون کافران بسفر رفتندی و در هر بیا
بانی در آمدندی و فرود آمدندی گفتندی ما پناه میگیریم بکلانتران
پریان این موضع را از بدی قوم او و ازین سخن پریان را
تکبر و گمراهی زیادت شدی که آدمیان بیشتر سند از ما و ما پناه
میگیرند پس این پریان که قرآن را شنودند و دانستند که هیچ
کس فریاد نمی رسد مگر الله تعالی و پناه گرفتن روا نیست
مگر بحضرت او وازین خطا برگشتند و توجه بحضرت حق کردند
جل جلاله پس مؤمن موحد باید که چون بترسد در بیابانی در
سفر یا در حضر باید که بگوید اعوذ بالله من الشیطان الرجیم و بگوید
رب اعوذ بک من همزات الشیاطین واعوذ بک رب
ان یحضرون و معوذتین را بخواند یعنی قل اعوذ برب الفلق

و قل اعوذ برب الناس و بگوید اعوذ بکلمات الله التامات
من شر ما خلق و ذره هیچ چیز با و ضرر نرساند انشاء الله تعالی
یکی از یاران رسول گفت در وقت کفر و کافری در سفر بودیم
در بیابانی ناگاه گرگی آمد و یکی گوسفندی را از رمه شخصی گرفت
وی نزد آن شخص فریاد کرد و گفت ای کلانتر پریان ما در
پناه تو آمده و پناه بتو میگیریم آوازی شنودم که ای گرگ گوسفند را
رها کن وی بما پناه گرفته است در حال گرگ گوسفند را رها
کرد و برفت و این استدراج باشد نعوذ بالله من ذلک
نصیب تو اینست که پری خوانی نکنی و از برای پریان خون
نکنی که کافر شوی و عروس بر تو طلاق شود و اعتقاد بر کتاب
طالع نکنی و حشویات نادان نکنی و بوی خوش سوختن و چراغ
دادن از برای دفع مضرت پریان نکنی وانهم ظنوا کما ظننتم ان لن
یبعث الله احدا بدرستی که پریان کافر گمان بردند چنانکه شما
کافران مکه گمان می برید که هرگز زنده نکند خدای تعالی هیچکس را
بعد از مردن پریان که قرآن را شنودند اینچنین گفتند و ازین
اعتقاد بد برگشتند درین نیز تعریض است مر کافران مکه را
و یحتمل ان یکون الضمیر فی انهم و ظنوا راجعا الی رجال من الانس
و ظننتم کان خطابا للجن علی سبیل الموعظة من المستمعین و قیل
این روایت جمله از سخنان پریان نیست بلکه از جمله وحی است

وعطف است بر انه استمع تقدیره علی هذا قل اوحی الی انه کان
رجال من الجن الآیة وانهم ای کفار الجن انهم ظنوا کما ظننتم ای
ایها الکفار من الانس والاول اولی بقرینة ما قبل الآیتیان وما
بعدهما وهو قوله تعالی وانا لمسنا السماء فوجدناها ملئت حرسا
شدیدا وشهبا و پریان گفتند بدرستی که ما بسودیم آسمانرا یعنی
خواستیم که بر آسمان برآییم پس یافتیم آسمانرا الاملاء پر کرده شده
از نگاه بانان قوی وستارگان روشن الشهب جمع شهاب الحرس
جمع حارس معنا فهو اسم جمع ولذلک وصف بشدید الحراسة
نگاه بانی کردن یعنی پاره از شعله نور ستاره که انداخته شود بدیو
تا بگریزد و بآسمان بر نیاید وانا کنا نقعد منها مقاعد للسمع باز پریان
گفتند بدرستی که ما بودیم که می نشستیم در جایهای نشستن از
آسمان از برای شنیدن سخن فرشتگان یعنی پیش ازین ما می توا
نستیم که بر آسمان برآییم و هر جاکه خواستمی برآمدمی و نشستمی و
سخن فرشتگان شنودمی فمن یستمع الآن یجد له شهابا رصدا پس
هر که از ما اکنون میخواهد که بر آسمان برود وگوش دارد سخن
فرشتگانرا می باید از برای خود ستاره راکه راه او را نگاه میدارد
و می زنندش و می مانندش تا بر آسمان بر آید مقاعد جمع مقعد جای
نشستن الآن اکنون وهو مبنی علی الفتح بملازمته لام التعریف
الرصد نگاه بانان اسم جمع او جمع راصد الرصد والرصود چشم

داشتن

داشتن و نگاه داشتن وانا لا ندری اشر ارید بمن فی الارض
ام اراد بهم ربهم رشدا و بدرستی که ما نمیدانستیم که بلا و عقوبت
خواسته شده است با اهل زمین یا خواسته نشده است
بر اهل زمین پروردگارشان نیکی و رحمتی یعنی بود این ما
نمیدانیم چنانکه پیشتر ازین میدانستیم پس منع کردن ما از
آسمان بسبب نیکی اهل زمین است یا بسبب بدی ایشان
عبد الله ابن عباس رضی الله تعالی عنهما گفت هر قبیله را از
پریان کسانی بودند که بر آسمان بر شدندی و جای نشستندی
چون وحی آمد فرشتگان را شنودندی آوازی مثل آواز
آهن که بطاس زده شود همه فرشتگان سجده کردندی تا وحی
آمدی پس از سجده بر داشتندی و از فرشتگان که وحی بایشان
آمدی پرسیدندی که چه وحی آمد اگر حکمی بودی که در آسمان بودی
قبول کردندی و اگر حکمی بودی که تعلق بزمین داشتی از قحط
و بلا و فراخی و مردن و غیر آن فرشتگان با یکدیگر گفتندی
و پریان شنودندی و فرود آمدندی و آن خبر را بدوستان
خود که پری پرستان بودند و منجمان و فال گویان و دروغ
با آن بسیار آمیختندی و بسبب فساد خلق شدندی
چون حق تعالی

رسالة في الولاء لمولانا خسرو رحمه الله تعالى عليه

بسم الله الرحمن الرحيم ومنك التتميم يا كريم

الحمد لله الذي احكم احكام الشرع المتين • وعظم قدر من فقه
في الدين • والصلوة والسلام على من ايده بالكتاب المبين • سيدنا محمد
وآله واصحابه اجمعين • اما بعد فان ملوك هذه المملكة خلد الله تعالى
ايام دولة خلفهم • وافاض سجال الرحمة والغفران على سلفهم •
كما فاقوا على ملوك ساير الممالك • باسقاط فرض الجهاد عنهم بمباشرتهم
المعارك • فاق ايضا هذه المملكة على ساير ها بكونها موضع الجهاد •
مع الكفار الفجار ذوي الشقاق والعناد • ولذلك كثرت فيها السبايا
والارقاء • فكثرت بالضرورة المحررون والعتقاء • فكثرت فيهم قضية
الولاء وشاعت • وانتشرت بينهم قصته وذاعت • بخلاف
ساير الممالك والديار • حيث لم تشتهر فيها مثل هذا الاشتهار •
ولذا لم يبسط القول في مباحثه علماؤها في كتبهم المشهورة •
ولم تقع فيها كساير المباحث مفصلة منشورة • لا سيما بحث
من تولد من حرة الاصل والعتيق • فانه لكثرة وقوعه كان الحري
بالتعرض له والحقيق • ومع ذلك لم يتعرضوا لحكمه نفيا واثباتا
الا قليلا • ولذا ضل ابناء الزمان فيه منهجا وسبيلا • حيث جعلوا
جانب الاب مطمح النظر • ولم يدروا ما في ترك جانب الام من الضرر •
واكتفوا في ثبوت العتق على الشهادة بالاشتهار والسماع •
ولم يقفوا على ما في ذلك من مخالفة الجمهور بل الاجماع • ولكن من قصدوا الاستماع
عموم النفع من العلماء العظام • تعرضوا لما هو المقصد الاصلي والمرام •
فمنهم من عبر عنه بعبارة دالة قطعا عليه • ومنهم من اورده بما هو

ظاهر

ظاهر فيه يجب رده اليه • ومنهم من ذكره بما هو في خلافه ظاهر
لكن يجب صرفه عنه لما اوجبه من دليل باهر • ومن الناس من اخطأ
وخبط • حيث خلط الصواب بالخطأ والغلط • فيجب التنبيه على فساد
كلامه • واظهار مخالفته للرواية والدراية والزامه • فلا جرم حررت
رسالة في هذا الباب • مستظهرا بالملك الملهم الصواب • ورتبتها
وهذبتها على احسن ترتيب والطف تهذيب • حيث اشتملت
على مقدمة ومقصد وفصل وتذنيب • اما المقدمة ففي بيان ما
يتوقف عليها المباحث الآتية منها ان حر الاصل في اصطلاح الفقهاء
يستعمل في معنيين احدهما من لم يجر عليه نفسه رق بل تولد من
معتقة بعد مضي ستة اشهر من وقت النكاح والعلوق او ممن في
اصلها رقيق والثاني من لا يكون في اصله رقيق اصلا ومنها ان الولاء
كما صرح به صاحب الهداية وغيره مبني على زوال الملك ولهذا قالوا لا تقبل
فيه الشهادة بالتسامع كما في العتق وزواله وثبوته
على الولد يكون من قبل الام لما تقرر ان الولد يتبع الام في الرق والحرية
ولا يسري ملك الاب الى الولد فلا يكون زواله عن الولد الا من قبل
معتق الام وعصبته في حكمه فاذا لم يكن في جانب الام رق لا يتصور
على الولد ولاء ومنها ان اللفظ اذا كان قطعيا في معنى وجب ان يحمل
عليه الظاهر المحتمل له ولغيره لا سيما في الروايات ومنها ان المطلق
يحمل على المقيد في الروايات ولهذا ترى مطلقات المتون كالكنز وغيره
يقيدها الشراح وان كان الشارح هو المص كما في الكافي وغيره
واما المقصد ففي نقل روايات يعول عليها وايراد مباحث تتعلق
بها منها ما ذكره الشيخ علاء الدين ابو بكر الكاساني في البدايع وهو
كتاب ينقل عنه الفضلاء المحققون كالامام المفتي بمصر والشام

بي عبد الله السرنجي حتى قال في شرحه للهداية ذكر صاحب المحيط ان الحرية
مستة في الطهارة وكذا في البدايع والتحفة والغنية ووافقهم على ذلك
صاحب الهداية حيث قال من شرايط ثبوت الولاء ان لا تكون الام
حرة اصلية فان كانت فلا ولاء لاحد على ولدها وان كان الاب
معتقا لما ذكرنا ان الولد يتبع الام في الرق والحرية ولا ولاء لاحد على
امه فلا ولاء على ولدها فان كانت الام معتقة والاب معتقا
فالولد يتبع الاب في الولاء ويكون ولاؤه لموالي الاب لا لمولى الام لان
الولاء كالنسب والاصل في النسب هو الاب اقول تحقيقه انه اراد
بحرة الاصل الحرة الاصلية بالمعنى الثاني بقرينة قوله ولا ولاء لاحد
على امه وقد عرفت ان الولاء مبني على زوال الملك وزوال الملك بالواسطة
لا يكون الا من قبل الام فاذا كانت حرة الاصل بهذا المعنى لم يثبت على
الولد ملك فلا يثبت عليه ولاء فان قيل هذا يقتضي ان لا يثبت عليه
الولاء الا من قبل الام حتى لو كان في الجانبين رق لوجب ان يكون الولاء
لقوم الام دون الاب وقد صرح بخلافه حيث قال فالولد يتبع الاب
في الولاء قلنا مقتضى كون الولد تابعا للام في الرق والحرية ان يكون
كذلك لكن لما ثبت في كل من الطرفين ضعف بانتفاء شرف الحرية
اعتبر حيث الولاء لحمة كلحمة النسب فترجح جانب الاب فالحاصل
ان في هذا الباب ثبت اصلان يجب العمل بكل منهما بقدر الامكان احدهما
ان الولد يتبع الام في الرق والحرية والثاني ان الولاء لحمة كلحمة النسب
فان لم يكن في جانب الام رق يتبعها الولد فلا يثبت عليه الولاء لانه من
آثار الرق وان كان في الجانبين رق يعتبر قوة النسب ويثبت الولاء
لجانب الاب وهذا ما قال في الهداية ولو كان الابوان معتقين فالنسبة
الى قوم الاب لانهما استويا والترجيح لجانبه لشبهه بالنسب او لانه

يعد ما نقلنا بهذه الاقوال عنه شيخ تعليقا موافقا له
الاول ما قال القصدر الشهيد في نكاح الواقعات المرأة
اذا كانت ابواها حرة الاصل وزوجها معتق فالمعتق
لا يكون كفوا لهذه المرأة لان المعتق قد بقي فيه اثر من
آثار الرق وهو الولاء والمرأة لما كانت امها حرة
الاصل كانت هي حرة الاصل فلا يكون كفوا لها
والثاني ما قال الصدر في فرايضه المسمى بالكافي
لو ان رجلا معتقا تزوج حرة الاصل واولدها
اولادا فلا ولاء على اولاده تعليقا للحرية
[illegible] منه

الحرية الاصلية نخ
ونحوه ان لا يكون في اصله رقيق اصلا [illegible]

الكنصرة

النصرة به اكثر حتى لو كان نسب الاب ضعيفا بان يكون عجميا حر الاصل
والام معتقة كان الولاء لقوم الام عند ابي حنيفة ومحمد رح كما ذكر ايضا
في الهداية وغيره ومنها ما ذكره الشيخ رشيد الدين محمد الكيساوردي في
شرح قول التكملة وان اختصم موالي الاب وموالي الام في ولائه فقضاؤه
لموالي الام قضاء بالحجر حيث قال اراد بهذا ان يكون الام مولاة لانها
لو كانت حرة الاصل لما ثبت على الولد ولاء ومهما كان احد الابوين حر الاصل
لا يكون على الولد المولود منهما ولاء لان الام اذا كانت حرة الاصل فالولد
يتبعها في الحرية والاب اذا كان حر الاصل فالولد يتبعه في النسب
والولاء لحمة كلحمة النسب والمراد بقولنا حر الاصل ان يكون عربيا لان
العرب لم يجر عليه نفسه رق اقول انما قال والمراد بقولنا حر الاصل الخ
لانه لما اطلق القول بان الاب اذا كان حر الاصل فالولد يتبعه في النسب
ورد عليه انه يقتضي ان يكون الولد تابعا للاب عجمي حر الاصل ولا يكون
عليه ولاء لقوم الام اذا كانت معتقة وهو خلاف ما صرح به في الهداية
وغيره فاراد دفعه بان المراد بكون الاب حر الاصل ان يكون عربيا قوي
النسب لان العرب لم يجر عليه رق ليضعف نسبه اذ ليس عليهم الا
السيف او الاسلام فان قيل لم لم يعتبر العربية في جانب الام قلنا
لان المقصود من اعتبارها تقوية النسب ولا نسب في جانب الام يعتد
به ليراد تقويته لا يقال قوله اراد بهذا ان تكون الام مولاة يخالف كلام
صاحب الهداية حيث قال في تقرير اصل هذه المسئلة قبيل قوله وان
اختصم موالي الام وموالي الاب الخ وان مات المكاتب وله ولد من
حرة وترك دينا وفاء بمكاتبته الخ فان كون الام مولاة يخالف كونها
حرة لانا نقول لا مخالفة لان المولاة اما معتقة او مولودة من
معتقة وعلى التقديرين يصدق عليها الحرة وان لم يصدق الحرة

الاصلية بالمعنى الثاني المذكور في المقدمة ومنها ما قال الامام شمس الائمة
السرخسي في وجيز المحيط ان كانت الام حرة والاب معتقا فلا ولاء على الولد
اقول لم يرد بالحرة الحرة مطلقا لان هذا الحكم لا يستقيم الا في بعض
افراده وهو الحرة الاصلية بالمعنى الثاني لا الحرة بالمعنى الاول والا لم يصح
الحكم بعدم الولاء على الولد لما عرفت ان الولاء ح يكون لقوم الاب بل اراد
الحرة الاصلية بالمعنى الثاني لما سبق من العبارتين القطعيتين في هذا
المعنى وقد عرفت ان ما هو ظاهر في معنى ومطلق يجب رده الى ما هو قطعي
فيه ومقيد ومنها ما ذكر الشيخ ابو محمد مسعود بن الحسين في مختصره
المشتهر بالمسعودي حيث قال من كان حر الام لا ولاء عليه لاحد فله
ان يوالي من يشاء اقول هذا ايضا ظاهر فيما ذكرنا ومطلق فيجب رده
الى ما هو قطعي فيه ومقيد على ما سبق واما النص في ايراد ما يروى ويرى
في الظاهر مخالفا لما مر من الحق الباهر وبيان عدم المخالفة في الحقيقة
بالبينة على ما سبق من الوثيقة منه ما قال في المنية الولد وان علق
حر الاصل بان كانت امه حرة اصلية او عارضية يجوز ان يثبت
عليه ولاء اما الولاء لقوم الاب او لقوم الام ثم قال ان كان الاب حر
الاصل لا ولاء لقوم الاب وكذا ان كانت الام حرة الاصل لا ولاء لقوم الام
لان حر الاصل لم يجر عليه عتق فلا يثبت على ولدها الولاء اقول المتبادر
من ظاهره ان الام اذا كانت حرة الاصل مطلقا جاز ان يثبت على ولدها
الولاء وليس كذلك بل مراده بالحرة الاصلية ههنا الحرة الاصلية
بالمعنى الاول المذكور في المقدمة بقرينة انه جعل الولد المتولد من حرة
عارضية وهي المعتقة حر الاصل ثم جعل الحرة الاصلية مقابلة للعارضية
فلا مخالفة بينه وبين ما سبق من الحق فصورة كون الولاء لقوم الاب
ما اذا كان في نسب الاب رقيق والولد ولد من معتقة او ممن ولدت

يعني الكلام وجيز اي قصير ترجمانه
اوجزت الكلام ايجاز سوزي قصر
ايلمك ترجا

بالتنبيه

سه

من معتقة وصورة كون الولاء لقوم الام ما اذا كان الاب نبطيا حر الاصل
تزوج بمعتقة انسان او من ولدت من معتقة فان ولاء الولد في الاول
لقوم الاب اتفاقا وفي الثاني لقوم الام عند ابي حنيفة ومحمد رح واما
حر الاصل وحرة الاصل في قوله ان كان الاب حر الاصل لا ولاء لقوم الاب
وكذا ان كانت الام حرة الاصل وفي قوله وان كان الاب حر الاصل فعلى
وجهين فمحمول على المعنى الثاني المذكور في المقدمة فكانه رحمه الله اراد بيان
الاصطلاح وقصد التنبيه على التوفيق بين الروايات والاصطلاح
ومنه ما قال في التاتارخانية ولو شهدا ان اب المدعي هذا اعتق اب
الميت هذا وهو يملكه ثم مات المعتق وترك ابنه هذا وهو المدعي ثم مات
المعتق وترك ابنه وهو الميت وهو ولده من امراة حرة قضي بالميراث
للمدعي اقول مراده ايضا بامراة حرة الحرة الاصلية بالمعنى الاول
فلا يخالف لما سبق من الحق واما التذنيب ففي نقل ما ذكر في بعض كتب
على ظهره شرح الجامع الصغير للعتابي وايراد ما يرد عليه فانه قيل فيه
ولو كان ابواه عربيين فلا ولاء على الولد لاحد لان العرب حر الاصل
لانه لا استرقاق عليهم وكذا اذا كانا نبطيين حرين من الاصل وكذلك
اذا كان الاب عربيا او نبطيا وهو حر الاصل والام معتقة لا ولاء
على الولد لانه يتبع الاب واما اذا كانت الام عربية والاب معتق او نبطي
اسلم ووالى رجلا او كانا معتقين فالولد مولى لموالي الاب لان الولد يتبع
الاب في الولاء كما في النسب انما الخلاف فيما اذا كانت الام معتقة والاب
مولى الموالاة اقول فيه بحث اما اولا فلان ضم النبطي الى العربي في قوله
وكذلك اذا كان الاب عربيا او نبطيا وهو حر الاصل والام معتقة لا ولاء
على الولد غير صحيح لوجهين الاول انه مخالف للرواية حيث قال في المبسوط
وغيره اذا كانت الام معتقة انسان والاب حر مسلم نبطي لم يعتقه احد

النبط قبيلة بسواد العراق
نسب اليهم من يتقصد ذريته
الواحد نبطي شرح المجمع يا خانوشه
في حقه الفقه
قوله نبطي معناه بانه فكر غير الاصل
نسبة الى النبط لانه يراد به اشكال
التشبيه في الاخلاق او في عدم
الفصاحة سماه شرح المجمع

فالولد مولى لموالى الام فى قول ابى حنيفة ومحمد رح وكذلك ان كان الاب
والى رجلاً وعند ابى يوسف رح فى الفصلين لايكون مولى لموالى الام ولكنه
منسوب الى قوم ابيه والثانى انه مخالف للدراية لما عرفت ان الولد
يتبع الام فى الرق والحرية وان الولاء مبنى على زوال الملك فالام اذا
كانت معتقة كان الولد تابعا لها فى زوال الملك وزواله بالواسطة لايكون
الا منها قبل و لنها فلا يكون الولاء الا له واما ثانيا فلان قوله وان كانت
الام عربية والاب معتق فالولد مولى لموالى الاب باطل لانه مخالف للرواية
والدراية اما الاول فلما عرفت من الروايات الصحيحة ان الام اذا كانت
حرة الاصل لاسيما اذا كانت عربية لايكون على ولدها ولاء لاحد واما
الثانى فلما عرفت مرارا ان الولد يتبع الام فى الحرية وان الولاء مبنى
على زوال الملك ومملوكية الاب لاتسرى الى الابن فاذا كانت الام حرة
اصلية لاسيما اذا كانت عربية كيف يثبت على الولد ولاء ويكونه
مخالفا للدراية يعلم انه لااختلاف رواية ههنا ليكون ما ذكر فيه
محمولا عليه فتدبر واستقم واما ثالثا فلان قوله لان الولد يتبع الاب
فى الولاء باطل لانه ليس على اطلاقه بل اذا كانت الام ايضا معتقة ليتحقق
الضعف فى الجانبين ويترجح جانب الاب لكون النسب له كما صرح
به فى الهداية واما رابعا فلان الحصر المستفاد من قوله انما الخلاف فيما
اذا كانت الام معتقة والاب مولى الموالاة مخالف لما نقلنا من المبسوط
من كون الخلاف ابى يوسف فى الفصلين ولبعض شروح الجامع الكبير حيث ذكر
فيه لو كان الرجل نبطيا فتزوج بمولاة لقوم وللرجل ولاء موالاة او لم يكن
له ولاء موالاة فالولد تابع للام فى الولاء العتاقة فى قول ابى حنيفة ومحمد رح
وقال ابو يوسف رح يكون تبعا للاب كما قلنا فى الولاء فى العربى وللكافى ولشروح الهداية
وللكراد ولشرح الاقطع ايضا حيث صرحوا فيها بالخلاف فى الفصلين ولم يوجد

هذا

هذا الحصر فيها ولا فى غيرها سوى هذا الكتاب ولا يخفى على جنس منصف وبالسداد
والاستقامة متصف ان كلاما يكون فى نفسه مخالفا للرواية والدراية
ومحفوفا بكلامين مخالفين للدراية الصحيحة والرواية الصريحة كيف
يصح الاستدلال به والاستشهاد وانى يتأتى به الاعتقاد والاستمداد
فقد تلخص من جميع ما ذكرنا ان الابوين اذا كانا حرين اصليين بالمعنى
الثانى فلا ولاء على الولد واذا كانا معتقين او فى اصلهما معتق فالولاء
لقوم الاب واذا كان الاب معتقا او فى اصله معتق والام حرة الاصل بذلك المعنى
سواء كانت عربية او لا فلا ولاء على الولد لقوم الاب واذا كانت الام
معتقة والاب حر الاصل بذلك المعنى فان كان عربيا فلا ولاء على الولد لقوم
الام وان كان عجميا فعند ابى حنيفة ومحمد يكون لقوم الام عليه ولاء
خلافا لابى يوسف رح هذا ما تيسر لى فى هذا المحل من التدقيق
والتحقيق والحل مستظهرا فى ذلك بالملك الوهاب الهادى ضعفاء
عباده الى سبيل الصواب وقد اتفق الفراغ
عن نظمها فى سلك التحرير وتصويرها على
احسن التصوير بالطف التقرير
فى اوايل رمضان المبارك من
شهور سنة ثلث وسبعين
وثمانماية م م

يعنى قوله وان كانت الام عربية
والاب معتق فالولد مولى لموالى الاب فانه
مخالف صريحا لما نقلنا من الروايات الصحيحة
والدراية ايضا ومع ذلك تمسك به كما تدرون
منه

الثانى انه وهو من لا يجرى على اصله رقيق اصلا

رسالة الولاء لمولانا كوراني • نور الله مرقده وطاب ثراه •

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لمن انطقنا بحمده • والصلوة على من لا نبي من بعده • وعلى آله
واصحابه وذرياته الراعين لعهده • اما بعد فقد وقفنا على رسالة
انشاها بعض الفضلاء في مسئلة الارث بالولاء • نسب فيها علماء
الزمان الى الضلال عن نهج الحق • وزعم انه سبق الكل كل السبق • ولم يدر انه
في فيافي التخيلات تاه • وفي كل ما سطره سهاه ولاه • فنبضنا اذا
تاملنا عرق الحمية لحماية الدين • وكشف الظلام عن غرة الصبح المبين •
بقواطع الرواية • وسواطع الدراية • بحيث يظهر كالشمس لدى العينين •
ولا يبقى في البين مجال القولين • هذا واشير اولا الى ما وقع منه قبل
شروعه فيما اخذوه من ذلك انه قال ان ملوك هذه المملكة فاقوا
سائر الملوك باسقاط فرض الجهاد عن سائر الملوك هذا كلامه
ومع كونه صادرا عنه رياء باطل في نفسه اذ قيام طائفة بالجهاد
في قطر لا يسقط عمن في سائر الاقطار وانما اوهمه من قول علماء الاصول
فرض الكفاية واجب على الكل ويسقط بفعل البعض وانما قالوا هذا
ردا على من قال انه واجب على واحد بعينه واراد بالكل الذين يتصور
لهم القيام به كالجواب للسلام فانه واجب على كل من كان حاضرا لا على كل
من كان في الدنيا وقس عليه غسل الميت والصلوة عليه ودفنه ومن ذلك
ما قال معترضا على القوم اكتفوا في ثبوت العتق على الشهادة بالاشتهار
والسماع ولم يقفوا على ما في ذلك من مخالفة الجمهور بل الاجماع وهذا
الذي قاله مع ركاكة لفظه اذ حق العبارة ان يقول اكتفوا في ثبوت العتق
بالاشتهار والاستماع خطأ في نفسه قال الاستروشني والعمادي
ذكر شمس الائمة ان الشهادة مختلف فيها وكذا الولاء فاين الاجماع واين
الجمهور ومن ذلك انه قال مشيرا الى المسئلة التي هو بصددها معترضا

على القوم جعلوا جانب الاب مطمح النظر ولم يدروا ما في ترك جانب الام
من الضرر وهذا صريح في انه جعل جانب الام في مسئلة الولاء مرعيا كما هنا
مخالف للحديث واجماع الفقهاء على ان جانب الام لا يراعى فيها الا عند
الضرورة كما سنحققه اذا شرعنا في تحرير المسئلة وهذا اوان الشروع
في المسئلة وتحريرها اولا محل النزاع ثم نذكر ما عول عليه في زعمه ثم نقدم
مقدمات لا يخالف فيها احد من العقلاء فضلا عن العلماء زعم هذا الفاضل
ان الام اذا كانت حرة اصلية بان لم يمسها ولا احد اصولها رق لا ولاء
على ولدها وان كان الاب معتقا والذي عول عليه في ذلك امور احدها ان بناء
الولاء على زوال الملك لانه مسببه وزوال الملك فرع ثبوته ولا ثبوت ملك
على الولد الا من طرف الام لان الولد يتبع الام في الرق والحرية واذا كانت
حرة اصلية بان لا يمسها ولا احد اصولها رق ولا ملك على الولد من طرف
الاب فلا ولاء لانه مسببه زوال الملك ولما توجه عليه ان العلماء ذكروا في
مسئلة الولاء ان الام وان كانت حرة الاصل الولاء لموالي الاب قدم مقدمة
هي ان حرة الاصل عند الفقهاء على قسمين احدهما ان لا يمسها ولا احد
اصولها الرق والآخر ان يكون العتق طاريا عليها او على احد اصولها فحيث اثبتوا
الولاء مع حرية الاصل ارادوا القسم الثاني اعني العتق الطاري هذا الذي ذكرنا
مدار قوله ونحن نقول الاصل في ثبوت الولاء حديثان لا غير الاول قوله عليه السلام
الولاء لمن اعتق قاله عند اشتراء ام المؤمنين عائشة رضي الله عنها عن الصديق
الاكبر بريرة وقد شرط من باعها ان يكون الولاء له رواه مسلم والبخاري والحديث
الثاني قوله عليه السلام الولاء لحمة كلحمة النسب رواه ابن الاثير في النهاية وغيره
اما الحديث الاول فاتفق اهل الحديث على ان من في من اعتق عام في كل معتق
وهو من عموم المجاز اذ لا يشترط مباشرة الاعتاق لفظا بل اذا اعتق انسانا يسري
اثر الولاء اي الارث بالولاء في ذرية المعتق مهما سفلوا كما انه يسري الوارثية

في عصبات المعتق كيف كانوا اصولا وفروعا او في الحوافر وعلى هذا اطباق الفقهاء
من سائر المذاهب معلوم عند كل احد ولم يشترط احد ان اخذ الارث شرطه
ان لا تكون الام حرة اصلية والحديث الثاني الولاء لحمة كلحمة النسب قال في
بيان الحديث في شرح الهداية اعني الكفاية معناه ان انتشار الولاء في الاولاد
والزوج يشبه انتشار النسب واختلاطه حتى يصير كالشيء الواحد من شدة
المخالطة كالثوب المنسوج من السداء لان الكلام من الاستعارة المكنية
قال ابن الاثير وروى كلحمة النسب وهذا تشبيه لا استعارة وقال وروى
بفتح اللام وضمه وكان القياس ان يكون النساء ايضا مشاركا الا ان الحديث
وهو قوله عليه السلام ليس للنساء من الولاء الا ما اعتقن الحديث قال المرتضى المحقق
في شرح الفرايض هذا الحديث وان كان فيه شذوذا الا انه تاكد بما روي عن
خيار الصحابة فصار كالمشهور فان قلت روى بعض شراح الهداية ان ابا
مسعود وشريحا والنخعي وهو المروي عن ابي يوسف قالوا ان حكم الولاء حكم
الميراث قلت لعله لم يبلغ الحديث هؤلاء لكن الذي رواه المرتضى المحقق في
شرح الفرايض ان مذهب ابن مسعود رض موافق لهذا الحديث ولعله اطلع الحديث
بعد ذلك واذا تقرر هذا فلنشرع في بطلان ما استدل به قوله الولاء سببه
زوال الملك مسلم اذ مع الرق لا يعقل الولاء وقوله الولد يتبع الام في الرق
والحرية مسلم وكذا قوله ولا ملك لمولى الاب على الولد مسلم قوله واذا لم يكن من جانب
الاب ملك فلا يتصور زوال الملك الا من جانب الام مسلم وقوله فاذا لم يكن
من جانب الام رق فلا يتصور على الولد ولاء هذه المقدمة غير لازمة لما تقدمها
وبيان عدم اللزوم يتوقف على معرفة الولاء لغة وشرعا اما لغة فهو القرب
مصدر ولي بمعنى قرب واما شرعا قال في النهاية شرح الهداية وكذا في الكافي
وشرح النافع الولاء شرعا عبارة عن التناصر والتناصر علة الارث والعقل
وهما بالرجال دون النساء وايضا قوله عليه السلام الولاء لحمة كلحمة النسب يدل على

الاختصاص

الاختصاص بالرجال لان النسبة انما تكون الى الاباء وانما ينسب الولد الى الوالدة
اذا كان الاب عبدا ليس له اب فاذا زال الرق انقطع النسبة الى الام سواء كانت حرة اصلية
او عارضية بلا خلاف كولد الملاعنة اذا اكذب الملاعن نفسه انقطعت النسبة
الى الام وصار منسوبا الى الاب فنقول الولاء مسبب عن زوال الملك وهو عبارة
عن التناصر شرعا ولا تناصر من طرف النساء واتفقوا على ان الارث والعقل معلولا
التناصر والنسب وهما من خواص الرجال فلا دخل لحرية الاصل في الام وعلى هذا في ذلك
ولان زوال الملك له دخل في الارث كون في الكفاية والكافي بل هو سبب الولاء الذي
هو التناصر شرعا وهو علة الارث شرعا والعقل فان قلت مولى الاب ليس له
ملك على الولد فاي علاقة بينهم وبينه حتى استحقوا ارثه قلت قد اشرنا
الى ان الولاء شرعا هو التناصر وان التناصر علة الارث لا توجه لهذا السؤال
ويرد النقض ايضا بالحرية العارضية فان الولد تابع لها في الحرية ولا ملك لمولى
الاب عليه وله ولاء باعتراف الخصم والتحقيق ان هذا كما يقول اهل المنطق
آ علة لب وب علة لج فلا علية بين آ وج ولا تاثير وان كان علة لعلته
فكذا هاهنا زوال الملك علة للولاء وهو التناصر وهو علة الارث والنسبة الى
الاباء قال في النهاية ومثله في الكافي في الولد المتولد من الحرة الولد جزء من اجزائها
فينفصل منها حرا ثم الولاء كالنسب والولد ينسب الى ابيه في النسب فكذلك
في الولاء ينسب الى من ينسب اليه ابوه والاب بعد العتق منسوب بالولاء الى معتقه
فكذلك الابن فلم يفرقوا بين الحرة اصالة وغيرها فقد طلعت الشمس لذي العينين
واضمحل كل تخيل والعجب انه نقل عن بعض شروح الجامع الصغير انه قال اذا
كان الابوان عربيين الى آخر عبارة هذا الشرح ثم قال هذا كلام باطل لمخالفة
الرواية والرواية الصحيحة اما درايته فتلك الاوهام التي ظهر بطلانها والرواية الصحيحة
ما ينقل من البدايع ان حرة الاصل لا ولاء لمولى الاب عليها وهو كتاب كالعنقاء
ولو سلم وجود ما ذكره كانت روايته شاذة لا يعتمد بها ولفظ البدايع يدل على ان الوضع

معلولا بالتناصر والنسب
اي في التناصر والنسب

هذا الكتاب للمسائل الغريبة كالنوادر ومن القواعد التي لا اختلاف فيها ان
الرواية اذا كانت في المختصرات تقدم على المطولات اذا خالف وتقدم رواية المتون
على الشروح والشروح على الفتاوى على مقدار شمولها يقدم بعضها على بعض وكما
قد قدم في المقدمة ان مطلق الرواية محمول على المقيد وكان الواجب ان يحمل
مطلقات الروايات على المقيد في شرح الجامع الصغير ولا يخترع اصطلاحا
على ان حر الاصل قسمان او يتوقف فان نقل البدايع لو صح من كل قدح يعارض
بنقل شرح الجامع فاي دليل دل على بطلان هذا وصحة ذلك واعجب
من هذا انه نقل عبارة المنية وهي قوله الولد وان علق حر الاصل بان
كانت امه حرة اصلية او عارضية يجوز ان يثبت عليه الولاء الى قوله
فلا يثبت الولاء هذه عبارته كما نقلها ثم قال الحرة الاصلية ههنا بالمعنى
الاول المذكور في المقدمة والمعنى الاول عبارة عن الحرة العارضية بدليل
انه جعل الولد المتولد من الحرة العارضية حر الاصل فلا مخالفة بينه
وبين ما سبق من الحق هذا كلامه في توجيه ما نقله لئلا يخالف ما قدمه
وانا اقول ما اليق بهذا ان يقال حفظت شيئا وغابت عنك اشياء
اما اولا فلان الحرة الاصلية ههنا مذكور في مقابلة الحرة العارضية
المذكورتان معا فادخل الحرة الاصلية على ذلك فما معنى ذكر العارضية
بعدها وكيف يصح قول المنية في التعليل لقوله لا ولاء لقوم الام اذ كانت
حرة اصلية لان حر الاصل لم يجر عليه عتق ولا ولاء واما ثانيا فقد وقع في
هذه الورطة انه فهم من قول المنية ان الولد وان علق حر الاصل بان
تولد من حرة اصلية او عارضية ان المتولد من الحرة العارضية يطلق
عليه حر الاصل ولم يدر ان معنى ذلك ان الولد يتبع الام ولم يمسه رق بدليل
ما ذكر بعد من ان حر الاصل لم يجر عليه عتق والذي يقطع دابر شبهته ما ذكره
البزازي في الحادي عشر في دعوى الرق والحرية لو ادعى الحرية الاصلية ثم ادعى العتق العارضي

تقبل

تقبل ولا يمنع التناقض صحة الدعوى ولا شك ان التناقض انما يتصور
اذا كان معنى الحرية الاصلية والعارضية واحدا وظهر منه ما فرعه الفقهاء
على هذه القاعدة من ان الحرة الاصلية لا يشترط فيها الدعوى بلا اختلاف
هذا عند الامام ويشترط في العارضية ثم بعد التنزل والتسليم لو سلم ان الحرة
الاصلية يقال بين الفقهاء بالمعنيين فاي فائدة له في هذا اما عقلا
فانه جعل علة الارث زوال الملك وقد بينا فساده بان زوال الملك علة الولاء
والولاء شرعا عبارة عن التناصر والتناصر علة الارث والعقل باجماع
الفقهاء حتى قالوا في ابواب المعاقل ان الام وان كانت حرة اصلية باي معنى
كانت كان العقل على موالي الاب بلا اختلاف والعقل والارث فرقدان وان
شئت قل توأمان ونقلنا عن النهاية ان الولد منسوب الى ابيه في الولاء
كما في النسب فولاؤه لمن كان له ولاء ابيه ولا يلاحظ مالكية مولى الام
على الابن سواء كانت امه حرة عارضية او اصلية ان تعلق الولد
حرا وحرر بعد الولادة على وجه كان لا يخالف في هذا احد من ارباب
المذاهب من عهد الصحابة رض الى يومنا هذا فاذا اوهم كلام شيئا ثم صح
فيما بعده ما يدفعه ويبين المراد فيه بحيث يصير نصا محكما لم يبق لذي
مسكة مجال وهم وموضع البسط في هذه المسئلة علم الفرائض
ولم يقل احد ممن صنف فيه وبسط القول في شرايط الولاء واحكامه
وتفاريعه ان شرطه ان لا تكون الام حرة اصلية وله الفاظ اخر
ركيكة ومعان غثة يمجها الاسماع
وتنفر منها الطباع اعرضنا عنها
والبعرة تدل على البعير و
الله بعباده خبير بصير
تمت الرسالة لمولانا
كورالي رحمه الله
تعالى رحمة
واسعة
٣٣

سئل صاحب المنح عن زيد له على عمرو الف درهم واراد
ان ينقل الالف من ذمة عمرو الى ذمة بكر برضاه ودفع
الى بكر كيسا مقفلا وقال خذ هذا الكيس الذي فيه الف
درهم قرضا مني لك وادفعه قرضا عن نفسك الى عمرو
المذكور واخذ بكر الكيس ولم يعلم بما فيه ايضا ودفعه
قرضا كما ذكر واخذه عمرو ولم يعلم بما فيه ايضا
[illegible] صاحب الكيس يزعم انه قضا دينه
بهذا الوجه ويبرأ عمرو من دين زيد وللزيد ان
يطالب بالف المقروض ولبكر ان يطالب عمروا بذلك
ام لا فاجاب لا يصح هذا الوجه اذ المقروض موهوم
فلم يوجد الاقراض ولا الاستقراض وليس لزيد ان يطالب
بكرا بشيء وليس لبكر ان يطالب عمروا بشيء ايضا
ودين على عمرو باق على حاله ذكره صاحب المنح في فتاو
يه افتى ابو السعود العمادي صرة الفتاوي

وللوصي ان يأخذ ربح مال اليتيم والا وهاف اذا عمل
في اول المعاملة شرعية وكذا له ان يأخذ ربحه بعده وان
لم يعامل ما دام المال في ذمته نقد الفتاوي كذا في فصول
عمادي وفي الوجيز وصي عامل مال الصغير مع المديون
سنة له ان يأخذ الربح في السنة الآتية وان لم يعامل
نقد الفتاوي

حكم الاقرار انه ملزم على المقر ما اقر به لوقوعه دالا على
المخبر به نقد الفتاوي